

Πανεπιστήμιο Κύπρου
Σχολή Οικονομικών Επιστημών και Διοίκησης

Μεταπτυχιακό Πρόγραμμα Σπουδών ΔΙΟΙΚΗΣΗ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΩΝ

Μεταπτυχιακή Διατριβή

Οι Επιπτώσεις της Πανδημίας COVID-19 στον Τουρισμό

ΜΑΓΔΑΛΗΝΗ ΚΟΜΝΙΟΥ

Επιβλέπων Καθηγητής
Σωτήρης Καρκαλάκος

Μάϊος 2023

**Ανοικτό Πανεπιστήμιο Κύπρου
Σχολή Οικονομικών Επιστημών και Διοίκησης**

Μεταπτυχιακό Πρόγραμμα Σπουδών ΔΙΟΙΚΗΣΗ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΩΝ

Μεταπτυχιακή Διατριβή

Οι Επιπτώσεις της Πανδημίας COVID-19 στον Τουρισμό

Μαγδαληνή Κόμνιου

**Επιβλέπων Καθηγητής
Σωτήρης Καρκαλάκος**

Η παρούσα μεταπτυχιακή διατριβή υποβλήθηκε προς μερική εκπλήρωση των απαιτήσεων για απόκτηση μεταπτυχιακού τίτλου σπουδών στη ΔΙΟΙΚΗΣΗ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΩΝ από τη Σχολή Οικονομικών Επιστημών και Διοίκησης του Ανοικτού Πανεπιστημίου Κύπρου.

Μάϊος 2023

ΛΕΥΚΗ ΣΕΛΙΔΑ

Περίληψη

Αντικείμενο μελέτης της παρούσας εργασίας είναι η μελέτη των επιδράσεων της πανδημίας του COVID-19 στον διεθνή και ελληνικό τουρισμό. Προς τον σκοπό αυτό, η παρούσα εργασία ακολουθεί μια συστηματική πορεία από το γενικό προς το ειδικό: Ξεκινά από έναν γενικό ορισμό του τουρισμού, στη συνέχεια δίνει ένα σύντομο ιστορικό της πανδημίας και των επιπτώσεών της στην παγκόσμια οικονομία, ενώ ακολούθως εξετάζει τις ειδικότερες επιπτώσεις της στην παγκόσμια, ευρωπαϊκή και ελληνική τουριστική βιομηχανία. Στο πλαίσιο αυτό εξετάζεται και το ζήτημα των μελλοντικών προοπτικών του διεθνούς, αλλά και ελληνικού τουρισμού. Η εξέταση των δεδομένων οδηγεί στο συμπέρασμα ότι η άνευ προηγουμένου διεθνής υγειονομική κρίση του COVID-19 μεταφράστηκε σε μια αντίστοιχη, πρωτοφανή κρίση και στο πεδίο της τουριστικής βιομηχανίας. Όσο κι αν οι προοπτικές ανάκαμψης από αυτήν μοιάζουν ευοίωνες πλέον λόγω της λήξης της οξείας φάσης της πανδημίας και της άρσης των συνακόλουθων περιορισμών στις μετακινήσεις και τις μεταφορές, θα χρειαστεί ακόμα χρόνος για την πλήρη επιστροφή στην προ της πανδημίας κατάσταση.

Abstract

The present thesis examines the effects of the COVID 19 pandemic on international and Greek tourism. To this purpose, this examination is systematically moving from the general to the particular: The study starts by giving a general definition of the notion of tourism, it then provides a short account of the pandemic and its impact on global economy and subsequently proceeds to study in more detail its impact on the world, European and Greek tourism industry. Within this context, the thesis addresses also the issue of the future prospects of the world and Greek tourism. The examination of the data leads to the conclusion that the unprecedented international health crisis of COVID-19 led to an equally unprecedented crisis of the tourism industry as well. It is also important to note that no matter how promising the current recovery prospects seem to be after the end of the acute phase of the pandemic and the easement of the lockdown measures, it would take some time for the tourism industry to reach the normal pre-pandemic levels.

Πίνακας περιεχομένων

Πανεπιστήμιο Κύπρου	1
Μεταπτυχιακή Διατριβή.....	1
Ανοικτό Πανεπιστήμιο Κύπρου	2
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1: ΣΥΝΤΟΜΗ ΑΝΑΣΚΟΠΗΣΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑΣ	10
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2: ΟΡΙΖΟΝΤΑΣ ΤΟΝ ΤΟΥΡΙΣΜΟ.....	12
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3: Ο COVID-19 ΚΑΙ ΟΙ ΕΠΙΠΤΩΣΕΙΣ ΤΟΥ ΣΤΗΝ ΠΑΓΚΟΣΜΙΑ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ	14
3.1. Η ΠΑΝΔΗΜΙΑ ΤΟΥ ΚΟΡΩΝΟΪΟΥ COVID-19 – ΣΥΝΤΟΜΗ ΑΝΑΔΡΟΜΗ.....	14
3.2. ΟΙ ΕΠΙΠΤΩΣΕΙΣ ΤΗΣ ΠΑΝΔΗΜΙΑΣ ΣΤΗΝ ΠΑΓΚΟΣΜΙΑ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ	15
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4: ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ & ΠΑΝΔΗΜΙΑ COVID-19 ΣΕ ΔΙΕΘΝΕΣ ΚΑΙ ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΕΠΙΠΕΔΟ.....	18
4.1. ΟΙ ΕΠΙΠΤΩΣΕΙΣ ΤΗΣ ΠΑΝΔΗΜΙΑΣ COVID-19 ΣΤΟΝ ΠΑΓΚΟΣΜΙΟ ΤΟΥΡΙΣΜΟ	18
4.2. ΟΙ ΕΠΙΠΤΩΣΕΙΣ ΤΗΣ ΠΑΝΔΗΜΙΑΣ COVID-19 ΣΤΟΝ ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΤΟΥΡΙΣΜΟ	33
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5: ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ ΚΑΙ ΠΑΝΔΗΜΙΑ COVID-19 ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ – Η ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΗ ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΑ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΑΣ	45
5.1. Η ΠΑΝΔΗΜΙΑ ΤΟΥ COVID-19 ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ ΚΑΙ ΤΑ ΜΕΤΡΑ ΑΝΤΙΜΕΤΩΠΙΣΗΣ ΤΗΣ.....	45
5.2. Η ΜΕΓΑΛΗ ΚΡΙΣΗ ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ ΚΑΤΑ ΤΗΝ ΟΞΕΙΑ ΠΕΡΙΟΔΟ ΤΗΣ ΠΑΝΔΗΜΙΑΣ (2020-2021).....	46
5.3. Η ΑΝΑΚΑΜΨΗ ΚΑΙ ΟΙ ΠΡΟΟΠΤΙΚΕΣ ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ (2021-2023)	54
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 6: ΑΝΑΛΥΣΗ ΔΕΔΟΜΕΝΩΝ	60
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ.....	69
ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΕΙΚΟΝΩΝ	80

1. ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Σκοπός της παρούσας διατριβής είναι να εξετάσει τις επιπτώσεις της πανδημίας COVID-19 στον διεθνή τουρισμό γενικότερα, αλλά και στον ελληνικό τουρισμό ειδικότερα. Στην παρούσα χρονική φάση, περίπου τρία χρόνια μετά το ξέσπασμα της πανδημίας, η μελέτη αυτή έχει ιδιαίτερη σημασία, καθώς δίνεται η δυνατότητα μιας πιο συνολικής αποτίμησης των συνεπειών της πρωτόγνωρης και παγκόσμιας αυτής υγειονομικής κρίσης στην διεθνή, αλλά και ελληνική τουριστική πραγματικότητα. Όσον αφορά ειδικότερα τον ελληνικό τουρισμό, η πανδημία που εκδηλώθηκε στην Ελλάδα από τους πρώτους μήνες του 2020 και εξής προκάλεσε μεγάλες αλλαγές και έντονους κλυδωνισμούς.

Προκειμένου να εξετάσει τις διάφορες πτυχές του ζητήματος, η παρούσα εργασία χωρίζεται σε έξι κεφάλαια. Πιο συγκεκριμένα, στο πρώτο Κεφάλαιο γίνεται μία σύντομη ανασκόπηση των κυριότερων βιβλιογραφικών πηγών που χρησιμοποιήσαμε για την εξέταση του θέματος στο πλαίσιο της παρούσας διατριβής. Στη συνέχεια, το δεύτερο Κεφάλαιο επιχειρεί έναν γενικό ορισμό του τουρισμού, δηλαδή της κεντρικής έννοιας της παρούσας εργασίας. Στο τρίτο Κεφάλαιο εξετάζονται η πανδημία του COVID-19 και οι επιπτώσεις που προκάλεσε γενικά στην παγκόσμια οικονομία. Σε αυτό το πλαίσιο δίνεται καταρχάς ένα σύντομο χρονικό της εξέλιξης της πανδημίας και ακολούθως εκτίθενται οι κυριότερες επιπτώσεις που προκλήθηκαν στην διεθνή οικονομία τόσο από την ίδια την πανδημία όσο και από τα περιοριστικά μέτρα που έλαβαν τα κράτη παγκοσμίως. Στο τέταρτο Κεφάλαιο θα εξετάσουμε τις ειδικότερες επιπτώσεις της πανδημίας στον παγκόσμιο και ευρωπαϊκό τουρισμό. Η εξέταση ξεκινά από τις συνέπειες στον παγκόσμιο τουρισμό και ακολούθως παρουσιάζονται ορισμένα ειδικότερα στοιχεία που αφορούν την κατάσταση στις κυριότερες ευρωπαϊκές χώρες. Όπως θα δούμε, ιδίως το πρώτο έτος της πανδημίας (2020) οι επιπτώσεις της στον τουρισμό υπήρξαν δραματικές.

Στο πέμπτο Κεφάλαιο θα εξετάσουμε τις επιπτώσεις της πανδημίας στην ελληνική τουριστική βιομηχανία. Θα ξεκινήσουμε από μια σύνοψη της εξέλιξης

της πανδημίας στην Ελλάδα και των μέτρων αντιμετώπισής της, για να εκθέσουμε ακολούθως πιο αναλυτικά τη μεγάλη κρίση του ελληνικού τουρισμού κατά την οξύτερη φάση της πανδημίας (δηλαδή τα έτη 2020-2021). Τέλος, θα αναφερθούμε στην πορεία ανάκαμψης του ελληνικού τουρισμού από το 2021 και εξής, καθώς και στις μελλοντικές προοπτικές του. Η εξέταση των επιπτώσεων της πανδημίας στον ελληνικό τουρισμό εμπλουτίζεται, τέλος, στο έκτο Κεφάλαιο, με μια συγκεντρωτική παρουσίαση των σχετικών δεδομένων από τα Δελτία Τύπου της Τράπεζας της Ελλάδος για τις εξελίξεις στο Ταξιδιωτικό Ισοζύγιο Πληρωμών. Τα στοιχεία αυτά αφορούν την εισερχόμενη ταξιδιωτική κίνηση ανά χώρα προέλευσης ταξιδιωτών από διεθνείς αφίξεις, καθώς επίσης και τις ταξιδιωτικές εισπράξεις.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1: ΣΥΝΤΟΜΗ ΑΝΑΣΚΟΠΗΣΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑΣ

Οι εξελίξεις στον τουρισμό κατά τα χρόνια της πανδημίας COVID-19 έχουν απασχολήσει ένα πλήθος μελετών, άρθρων, εκθέσεων και διπλωματικών εργασιών που δημοσιεύτηκαν σε φυσική ή ηλεκτρονική μορφή. Ένα πολύ σημαντικό σώμα πηγών για την έρευνα είναι αναμφίβολα οι Παγκόσμιοι Οργανισμοί, όπως: ο Παγκόσμιος Οργανισμός Τουρισμού Ηνωμένων Εθνών, ο Παναμερικανικός Οργανισμός Υγείας (PAHO), το European Center for Disease Prevention and Control (ECDC) και ο Παγκόσμιος Οργανισμός Υγείας (WHO). Σε αρκετά σημεία της παρούσας εργασίας ανατρέχουμε σε αυτές τις εκθέσεις και στα στατιστικά δεδομένα που περιλαμβάνουν. Παράλληλα εξίσου σημαντικά είναι τα στοιχεία που παρέχονται μέσα από τις ηλεκτρονικές δημοσιεύσεις του Παγκόσμιου Οργανισμού Τουρισμού Ηνωμένων Εθνών.

Γενικότερα στοιχεία σχετικά με το κατά πόσο το μέγεθος του τουρισμού επηρεάζει τις οικονομίες των χωρών εν μέσω πανδημίας περιλαμβάνονται σε άρθρα ερευνητών (π.χ. Khalid, U., Okafor, L. & Burzynska, K., 2021), όπου διαπιστώνουμε ότι όσο μεγαλύτερος είναι ο τουριστικός τομέας σε μία χώρα τόσο περισσότερο επιδρά στην οικονομική και δημοσιονομική πολιτική. Έτσι τα κράτη, προκειμένου να μετριάσουν τον αντίκτυπο της πανδημίας, υιοθέτησαν ενισχυμένα μέτρα οικονομικής τόνωσης για τις οικονομίες τους. Επίσης εμπειριστατωμένες μελέτες για τις διάφορες οικονομικές επιπτώσεις της πανδημίας COVID-19 παρατίθενται και από άλλους ερευνητές (π.χ. Fernandes, N., 2020). Επιπλέον τα τελευταία χρόνια υπήρξαν αρκετές δημοσιεύσεις από διάφορους φορείς και διεθνείς οργανισμούς (UNWTO 2021, Economics Observatory-Macchiarelli, C. 2021, Fernandes, N. 2020) για την επίδραση του COVID-19 στα διεθνή ταξίδια και τον τουρισμό. Επιπρόσθετα άρθρα για την επανεκκίνηση μετά την πανδημία και τις απαραίτητες κινήσεις για την ανάκαμψη της ελληνικής οικονομίας (Χριστοδουλάκης, N. 2020).

Περαιτέρω, ιδιαίτερα χρήσιμες ήταν και οι δημοσιεύσεις Ινστιτούτων σχετικά με τις εξελίξεις της πανδημίας στην Ελλάδα, σχετικά με τις χώρες προέλευσης εισερχόμενων τουριστών, με τις Διεθνείς Αεροπορικές Αφίξεις (INSETE 2021, 2022), καθώς επίσης οι εκθέσεις για τις επιπτώσεις της πανδημίας στον

ξενοδοχειακό κλάδο (ΙΤΕΠ 2021). Πολύ σημαντικά είναι επίσης τα μηνιαία και ετήσια Δελτία Τύπου της Τράπεζας της Ελλάδος για τις “Εξελίξεις στο ταξιδιωτικό ισοζύγιο πληρωμών”.

Περαιτέρω, πολλές υπήρξαν τα τελευταία χρόνια και οι αξιόλογες διαδικτυακές δημοσιεύσεις, είτε στις ηλεκτρονικές εκδόσεις εφημερίδων και περιοδικών είτε σε ιστοτόπους οικονομικού και τουριστικού περιεχομένου (π.χ. Χρήμα & Τουρισμός, ΕΥ, Οικονομικός Ταχυδρόμος), για τα μέτρα προστασίας και ανάκαμψης που έλαβε το Υπουργείο Τουρισμού, για τις θετικές προοπτικές και τη δυναμική ανάκαμψη του ελληνικού τουρισμού καθώς επίσης για την αναβάθμιση και τη βιώσιμη τουριστική ανάπτυξη της χώρας. Οι συμβολές αυτές προσφέρουν σημαντικά στοιχεία για την έρευνα, αλλά παράλληλα μεταδίδουν και τον παλμό της εκάστοτε στιγμής και συγκυρίας.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2: ΟΡΙΖΟΝΤΑΣ ΤΟΝ ΤΟΥΡΙΣΜΟ

Ο τουρισμός είναι ένας από τους πιο διαδεδομένους τρόπους ατομικής και ομαδικής ψυχαγωγίας, ιδίως στον δυτικό κόσμο. Παράλληλα, συνιστά και μία από τις βασικότερες πηγές εσόδων για χώρες με μεγάλη τουριστική κίνηση, όπως για παράδειγμα η Ελλάδα. Οι θετικές επιδράσεις του τουρισμού στην οικονομία αναγνωρίζονται από τις κυβερνήσεις και το διεθνές οικονομικό και πολιτικό γίνεσθαι (WTTC, 2022). Περαιτέρω, ο τουρισμός είναι και ένας διαρκώς αναπτυσσόμενος κλάδος. Θεωρείται διεθνώς η πιο μεγάλη βιομηχανία, σύμφωνα με το Παγκόσμιο Συμβούλιο Ταξιδιού και Τουρισμού (World Travel & Tourism Council), ενώ η ανάπτυξή του αναμένεται μέσα στον 21ο αιώνα να φθάσει σε ακόμη υψηλότερα επίπεδα (WTTC, 2022).

Η έννοια «τουρισμός» μπορεί να οριστεί ως η διαδικασία προσωρινής, ομαδικής ή μεμονωμένης, μετάβασης ανθρώπων σε διάφορους γεωγραφικούς προορισμούς μακριά από τον μόνιμο τόπο διαμονής τους, με την παραμονή στον εκάστοτε προορισμό να ξεπερνά τις 24 ώρες (Βαρβαρέσος, 2013, Κολτσιδόπουλος, 2005). Επιπλέον, καθώς ο τουρισμός μπορεί να εξυπηρετεί πολλούς διαφορετικούς σκοπούς και να ικανοποιεί ένα ευρύ φάσμα αναγκών, μπορεί να υποδιαιρεθεί σε διάφορες επιμέρους κατηγορίες: τον τουρισμό ψυχαγωγίας, τον εκπαιδευτικό τουρισμό, τον αθλητικό τουρισμό, τον θρησκευτικό-προκυνηματικό τουρισμό, τον συνεδριακό τουρισμό, τον επαγγελματικό τουρισμό, τον ιατρικό τουρισμό, κλπ. (Gov.gr, 2013).

Μέσω των διάφορων μορφών του, ο τουρισμός καθίσταται μια διαδικασία απόκτησης νέων και ποικίλων εμπειριών. Εκτός αυτού, η σχέση μεταξύ του τόπου προορισμού και του τόπου φιλοξενίας, δημιουργεί πολυδιάστατες σχέσεις αλληλεπίδρασης, η ανάγκη ρύθμισης των οποίων έχει οδηγήσει στη θέσπιση μιας σειράς κανονισμών, συμφωνιών, αλλά και συνεργασιών.

Με δεδομένα τα χαρακτηριστικά του που προαναφέρθηκαν, ο τουρισμός ήταν επόμενο να είναι ένας από τους τομείς που επλήγησαν περισσότερο κατά τη διάρκεια της πανδημίας του κορωνοϊού (COVID-19). Προτού εξετάσουμε πιο αναλυτικά τις συνέπειες της πανδημίας στην διεθνή, ευρωπαϊκή και ελληνική

τουριστική βιομηχανία, είναι αναγκαίο να εκθέσουμε συνοπτικά το ιστορικό της μείζονος αυτής υγειονομικής κρίσης.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3: Ο COVID-19 ΚΑΙ ΟΙ ΕΠΙΠΤΩΣΕΙΣ ΤΟΥ ΣΤΗΝ ΠΑΓΚΟΣΜΙΑ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ

3.1. Η ΠΑΝΔΗΜΙΑ ΤΟΥ ΚΟΡΩΝΟΪΟΥ COVID-19 – ΣΥΝΤΟΜΗ ΑΝΑΔΡΟΜΗ

Ο νέος κορωνοϊός που τον Φεβρουάριο του 2020 επρόκειτο να λάβει την ονομασία COVID-19 (Coronavirus Disease 2019) καταγράφηκε για πρώτη φορά τον Δεκέμβριο του 2019 στην πόλη Γουχάν της Κίνας ως πνευμονία αγνώστου προελεύσεως (Moore, 2021). Εντός του 2020 ο ιός, ο οποίος σύντομα ταυτίστηκε ως μια λοιμώδης νόσος που προκαλείται από τον ιό του σοβαρού οξέος αναπνευστικού συνδρόμου SARS-CoV-2, εξαπλώθηκε σε όλο τον κόσμο. Τον Μάρτιο του 2020 η εξάπλωσή του αυτή χαρακτηρίστηκε από τον Παγκόσμιο Οργανισμό Υγείας ως «πανδημία». Μέχρι εκείνη τη χρονική στιγμή, το επίκεντρο των λοιμώξεων είχε ήδη αρχίσει να μετατοπίζεται από την Κίνα και την Ασία, σε Ευρώπη και Αμερική.

Για την αντιμετώπιση της πανδημίας άρχισαν να λαμβάνονται πρωτόγνωρα μέτρα για την επιβράδυνση της διασποράς του ιού, όπως η χρήση масκών και η αποστασιοποίηση ή και απομόνωση των ανθρώπων, στο πλαίσιο επιβολής ηπιότερων ή αυστηρότερων κατ' οίκον εγκλεισμών των πολιτών (καραντίνες ή lockdowns), καθώς και αυστηρών ταξιδιωτικών περιορισμών. Μετά από μια πρόσκαιρη ύφεση στους αριθμούς των κρουσμάτων, των εισαγωγών σε νοσοκομεία και των θανάτων το καλοκαίρι του 2020, από το φθινόπωρο του ίδιου έτους άρχισαν να εμφανίζονται διαδοχικές παραλλαγές (ή μεταλλάξεις) του ιού (π.χ. λάμδα, άλφα, δέλτα). Αυτές οδήγησαν σύντομα σε εκ νέου αύξηση της διασποράς και των αριθμών των κρουσμάτων και των θανάτων σε πολλές χώρες.

Σημαντικό ορόσημο στην γενικότερη εξέλιξη της πανδημίας υπήρξε η ταχεία ανάπτυξη των πρώτων εμβολίων, ήδη πριν τη λήξη του 2020, από τις εταιρείες Pfizer-BioNTech, Moderna και AstraZeneca. Μέχρι τα τέλη Απριλίου του 2021 είχαν ήδη χορηγηθεί διεθνώς 1 δισεκατομμύριο δόσεις αυτών των εμβολίων (Moore, 2021). Η ταχεία πρόοδος της εκστρατείας εμβολιασμού, η παράλληλη δημιουργία ανοσίας λόγω φυσικής νόσησης (ή και εμβολιασμού) σε ένα μεγάλο τμήμα του πληθυσμού, καθώς και η σταδιακή επικράτηση ηπιότερων

παραλλαγών της νόσου (όπως π.χ. της όμικρον) εντός του 2022 υπήρξαν οι παράγοντες που έφεραν το τέλος της οξείας περιόδου της πανδημίας. Το αποτέλεσμα ήταν η βαθμιαία άρση των αυστηρών περιοριστικών μέτρων και η επανεκκίνηση της κοινωνικής, οικονομικής, αλλά και ειδικότερα τουριστικής δραστηριότητας σε όλο τον κόσμο.

Ο απολογισμός, ωστόσο, των δύο-δυόμιση ετών της οξείας φάσης της πανδημίας υπήρξε ιδιαίτερα βαρύς για τις περισσότερες χώρες του κόσμου. Με βάση τα πιο πρόσφατα στοιχεία του Παγκόσμιου Οργανισμού Υγείας (WHO, 2023), μέχρι τις 26 Απριλίου του 2023 είχαν καταγραφεί διεθνώς 764.474.387 κρούσματα και 6.915.286 νεκροί, ενώ είχαν χορηγηθεί 13.342.550.736 δόσεις εμβολίων. Σε ό,τι αφορά την Ελλάδα, μέχρι την ίδια χρονική περίοδο είχαν καταγραφεί 5.999.934 επιβεβαιωμένα κρούσματα και 36.711 νεκροί, ενώ είχαν χορηγηθεί 22.113.115 δόσεις εμβολίων (WHO, 2023). Παρά τα ιδιαίτερα αυστηρά περιοριστικά μέτρα που έλαβε, με βάση τα στοιχεία του Ιανουαρίου 2023, η Ελλάδα ήταν στην 15η θέση επί συνόλου 54 ευρωπαϊκών χωρών ως προς το ποσοστό θανάτων από COVID-19 ανά 100.000 πληθυσμού (STATISTA, 2023).

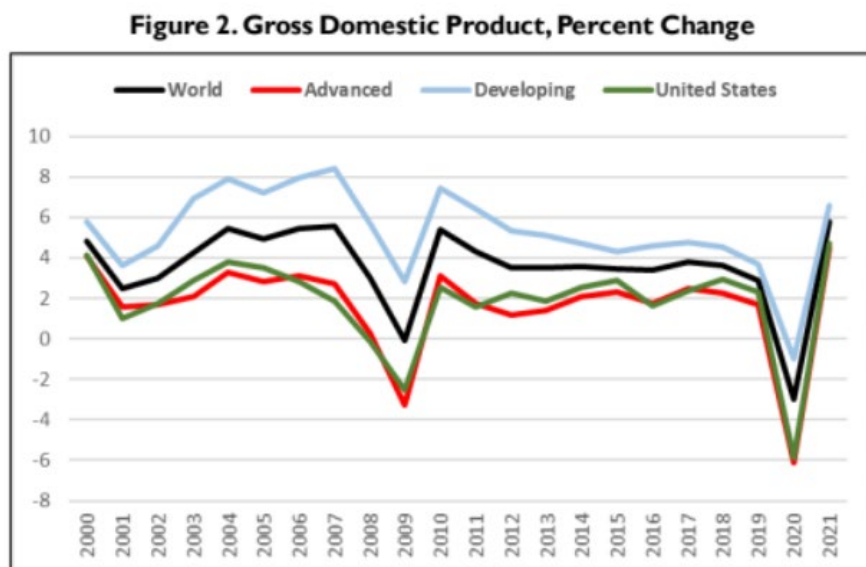
3.2. ΟΙ ΕΠΙΠΤΩΣΕΙΣ ΤΗΣ ΠΑΝΔΗΜΙΑΣ ΣΤΗΝ ΠΑΓΚΟΣΜΙΑ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ

Η ραγδαία εξάπλωση του ιού και οι επιπτώσεις του στο υγειονομικό σύστημα των χωρών, κυρίως των αναπτυσσόμενων, οδήγησαν, όπως είδαμε, τις κυβερνήσεις στην άμεση λήψη αποφάσεων και στην καθιέρωση πρωτόγνωρων περιορισμών στις μετακινήσεις σε παγκόσμιο επίπεδο. Η πανδημία COVID-19 είχε έτσι ως αποτέλεσμα μια άνευ προηγουμένου επιβράδυνση της οικονομικής δραστηριότητας παγκοσμίως, με ιδιαίτερα αρνητικό αντίκτυπο στην παγκόσμια οικονομία. Περισσότερα από 80 κράτη έκλεισαν τα σύνορά τους σε αφίξεις χωρών με κρούσματα, ανέστειλαν τη λειτουργία σχεδόν όλων των κλάδων των οικονομιών τους, συμπεριλαμβανομένων των εκπαιδευτικών ιδρυμάτων και υποχρέωσαν τους πολίτες να περιορίσουν τις μετακινήσεις τους. Τα ανωτέρω μέτρα οδήγησαν σε ύφεση την παγκόσμια οικονομία, με αποτέλεσμα

εκατομμύρια πολίτες σε Ευρώπη και Αμερική να αιτηθούν κρατικά επιδόματα και ασφάλιση ανεργίας.

Το α' τρίμηνο του 2020, το ΑΕΠ των ΗΠΑ μειώθηκε κατά 4,8% σε ετήσιο ρυθμό ενώ η οικονομία στην Ευρωζώνη συρρικνώθηκε κατά 3,8% (Congressional Research Service, 2020). Σε ό,τι αφορά την παγκόσμια οικονομία, με βάση τα στοιχεία του Διεθνούς Νομισματικού Ταμείου η παγκόσμια οικονομία συρρικνώθηκε κατά 3,1% το 2020 -εικόνα 1- (IMF, 2021). Οι αρνητικές επιπτώσεις ήταν πιο έντονες στις ανεπτυγμένες οικονομίες απ' ό,τι στις αναπτυσσόμενες και αναδυόμενες. Με βάση την ανωτέρω έκθεση, οι ανεπτυγμένες οικονομίες συρρικνώθηκαν κατά 4,5%, ενώ οι αναπτυσσόμενες κατά 2,1% του ΑΕΠ.

Εικόνα 1

Source: World Economic Outlook, International Monetary Fund, April 14, 2020.

Note: Data for 2020 and 2021 are estimates.

Πηγή: IMF, 2020

Λόγω της παγκόσμιας οικονομικής ύφεσης οι οικονομικές συνθήκες ήταν ιδιαίτερα δύσκολες αυξάνοντας τον κίνδυνο αστάθειας στις χρηματοπιστωτικές αγορές. Σύμφωνα με τους δείκτες S&P DowJones κατά το διάστημα 23 έως 28 Φεβρουαρίου του 2020 οι παγκόσμιες χρηματιστηριακές αγορές έχασαν 6

τρισεκατομμύρια δολάρια. Στο διάστημα από 20 Φεβρουαρίου – 19 Μαρτίου, ο δείκτης S&P μειώθηκε κατά 28%, ο δείκτης FTSE 250 κατά 41,3% και ο NIKKEI 16 κατά 29%. Την ίδια περίοδο μειώθηκαν οι τιμές των μετοχών των μεγάλων τραπεζών, όπως Citigroup κατά 49%, JP Morgan Chase κατά 38% και Barclays κατά 52% (Μαραγκάκη 2022).

Η μειωμένη ζήτηση σε αγαθά και υπηρεσίες επέφερε μείωση της συνολικής παραγωγής και συνεπώς οδήγησε σε αύξηση του κόστους της. Αυτό είχε ως αποτέλεσμα την αύξηση των τιμών των προϊόντων/υπηρεσιών και ταυτόχρονα τη μείωση του μέσου εισοδήματος. Σε ό,τι αφορά το διεθνές εμπόριο, οι επιπτώσεις της πανδημίας υπήρξαν αξιοσημείωτες τόσο ως προς την πρόσκαιρη οξύτητά τους όσο και ως προς τους ρυθμούς ανάκαμψης. Σε παγκόσμιο επίπεδο η μείωση των εμπορικών συναλλαγών είχε ξεκινήσει ήδη από το δ' τρίμηνο του 2019 και συνεχίστηκε με το ξέσπασμα της πανδημίας, σε πολλούς τομείς, όπου ελαττώθηκε η δραστηριότητα, όπως στις αερομεταφορές, στις θαλάσσιες μεταφορές, στη ναυτιλιακή βιομηχανία, στον τουρισμό κλπ. Η γενικότερη ύφεση στο παγκόσμιο εμπόριο το 2020 άγγιξε τα 2.5 τρισεκατομμύρια δολάρια (μείωση κατά 9% σε σχέση με τα επίπεδα του 2019) και προσέγγισε αυτήν που παρατηρήθηκε την περίοδο της διεθνούς οικονομικής κρίσης κατά τα έτη 2008-2009. Εντούτοις, η κατάσταση βελτιώθηκε κατά τη διάρκεια του 2021, καθώς ο όγκος του διεθνούς εμπορίου ανέκαμψε, φθάνοντας τα 28.5 τρισεκατομμύρια δολάρια. Πρόκειται για μια αύξηση περίπου 13% σε σύγκριση με τα επίπεδα προ της πανδημίας (United Nations 2022, 6, εικ. 1). Παρά την αισθητή αυτή ανάκαμψη στις παγκόσμιες εμπορικές ροές, οι διαφορετικές επιπτώσεις που είχε η πανδημική κρίση σε διάφορες κατηγορίες αγαθών και υπηρεσιών συνεχίζουν μέχρι σήμερα να δημιουργούν ανισορροπίες και πιέσεις σε επιμέρους κλάδους και σε τμήματα των εφοδιαστικών αλυσίδων (OECD, 2022).

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4: ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ & ΠΑΝΔΗΜΙΑ COVID-19 ΣΕ ΔΙΕΘΝΕΣ ΚΑΙ ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΕΠΙΠΕΔΟ

4.1. ΟΙ ΕΠΙΠΤΩΣΕΙΣ ΤΗΣ ΠΑΝΔΗΜΙΑΣ COVID-19 ΣΤΟΝ ΠΑΓΚΟΣΜΙΟ ΤΟΥΡΙΣΜΟ

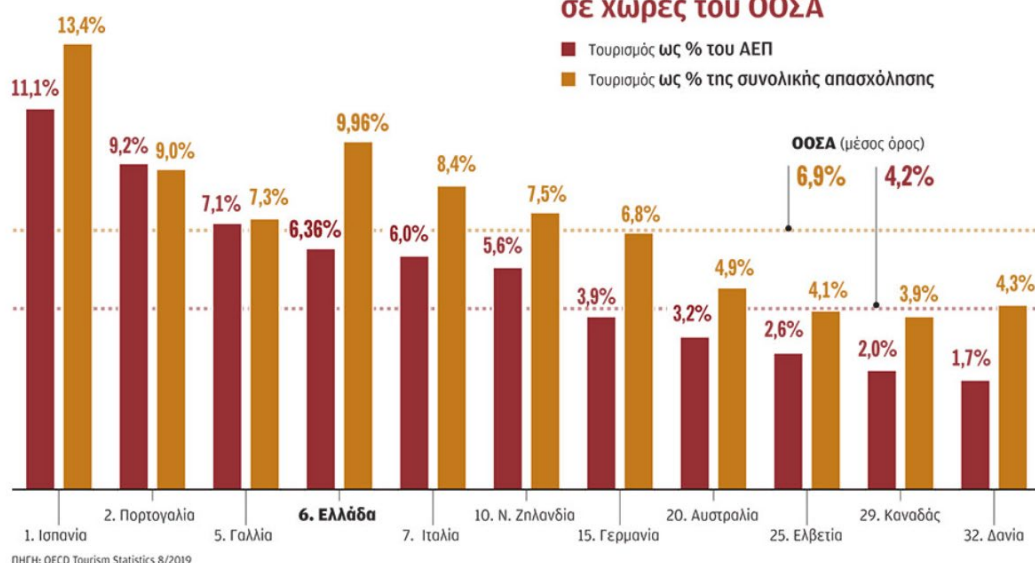
Πριν την περίοδο της πανδημίας, τα ταξίδια και ο τουρισμός αντιπροσώπευαν το 10% του παγκόσμιου ΑΕΠ, αντιστοιχώντας σε περισσότερες από 320 εκατομμύρια θέσεις εργασίας και καθιστώντας την τουριστική βιομηχανία έναν από τους σημαντικότερους κλάδους της παγκόσμιας οικονομίας (Καρρά, 2021). Πιο συγκεκριμένα, το 2019 η τουριστική βιομηχανία παγκοσμίως συνεισέφερε 8,9 τρισεκατομμύρια δολάρια στο παγκόσμιο ΑΕΠ, δηλαδή το 10,3% (UNWTO, 2019). Πολλές είναι οι επιχειρήσεις οι οποίες έχουν μεγάλο όφελος από τον τουριστικό κλάδο, όπως οι αεροπορικές εταιρίες, τα τουριστικά πρακτορεία, τα ξενοδοχεία και άλλοι χώροι φιλοξενίας, εστιατόρια, χώροι αναψυχής και ψυχαγωγίας, όπως εμπορικά κέντρα, θέατρα, κινηματογράφοι, θεματικά πάρκα κ.ά. “Ο τουριστικός κλάδος σε αντίθεση με δραστηριότητες του πρωτογενούς και δευτερογενούς τομέα, αποτελεί οριζόντια και όχι κάθετη δραστηριότητα, η οποία οριοθετείται από την ζήτηση του τουριστικού προϊόντος και των υπηρεσιών” (INSETE, 2020).

Αδιαμφισβήτητα, η τουριστική βιομηχανία θεωρείται από τους πιο σημαντικούς κλάδους της παγκόσμιας οικονομίας διότι συνεισφέρει δυναμικά στο ΑΕΠ των χωρών. Σε πολλές χώρες ο τουρισμός παίζει καθοριστικό ρόλο στην εισροή εσόδων και στη διαμόρφωση του ΑΕΠ της οικονομίας τους. Όπως φαίνεται και παρακάτω στην -εικόνα 2- ο τουρισμός συμβάλλει άμεσα στο ΑΕΠ με μέσο όρο 4,2%, στις οικονομίες του “Οργανισμού Οικονομικής Συνεργασίας και Ανάπτυξης” (ΟΟΣΑ, 2019), καθώς και στη συνολική απασχόληση με μέσο όρο 6,9%.

Εικόνα 2

Άμεση συμβολή του τουρισμού σε χώρες του ΟΟΣΑ

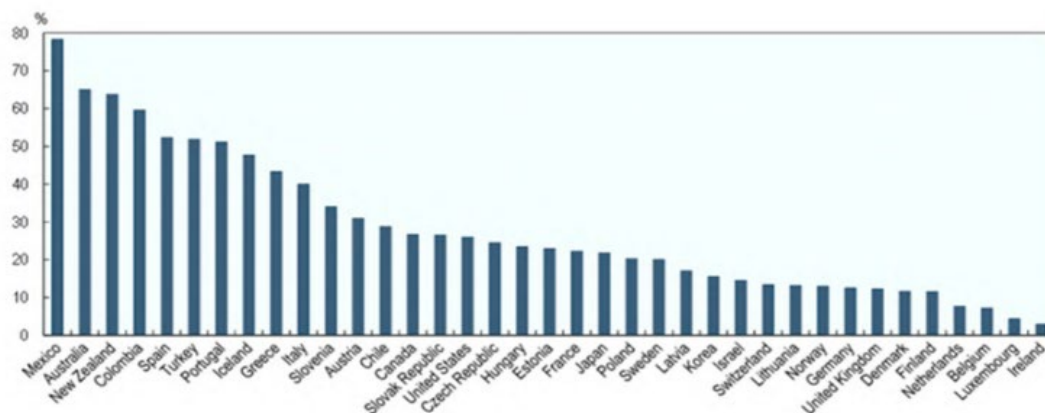
Άμεση συμβολή του τουρισμού σε χώρες του ΟΟΣΑ

Πηγή: OECD Tourism Statistics 8/2019

Εικόνα 3

Συμβολή τουρισμού στις εξαγωγές υπηρεσιών

Πηγή: ΟΟΣΑ-Στατιστικές Τουρισμού

Σύμφωνα με το διάγραμμα του ΟΟΣΑ (8/2019) η οικονομία της Ισπανίας εξαρτάται από τον τουρισμό της σε ποσοστό 11,1% του ΑΕΠ και οι θέσεις εργασίας στον τουρισμό είναι της τάξης του 13,4%. Ακολουθεί η Πορτογαλία με ποσοστό στο ΑΕΠ της 9,2% και η τουριστική απασχόληση αντιπροσωπεύει το 9%, η Γαλλία με ποσοστό του ΑΕΠ της 7,1% και 7,3% η απασχόληση στον τουρισμό. Η Ελλάδα, όπως φαίνεται στην έρευνα του ΟΟΣΑ είναι από τις πιο εξαρτημένες οικονομίες μεταξύ των 35 κρατών-μελών, βρίσκεται στην 6η θέση,

με τον τουρισμό να καταλαμβάνει το 6,36% του ΑΕΠ της και το 9,96% του πληθυσμού να απασχολείται στον τουρισμό. Από τα ανωτέρω, γίνεται αντιληπτό ότι οι χώρες που έχουν μέγιστη εξάρτηση από τον τουρισμό, σε κάθε πιθανή δυσμενή συγκυρία (π.χ. γεωπολιτική αστάθεια σε γειτονικές χώρες, ύφεση στις αγορές απ' όπου προέρχεται ο εισερχόμενος τουρισμός ή ακόμη και υγειονομική κρίση) εκτίθενται σε κινδύνους, οι οποίοι επηρεάζουν το σύνολο της οικονομίας τους πολύ περισσότερο από άλλες χώρες. Στην ανωτέρω - εικόνα 3- παρουσιάζεται η συμβολή του τουρισμού στις εξαγωγές υπηρεσιών ανά χώρα (Καρρά, 2021).

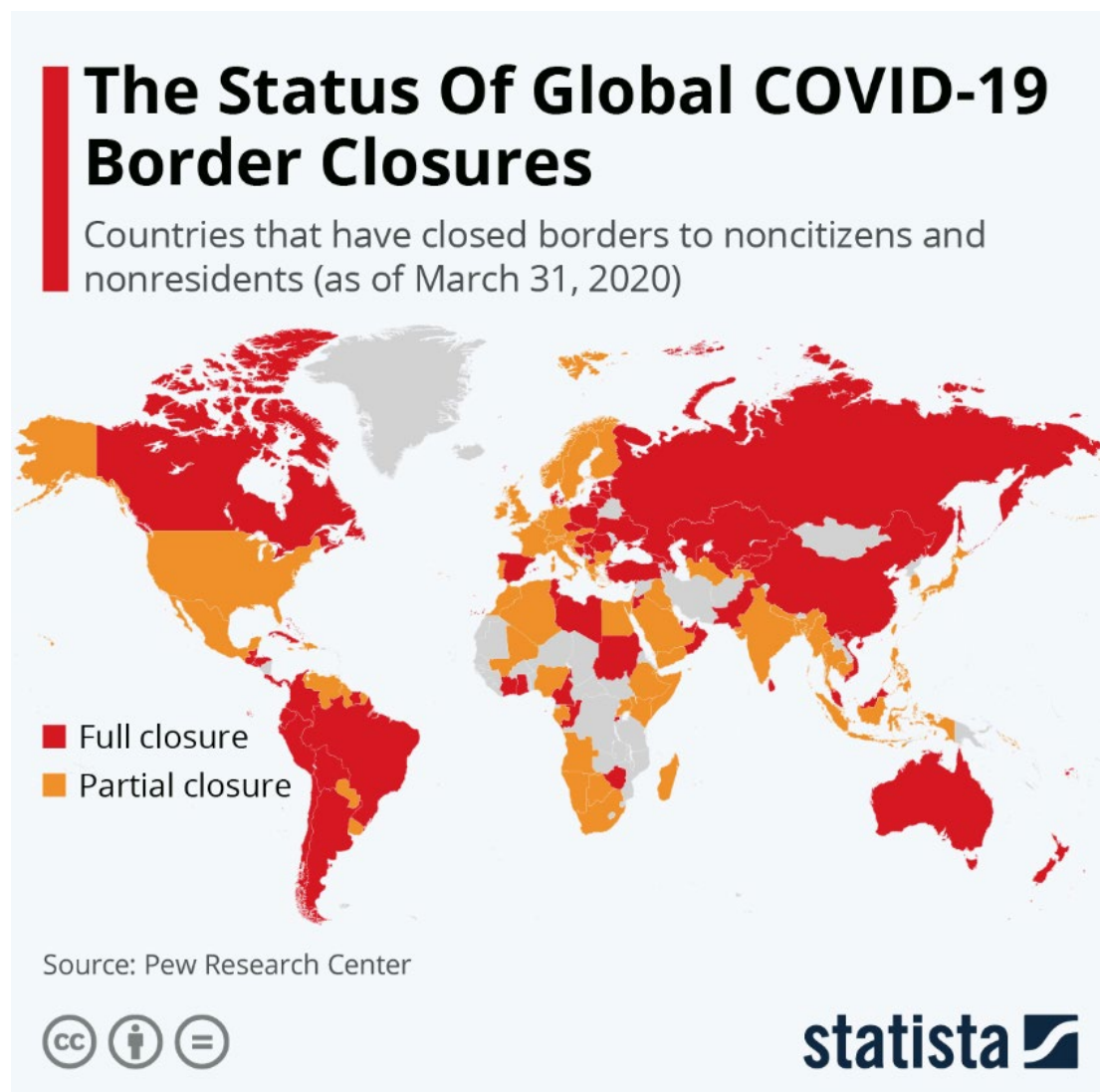
Κατά συνέπεια, η πανδημία του COVID-19, η οποία ξεκίνησε τον Δεκέμβριο του 2019 και οδήγησε σταδιακά στην εξάπλωση του κορωνοϊού σε όλο τον κόσμο, ήταν επόμενο να προκαλέσει μία άνευ προηγουμένου κρίση στον διεθνή τουρισμό. Στο πλαίσιο των παγκόσμιων προσπαθειών να περιοριστεί η εξάπλωση του ιού, επιβλήθηκαν πρωτοφανείς ταξιδιωτικοί περιορισμοί, τόσο διακρατικά όσο και εντός κάθε χώρας, καθώς και γενικότερες απαγορεύσεις κίνησης και κυκλοφορίας των πολιτών (καραντίνες ή lockdowns) ακόμη και εντός των πόλεων. Αναπόφευκτη συνέπεια των μερικών ή ολικών αυτών περιορισμών υπήρξε η μεγάλη μείωση της διεθνούς ζήτησης του τουριστικού προϊόντος. Η παγκόσμια αυτή κρίση του τουρισμού οδήγησε σε σημαντικές οικονομικές και κοινωνικές επιπτώσεις, απειλώντας περισσότερες από 100 εκατομμύρια θέσεις εργασίας στον άμεσο τουρισμό. Μεγάλο υπήρξε ιδίως το πρόβλημα για τις πολύ μικρές και μεσαίες επιχειρήσεις, οι οποίες αντιπροσωπεύουν το 80% του κλάδου και όπου απασχολείται υψηλό ποσοστό νέων (WTTC, 2022).

Η τεράστια αναστάτωση που επέφερε η πανδημία στην παγκόσμια τουριστική βιομηχανία αναδεικνύεται και με ορισμένα ειδικότερα στοιχεία που αφορούν τα πρωτοφανούς κλίμακας περιοριστικά μέτρα που ελήφθησαν. Σύμφωνα με την ανάλυση του "Pew Research Center" (Pew Research Center, 2020) περισσότεροι από 9/10 (91%) του παγκόσμιου πληθυσμού ή 7,1 δισεκατομμύρια άνθρωποι σε όλο τον κόσμο, ζουν σε χώρες με ταξιδιωτικούς

περιορισμούς. Σε αυτό το πλαίσιο, περίπου 3 δισεκατομμύρια άνθρωποι (39% του παγκόσμιου πληθυσμού) βρέθηκαν εντός του 2020 να ζουν σε χώρες με σύνορα εντελώς κλειστά για μη κατοίκους και ξένους πολίτες, όπως για τουρίστες, επαγγελματίες, νέους μετανάστες -εικόνα 4- (Statista, 2020).

Εικόνα 4

Χώρες με κλειστά σύνορα στις 31/3/2020, λόγω Covid-19

Σύμφωνα με το ερευνητικό κέντρο “Pew Research Center” έως τις 31/3/2020, 142 χώρες είχαν κλείσει τα σύνορά τους. Από αυτές, 64 χώρες είχαν προβεί σε πλήρες κλείσιμο και 78 χώρες σε μερικό κλείσιμο των συνόρων τους λόγω της πανδημίας. Το πλήρες κλείσιμο των συνόρων, στο οποίο προχώρησαν ορισμένες χώρες, μεταφραζόταν σε καθολική απαγόρευση άφιξης

εισερχομένων ατόμων που δεν είναι ούτε κάτοικοι ούτε πολίτες της χώρας προορισμού. Σε αυτή την κατηγορία ανήκαν, για παράδειγμα, τουρίστες, επαγγελματίες, νέοι μετανάστες, ενώ ορισμένες εξαιρέσεις γίνονταν για τα πληρώματα αεροπορικών εταιριών, το ανθρωπιστικό προσωπικό και τους διπλωμάτες. Από την άλλη πλευρά, οι χώρες με μερικό κλείσιμο των συνόρων προχώρησαν σε περιορισμούς εισόδου για ξένους υπηκόους που δεν ήταν ούτε κάτοικοι ούτε πολίτες των χωρών προορισμού, οι οποίοι δεν εφαρμόζονταν πάντα σε όλα τα είδη συνόρων (δηλαδή σε θάλασσα, αέρα, στεριά). Επιπρόσθετα και ως συνέπεια όλων των περιοριστικών μέτρων, τα οποία θεσπίστηκαν διεθνώς προκειμένου να περιοριστεί η εξάπλωση του COVID-19, οι αεροπορικές εταιρίες προέβησαν σε μαζικές περικοπές δρομολογίων, επιφέροντας ένα ακόμη μεγάλο πλήγμα στον διεθνή τουρισμό (Pew Research Center, 2020).

Για να δώσουμε μια ακόμα πιο σαφή εικόνα της κατάστασης, αξίζει να εστιάσουμε ειδικότερα και σε μερικές συγκεκριμένες χώρες. Για παράδειγμα η Κίνα, στην οποία ζουν περισσότεροι από 1,4 δισεκατομμύρια άνθρωποι, έκλεισε τα σύνορά της από τις 28/3/2020 για τους ξένους, εκτός από διπλωμάτες και επιστημονικό προσωπικό, ώστε να περιορίσει τις πιθανότητες επανεισαγωγής του ιού από το εξωτερικό (στο οποίο είχε αρχικώς εξαπλωθεί από την ίδια την Κίνα). Ακόμη, περιόρισε τις εισερχόμενες και εξερχόμενες πτήσεις στο μέγιστο δυνατό, δηλαδή μία ανά αεροπορική εταιρία ανά ξένη χώρα κάθε εβδομάδα. Μείωσε επίσης, τον συντελεστή φόρτωσης επιβατών σε 75% ή χαμηλότερο, ενώ επέβαλε αυστηρές καραντίνες στους εισερχόμενους επιβάτες και όρια στη ροή των ανθρώπων. Την ίδια περίοδο η Ινδία, χώρα με επίσης περίπου 1,4 δισεκατομμύρια πληθυσμό, έκλεισε στο μεγαλύτερο μέρος τα σύνορά της, ανέστειλε τις βίζες και επέβαλε καραντίνα 14 ημερών σε όλες τις αφίξεις, ανεξαρτήτως υπηκοότητας. Στην Ιαπωνία, όπου είχαν προγραμματιστεί για το καλοκαίρι του 2020 οι Ολυμπιακοί Αγώνες του Τόκυο, αυτοί τελικά αναβλήθηκαν για το καλοκαίρι του 2021. Παράλληλα, απαγορεύτηκε η είσοδος στην χώρα σε επισκέπτες που είχαν ταξιδέψει σε χώρες με μεγάλο αριθμό κρουσμάτων, ενώ επιβλήθηκε επίσης και καραντίνα

14 ημερών σε όλες τις αφίξεις, ακόμη και Ιαπώνων πολιτών. Οι ΗΠΑ, όπου ζουν περίπου 330 εκατομμύρια άνθρωποι, έκλεισαν τα σύνορά τους σε αφίξεις μη πολιτών και μη κατοίκων των Ηνωμένων Πολιτειών, που κατέφθαναν από τις περισσότερες (26) χώρες της Ευρώπης, μέλη χωρίς σύνορα Σένγκεν, το Ηνωμένο Βασίλειο, την Ιρλανδία και την Κίνα.

Ωστόσο, οι χώρες προσπάθησαν να κρατήσουν ως έναν βαθμό ανοιχτά τα σύνορα για το εμπόριο, ώστε να μην ανακοπεί η ροή των αγαθών. Αυτό συνέβη τόσο στα σύνορα ΗΠΑ – Καναδά, όπως επίσης στις χώρες της ΕΕ, αν και ο χρόνος αναμονής για τις εμπορικές μετακινήσεις αυξήθηκε αισθητά λόγω των αυστηρών περιοριστικών μέτρων για τη μείωση της εξάπλωσης του κορωνοϊού (Pew Research Center, 2020).

Ως επακόλουθο των προαναφερθέντων, τεράστιας κλίμακας περιοριστικών μέτρων εκ μέρους των κρατών, ιδίως το έτος 2020 υπήρξε το χειρότερο για τον τουρισμό. Τα ξενοδοχειακά συγκροτήματα παγκοσμίως δήλωσαν εξαιρετικά χαμηλά ποσοστά πληρότητας και κρατήσεων, ενώ άλλες αλυσίδες ξενοδοχείων βλέποντας τις τιμές των μετοχών τους σε χαμηλά επίπεδα, δεν μπόρεσαν να ανταπεξέλθουν και έκλεισαν οριστικά. Το 76% των ξενοδοχείων στην Ευρώπη έβαλε λουκέτο (Cheng & Zetina, 2021). Ο Παγκόσμιος Οργανισμός Εμπορίου των Ηνωμένων Εθνών (UNCTAD) (UNWTO, 2020a) επισήμανε ότι η μείωση της διεθνούς τουριστικής κίνησης το 2020 είχε ως αποτέλεσμα την απώλεια 1 δισεκατομμυρίου αφίξεων επισκεπτών και 1,1 τρισεκατομμυρίων δολαρίων σε διεθνείς τουριστικές εισπράξεις, με απώλεια σε οικονομικό επίπεδο άνω των 2 τρισεκατομμυρίων δολαρίων του Παγκόσμιου Ακαθάριστου Προϊόντος (ΑΕΠ). Επιπλέον, με βάση τις εκτιμήσεις του UNWTO, η μείωση του 70% του διεθνούς τουρισμού για το έτος 2020 επανέφερε τα μεγέθη του στην κατάσταση, στην οποία βρίσκονταν πριν από 30 χρόνια (UNWTO, 2020a).

Ο αντίκτυπος της πανδημίας έγινε αισθητός σε πολλές χώρες, αλλά περισσότερο στους δημοφιλείς τουριστικούς προορισμούς, αφού οι απώλειες των τουριστικών εισπράξεων ήταν τεράστιες, ιδίως τα έτη 2020-2021. Σύμφωνα

με μία έκθεση (ESTA) -εικόνα 5-, οι χώρες που βρέθηκαν στις 7 πρώτες θέσεις παγκοσμίως με τις μεγαλύτερες ζημιές σε έσοδα ήταν οι εξής: οι ΗΠΑ με απώλειες άνω των 147 εκατομμυρίων δολαρίων, η Ισπανία περίπου με 47 εκατομμύρια δολάρια, στην 3η θέση η Γαλλία με απώλειες 42 εκατομμύρια δολάρια, 4η η Ταϊλάνδη με απώλειες άνω των 37 εκατομμυρίων δολαρίων, ακολουθεί η Γερμανία με περίπου 35 εκατομμύρια δολάρια, η Ιταλία με 30 εκατομμύρια δολάρια και στην 7η θέση το Ηνωμένο Βασίλειο με απώλειες περίπου 28 εκατομμυρίων δολαρίων (US Electronic System for Travel Authorization, 2021).

Εικόνα 5

Χώρες με τις μεγαλύτερες απώλειες τουριστικών εσόδων λόγω Covid-19

The Countries With the Biggest Tourism Revenue Loss Due to COVID-19					
RANK	COUNTRY	REVENUE LOSS \$M			
1	United States	\$147,245M	11	China	\$23,216M
2	Spain	\$46,707M	12	Macao	\$23,200M
3	France	\$42,036M	13	Turkey	\$21,350M
4	Thailand	\$37,504M	14	India	\$16,753M
5	Germany	\$34,641M	15	Netherlands	\$14,860M
6	Italy	\$29,664M	16	Austria	\$14,608M
7	United Kingdom	\$27,889M	17	Portugal	\$13,857M
8	Australia	\$27,206M	18	Mexico	\$13,683M
9	Japan	\$26,027M	19	Canada	\$12,634M
10	Hong Kong	\$24,069M	20	Malaysia	\$12,517M

Πηγή: ESTA, 2021

Η τεράστια αναστάτωση που προκάλεσε η πανδημία στον διεθνή τουρισμό αναδεικνύεται και μέσα από τα στοιχεία που αφορούν ένα από τα σημαντικότερα μέσα μαζικής μετακίνησης που συνδέονται με αυτόν, δηλαδή τις αερομεταφορές. Αμέσως μετά το ξέσπασμα της πανδημίας, πολλά αεροδρόμια παγκοσμίως επλήγησαν, πολλές αεροπορικές εταιρίες μείωσαν ή ανέστειλαν

τις πτήσεις τους ή τροποποίησαν τις υπηρεσίες τους λόγω χαμηλής ζήτησης, εξαιτίας των περιοριστικών μέτρων, με συνέπεια να χαθούν πολλές θέσεις εργασίας. Το 2019 οι διεθνείς τουριστικές αφίξεις άγγιξαν το 1,5 δισεκατομμύριο, δηλαδή παρουσίασαν 4% αύξηση από το 2018 και έτσι καταγράφηκε δεκαετής ρεκόρ, με τον τουρισμό να αναπτύσσεται ταχύτερα από την παγκόσμια οικονομία (United Nations, 2020). Το 2020 η ευρωπαϊκή εναέρια κυκλοφορία έκλεισε με ποσοστό -55% συγκριτικά με τα επίπεδα του 2019, σύμφωνα με την επισκόπηση της ευρωπαϊκής αεροπορίας Eurocontrol. Το 2020 οι πτήσεις που πραγματοποιήθηκαν ήταν μόλις 5 εκατομμύρια, ενώ το 2019 11,1 εκατομμύρια δηλαδή η ζημία ήταν 6,1 εκατομμύρια πτήσεις. Είναι χαρακτηριστικό ότι τον Απρίλιο του 2020 ο μεγαλύτερος αερομεταφορέας της Ευρώπης, η εταιρία Lufthansa η οποία εδρεύει στην Φρανκφούρτη, κατέγραψε πτώση της τάξης του 97% στον αριθμό επιβατών (UNCTAD, 2020). Η Διεθνής Ένωση Αερομεταφορών (International Air Transport Association-IATA) κατέγραψε για το 2020 πτώση στις πτήσεις της 80% συγκριτικά με το 2019. Σύμφωνα με το Διεθνές Συμβούλιο Αεροπορικών Ταξιδιών και Τουρισμού (IATA), το 2020 τα έσοδα των αεροπορικών εταιριών έπεσαν συνολικά στο 60% συγκριτικά με το 2019 (IATA, 2020).¹

Ο πρωτοφανής αυτός περιορισμός των αερομεταφορών υπήρξε ένας από τους βασικούς παράγοντες που οδήγησαν σε ανάλογη πτώση γενικά τις τουριστικές αφίξεις. Ενώ το 2019 οι διεθνείς τουριστικές αφίξεις είχαν φθάσει το 1,5 δισεκατομμύριο, το 2020 έπεσαν στα 381 εκατομμύρια. Στην Ευρώπη η μείωση υπήρξε της τάξης του -70%, δηλαδή 221 εκατομμύρια αφίξεις έναντι 746 εκατομμυρίων αφίξεων το 2019. Σύμφωνα με τα στοιχεία του UNWTO, το α' τρίμηνο του 2020 η μείωση των διεθνών αφίξεων ήταν στο 22%, ενώ τον Μάρτιο έφθασε στο 57%, με συνολική απώλεια 67 εκατομμυρίων αφίξεων διεθνώς. Τον Απρίλιο η πτώση των διεθνών αφίξεων ήταν ακόμη πιο κατακόρυφη, φθάνοντας στο 97%. Με άλλα λόγια, οι διεθνείς αφίξεις κατά το χρονικό αυτό διάστημα ήταν 180 εκατομμύρια λιγότερες συγκριτικά με την ίδια

1 IATA - Deep Losses Continue Into 2021.

περίοδο του 2019. Η κατακόρυφη ελάττωση των διεθνών αφίξεων συνεχίστηκε και τον Μάιο, όπου έφτασε στο 98%. Έτσι το α' εξάμηνο του 2020 ο τουρισμός κατέγραψε μείωση της τάξης του 65% και συνολικά για το 2020 η διεθνής τουριστική κίνηση κατέγραψε μια συρρίκνωση της τάξης του 73%. Σαν αποτέλεσμα, η ζήτηση για διεθνή ταξίδια στις αρχές του 2021 ήταν πολύ χαμηλή, ενώ αντίστοιχη μείωση παρουσίασαν και τα έσοδα των ταξιδιωτικών προορισμών, η οποία κυμάνθηκε μεταξύ 50% και 90% σε σχέση με το 2019 - εικόνα 6- (UNWTO, 2020).

Εικόνα 6

Πρωτοφανείς επιπτώσεις από τον Covid-19

	2019 *	2020	2021 **
Διεθνείς αφίξεις τουριστών (διανυκτερεύσεις)	1,5 δις	406 εκατ	429 εκατ
Έσοδα από εξαγωγές από τον διεθνή τουρισμό (διεθνείς τουριστικές εισπράξεις + μεταφορά επιβατών)	1,7 τρισεκατομμύρια δολάρια	651 δισεκατομμύρια δολάρια ΗΠΑ	728 δισεκατομμύρια δολάρια ΗΠΑ
Άμεσο Ακαθάριστο Εγχώριο Προϊόν (TDGDP)	3,5 τρισεκατομμύρια δολάρια	1,7 τρισεκατομμύρια δολάρια	2,2 τρισεκατομμύρια δολάρια

Πηγή: UNWTO, * Έτος πριν από την πανδημία, ** Προκαταρκτικά αποτελέσματα

Εικόνα 7

Διεθνείς αφίξεις τουριστών 2020-21

Διεθνείς αφίξεις τουριστών

2020
-72% έναντι 2019
-1,1 δις

2021
-71% έναντι 2019
-1 δις

+6% έναντι 2020
+24 εκατομμύρια

Έσοδα από εξαγωγές από τον διεθνή τουρισμό

2020 -1,1 τρισεκατομμύρια δολάρια
ΗΠΑ

2021 - 1,0 τρισεκατομμύρια δολάρια

Τουριστικό Άμεσο ΑΕΠ

2020 - 1,8 τρισεκατομμύρια δολάρια
ΗΠΑ

2021 - 1,4 τρισεκατομμύρια δολάρια
ΗΠΑ

Πηγή: UNWTO, 2021

Εικόνα 8

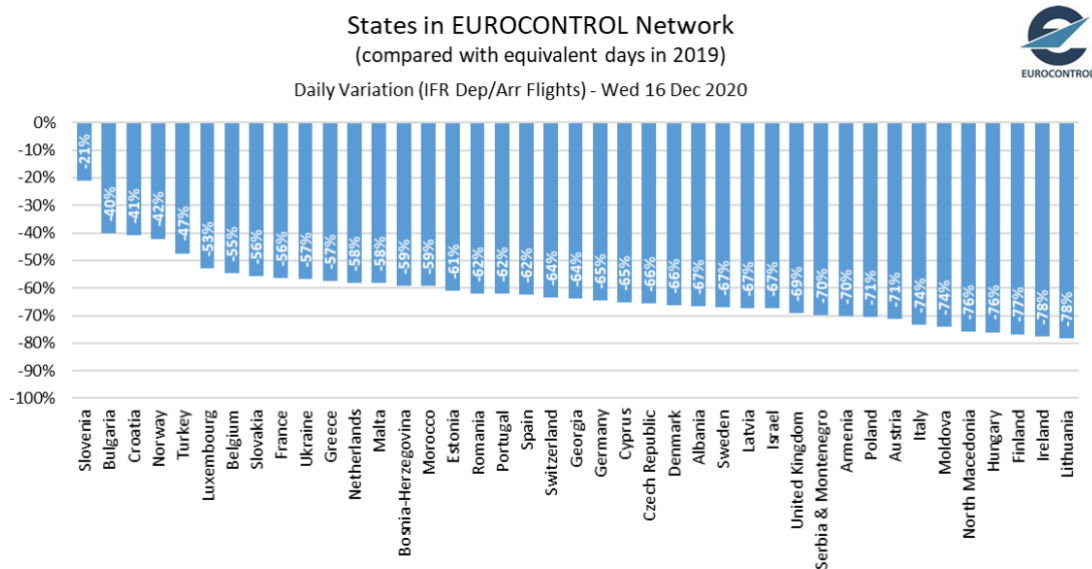
Διεθνείς Τουριστικές Αφίξεις 2020 Ιανουάριος - Δεκέμβριος

Πηγή: INSETE, 2021

Εικόνα 9

Αναχωρήσεις/Αφίξεις 16/12/2020 (σε σύγκριση με το 2019)

Πηγή: Eurocontrol

Ωστόσο, το 2021 ο διεθνής τουρισμός παρουσίασε αύξηση 5%, με 22 εκατομμύρια περισσότερες διεθνείς αφίξεις (επισκέπτες με διανυκτέρευση) συγκριτικά με το 2020 (427 εκατομμύρια έναντι 405 εκατομμύρια τουρίστες) (money-tourism.gr, 2022). Παρόλα αυτά, ακόμα και το 2021 οι διεθνείς τουριστικές αφίξεις παρέμειναν χαμηλότερες κατά 71% συγκριτικά με το 2019, ενώ συνολικά και για τα δύο έτη (2020-2021) καταγράφεται για τις διεθνείς αφίξεις απώλεια 2,1 δισεκατομμυρίων τουριστών -εικόνα 7-. Επιπλέον, επακόλουθο της πανδημίας υπήρξε και η μείωση των εσόδων από εξαγωγές από τον διεθνή τουρισμό, κατά 63% το 2020 και 61% το 2021. Αυτό αντιστοιχεί σε μια απώλεια 2,1 τρισεκατομμυρίων δολαρίων ΗΠΑ για την εξεταζόμενη διετία (UNWTO, 2021).

Τα κυριότερα σημάδια της ελαφράς ανάκαμψης του διεθνούς τουρισμού κατά το 2021 παρατηρήθηκαν στο δεύτερο εξάμηνο του έτους. Στην κάπως ανοδική αυτή τάση στη ζήτηση του τουρισμού συνέβαλε τόσο η διαμόρφωση ενός κλίματος μεγαλύτερης ταξιδιωτικής ασφάλειας, λόγω της ουσιαστικής προόδου στην παγκόσμια εμβολιαστική εκστρατεία, όσο και η άρση των ταξιδιωτικών

περιορισμών σε πολλές χώρες-προορισμούς. Εντούτοις, ο ρυθμός ανάκαμψης συνέχισε να είναι αργός σε πολλά κράτη παγκοσμίως, καθώς μεγάλες ήταν ακόμα οι διαφορές από κράτος σε κράτος όσον αφορά τον βαθμό άρσης ή την αυστηρότητα των περιοριστικών μέτρων, τα ποσοστά εμβολιασμού και εν τέλει το αίσθημα ασφάλειας και εμπιστοσύνης των ταξιδιωτών. Τα μεγαλύτερα ποσοστά ανάκαμψης για το 2021 σε σχέση με το 2020 (+19% και +17%) καταγράφηκαν σε Ευρώπη και Αμερική, ωστόσο και οι δύο αυτές περιοχές παρέμειναν σε αισθητά χαμηλότερα επίπεδα (63%) -εικόνα 10- σε σχέση με την προπανδημική περίοδο (money-tourism.gr, 2022).

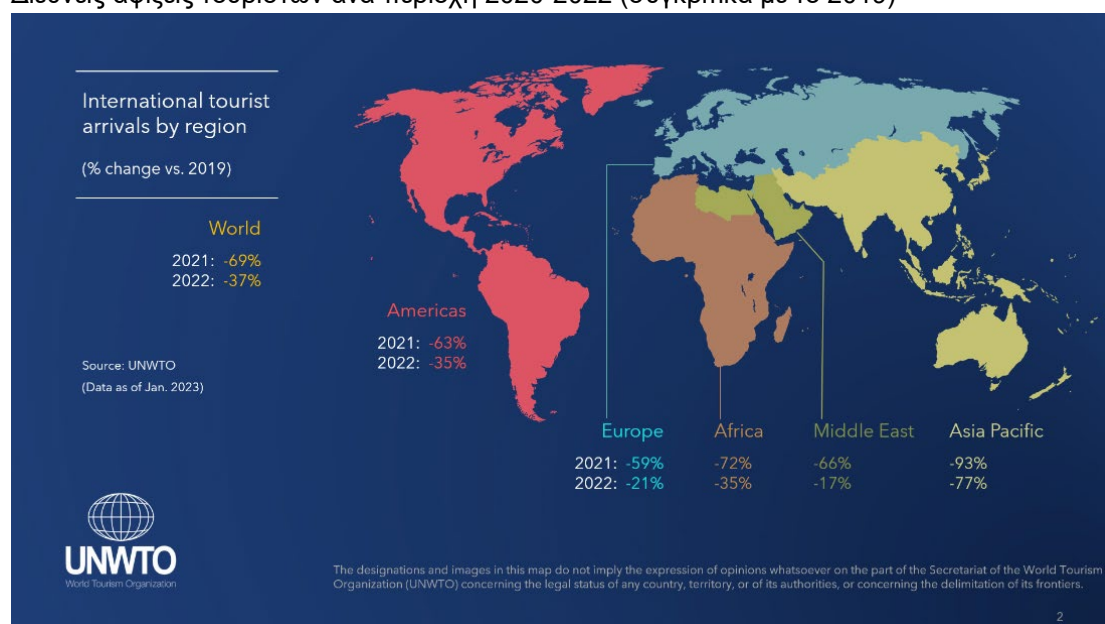
Όσον αφορά το 2022, σύμφωνα με τις εκτιμήσεις του Παγκόσμιου Οργανισμού Τουρισμού (UNWTO, 2022) που δημοσιεύθηκαν τον Μάιο του 2022, ο διεθνής τουρισμός ανέκαμψε το 63% για το 2022 -εικόνα 11- σε σύγκριση με τα επίπεδα προ πανδημίας, με την Ευρώπη και τη Μέση Ανατολή να έχουν τα υψηλότερα ποσοστά. Στη θετική αυτή εξέλιξη συνέβαλαν η μεγάλη ζήτηση και η άρση ή χαλάρωση των ταξιδιωτικών περιορισμών των περισσότερων χωρών ανά τον κόσμο. Σαν αποτέλεσμα, οι τουρίστες οι οποίοι ταξίδεψαν διεθνώς, ήταν περισσότεροι από 900 εκατομμύρια, δηλαδή διπλάσιοι από εκείνους του 2021, παρόλο που παρέμειναν κατά 37% λιγότεροι από το 2019. Στην Ευρώπη, η οποία παρέμεινε ο δημοφιλέστερος προορισμός τουριστών παγκοσμίως, το 2022 αφίχθηκαν 585 εκατομμύρια τουρίστες, οι οποίοι αντιστοιχούν στο 79% -εικόνα 10&11- των προ πανδημικών επιπέδων (-21% έναντι του 2019). Η Μέση Ανατολή σημείωσε την ισχυρότερη αύξηση το 2022, καθώς οι αφίξεις ανήλθαν στο 83% -εικόνα 10&11- (δηλαδή -17% έναντι του 2019). Η Αμερική και η Αφρική ανέκτησαν το 65% των τουριστών τους, ενώ η Ασία και ο Ειρηνικός κατέγραψαν ποσοστό μόλις 23% εξαιτίας των εντονότερων μέτρων περιορισμού της πανδημίας.

Σε ό,τι αφορά τις μελλοντικές προοπτικές, ο διεθνής τουρισμός πρόκειται να έχει μία σταθερή ανάκαμψη το 2023, λόγω της μεγάλης ζήτησης καθώς οι προορισμοί και οι αγορές έχουν ανοίξει πλήρως. Σύμφωνα με εκτιμήσεις του UNWTO για το 2023, οι διεθνείς αφίξεις στην Ευρώπη και τη Μέση Ανατολή

προβλέπεται να φτάσουν στα επίπεδα προ πανδημίας, δηλαδή στο 80%-95%. Όμως εξακολουθούν να υφίστανται σοβαροί κίνδυνοι, κυρίως οικονομικοί και γεωπολιτικοί. Δεν πρέπει, εν προκειμένω, να παραβλέπονται το δύσκολο οικονομικό περιβάλλον με την αύξηση του πληθωρισμού, η εκτίναξη των τιμών του πετρελαίου και του φυσικού αερίου, όπως επίσης και η ανησυχία για μια παγκόσμια ύφεση, καθώς συνιστούν παράγοντες που επιβραδύνουν την ανάκαμψη του τουρισμού. Για παράδειγμα, οι αυξημένες τιμές στα τρόφιμα και στην ενέργεια συντελούν στη χαμηλότερη αγοραστική δύναμη και έτσι μειώνεται η εμπιστοσύνη των πολιτών. Σε ένα τέτοιο περιβάλλον είναι πιθανό ότι οι τουρίστες ολοένα και θα επιζητούν περισσότερο το να ταξιδεύουν πλησιέστερα στον τόπο της μόνιμης κατοικίας τους, ως απάντηση στις δύσκολες οικονομικές συνθήκες που επικρατούν (UNWTO, 2022).

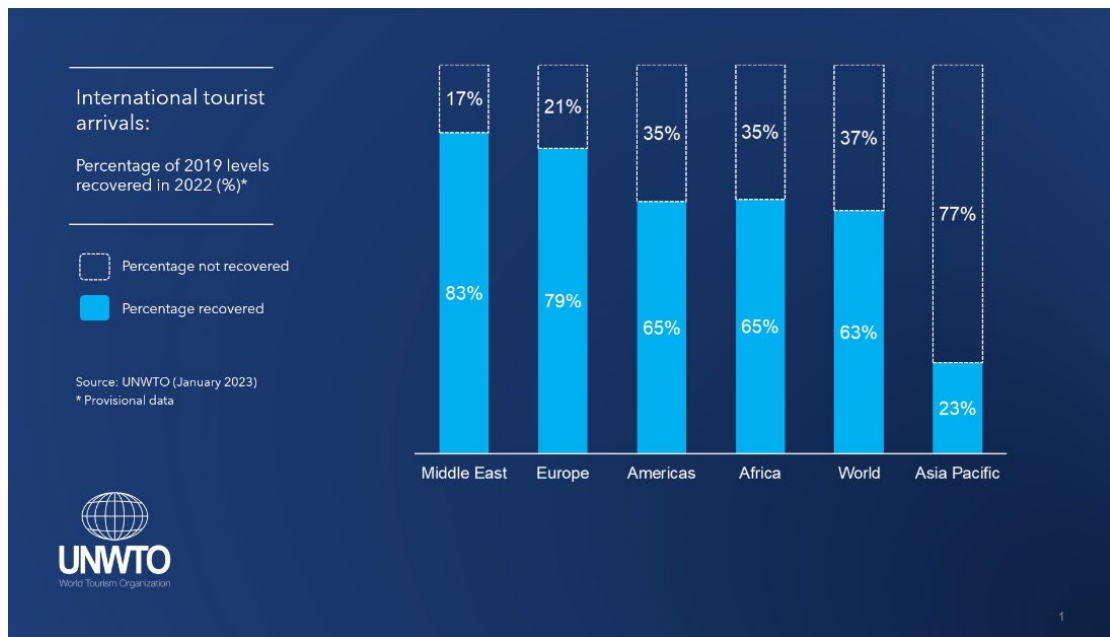
Εικόνα 10

Διεθνείς αφίξεις τουριστών ανά περιοχή 2020-2022 (συγκριτικά με το 2019)

Εικόνα 11

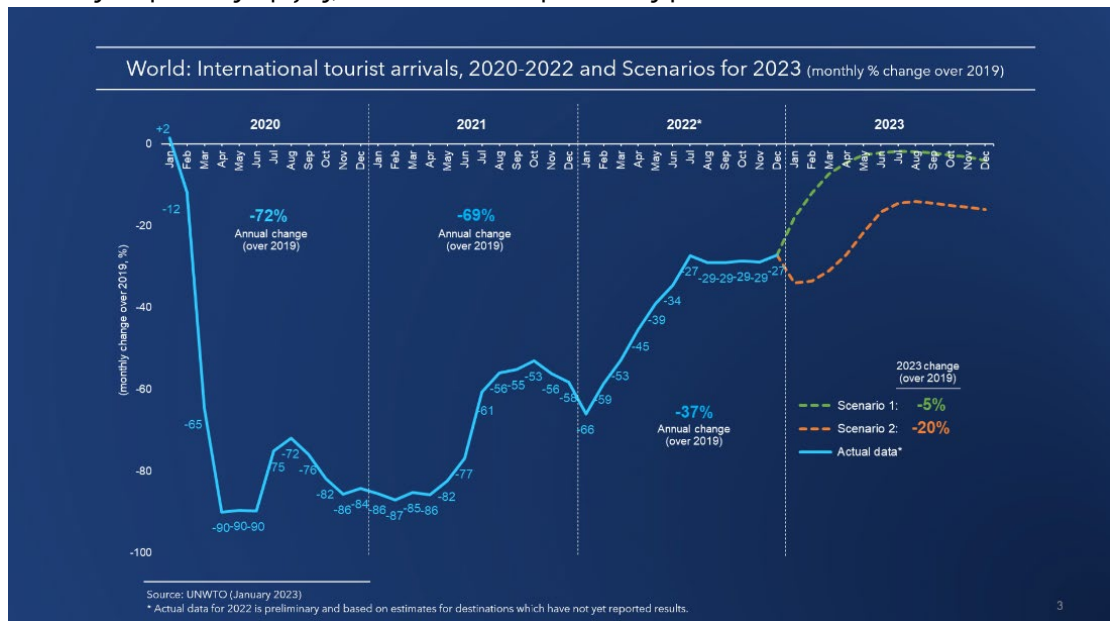
Διεθνείς τουριστικές αφίξεις ανά περιοχή -ανάκαμψη το 2022- (συγκριτικά με το 2019)

Πηγή: UNWTO

Εικόνα 12

Διεθνείς τουριστικές αφίξεις, 2020-2022 και προοπτικές για 2023

Πηγή: UNWTO

Η προαναφερθείσα τάση ενίσχυσης του εσωτερικού τουρισμού, η οποία συνδέεται ακριβώς με την τάση αρκετών ταξιδιωτών να ταξιδεύουν πλέον όσο το δυνατόν πιο κοντά στον τόπο κατοικίας τους, είναι μία από τις ποιοτικές μεταβολές, στις οποίες οδήγησε η τεράστια κρίση της παγκόσμιας τουριστικής

βιομηχανίας την περίοδο της πανδημίας. Με άλλα λόγια, οι επιπτώσεις της πανδημίας COVID-19 επέφεραν αλλαγές και σε αρκετές επιμέρους συνήθειες, αντιλήψεις και καταναλωτικές τάσεις που αφορούν πτυχές του σύγχρονου τουρισμού.

Μια άλλη τέτοια ποιοτική διάσταση είναι το ότι σε δημοφιλείς τουριστικές επιλογές αναδείχθηκαν η φύση, ο αγροτουρισμός και τα οδικά ταξίδια (κυρίως με Ι.Χ.), με κύρια αιτία τα περιοριστικά μέτρα που επιβλήθηκαν από χώρα σε χώρα, αλλά και στο εσωτερικό των ίδιων των κρατών. Ιδίως ο περιορισμός του μαζικού τουρισμού, καθώς και οι δυσχέρειες στη χρήση των μέσων μαζικής μεταφοράς που συνδέονται με αυτόν (αεροπλάνων, πλοίων, λεωφορείων, τρένων) υπήρξαν παράγοντες που ενθάρρυναν την αναζήτηση υπαίθριων δραστηριοτήτων και εμπειριών, καθώς και την προτίμηση για φυσιολατρικές και οικοτουριστικές δραστηριότητες. Μεγάλα πλεονεκτήματα αυτών των δραστηριοτήτων είναι οι πολύτιμες ευκαιρίες που προσφέρουν ιδίως στους φυσιολάτρους ταξιδιώτες για μια πιο άμεση επαφή με την εκάστοτε ντόπια κουλτούρα και οι αξέχαστες εικόνες και αναμνήσεις από προορισμούς με ιδιαίτερο φυσικό κάλλος (UNWTO, 2021) .

Μια ακόμα τάση που παρατηρήθηκε την περίοδο της πανδημίας στο πεδίο του τουρισμού υπήρξε η αύξηση των ταξιδιωτών εκείνων που έχουν έντονο το αίσθημα της ευθύνης. Οι τρεις κεντρικές έννοιες για τους ταξιδιώτες με αυτή τη φιλοσοφία είναι η βιωσιμότητα, η αυθεντικότητα και η τοπικότητα. Οι επισκέπτες αυτοί αποδίδουν ιδιαίτερη σημασία στη δημιουργία ενός θετικού αντίκτυπου στις τοπικές κοινωνίες και αναζητούν ολοένα και περισσότερο την αυθεντικότητα (UNWTO, 2021). Τέλος, ένα ακόμα επιμέρους δεδομένο που χρήζει αναφοράς είναι ότι ιδίως το έτος 2021 καταγράφηκε μια τάση μεγαλύτερης παραμονής στους εκάστοτε προορισμούς και υψηλότερης δαπάνης ανά ταξίδι (UNWTO, 2021). Θα δούμε κατά πόσον ορισμένες από τις τάσεις αυτές θα συνεχίσουν να υφίστανται και μετά την αναμενόμενη ανάκαμψη στον παγκόσμιο τουρισμό τα αμέσως προσεχή έτη.

4.2. ΟΙ ΕΠΙΠΤΩΣΕΙΣ ΤΗΣ ΠΑΝΔΗΜΙΑΣ COVID-19 ΣΤΟΝ ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΤΟΥΡΙΣΜΟ

Η Ευρωπαϊκή ήπειρος αποτελεί μεγάλο μέρος της παγκόσμιας τουριστικής βιομηχανίας με εκατομμύρια εισερχόμενους τουρίστες να την επισκέπτονται κάθε χρόνο. Επιπλέον, η Ευρώπη συνιστά μία από τις σημαντικότερες τουριστικές αγορές παγκοσμίως, καθώς σε αυτήν πραγματοποιείται ένα στα δύο ταξίδια στην παγκόσμια τουριστική βιομηχανία, δηλαδή το 48% του συνολικού εξερχόμενου τουρισμού σε παγκόσμια κλίμακα (UNWTO, 2019). Κατά συνέπεια, η πανδημική κρίση ήταν επόμενο να επιφέρει βαρύ πλήγμα τόσο στην ευρωπαϊκή τουριστική βιομηχανία όσο και γενικότερα στην οικονομία των ευρωπαϊκών εκείνων κρατών, τα οποία στηρίζονται ιδιαίτερα στα έσοδα από τον τουρισμό. Πέραν ορισμένων γενικότερων στοιχείων για την Ευρώπη που αναφέρθηκαν και στο προηγούμενο κεφάλαιο, στο πλαίσιο της εξέτασης των επιπτώσεων της πανδημίας στον διεθνή τουρισμό, θα εξετάσουμε εδώ και κάποια ειδικότερα δεδομένα που αφορούν την ευρωπαϊκή ήπειρο και μερικές επιμέρους χώρες της.

Στην παρακάτω -εικόνα 13- διακρίνονται οι απώλειες επί τοις εκατό στο Ακαθάριστο Εγχώριο Προϊόν (ΑΕΠ) 15 χωρών κατά το πρώτο έτος της υγειονομικής κρίσης. Ειδικότερα, οι οικονομίες των χωρών της ΕΕ που βασίζονται κατά κύριο λόγο στον τουρισμό, όπως η Ελλάδα με απώλειες 4%, Ισπανία 3%, Ιταλία και Πορτογαλία, επηρεάστηκαν περισσότερο κατά τη διάρκεια της πανδημίας του COVID-19. Επιπλέον, άλλος ένας δημοφιλής προορισμός, η Κροατία συγκαταλέγεται στις χώρες που επλήγησαν περισσότερο με απώλειες στο ΑΕΠ της τάξης του 8% (UNCTAD, 2020d3).

Εικόνα 13

Μεταβολές στο ΑΕΠ : 15 χώρες που επηρεάστηκαν περισσότερο

Country	% Change (GDP)	Country	Value Change – GDP (US\$Millions)
Jamaica	-11	United States of America	-187,038
Thailand	-9	China (inc. Hong Kong SAR)	-104,690
Croatia	-8	Thailand	-47,728
Portugal	-6	France	-47,289
Dominican Rep.	-5	Germany	-46,260
Kenya	-5	Spain	-44,119
Morocco	-5	United Kingdom	-37,096
Greece	-4	Italy	-34,324
Mauritius	-3	Japan	-30,706
Senegal	-3	India	-28,120
Ireland	-3	Republic of Korea	-22,092
Egypt	-3	Indonesia	-20,713
South Africa	-3	Canada	-18,480
Malaysia	-3	Mexico	-17,376
Spain	-3	Portugal	-13,922

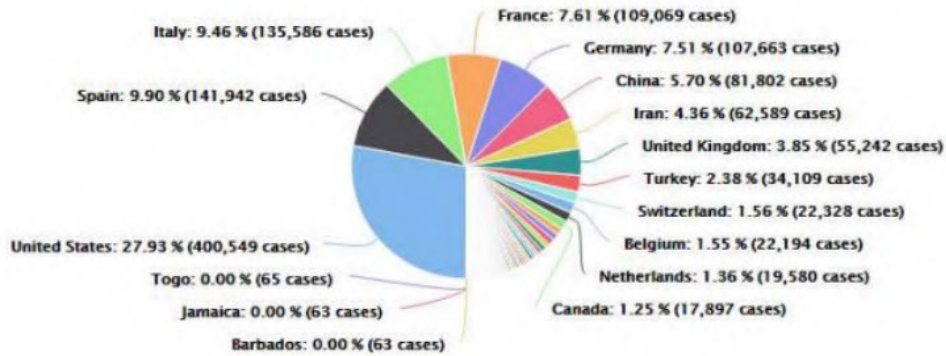
Πηγή: UNCTAD, 2020

Από τα ανωτέρω αποτελέσματα συμπεραίνουμε ότι ο αντίκτυπος στο ΑΕΠ πολλών χωρών υπήρξε εξ αρχής σημαντικός, αντανακλώντας, αλλά και επιφέροντας άμεσες και έμμεσες επιπτώσεις και στο πεδίο του τουρισμού. Η μειωμένη ζήτηση για εξαγωγές ή/και η μειωμένη εθνική ζήτηση καθώς και ο εφοδιασμός λόγω παρατεταμένων μέτρων lockdown έχει επίσης σύνθετες αρνητικές επιπτώσεις στις οικονομίες των χωρών (UNCTAD, 2020).

Στην βαθιά αυτή κρίση συνετέλεσε η εξ αρχής μεγάλη διασπορά του ιού στην ευρωπαϊκή ήπειρο. Στην παρακάτω -εικόνα 14- βλέπουμε τις χώρες με τον μεγαλύτερο δείκτη κρουσμάτων της πανδημίας COVID-19 παγκοσμίως κατά το 2020. Αναλυτικότερα, στις χώρες της ΕΕ με τον μεγαλύτερο αριθμό κρουσμάτων την πρώτη αυτή χρονιά της πανδημίας, συγκαταλέγονται η Ισπανία με 9.90%, η Ιταλία με 9.46%, η Γαλλία με 7.61%, η Γερμανία με 7.51% και ακολουθούν με χαμηλότερα ποσοστά το Ηνωμένο Βασίλειο με 3.85% και η Ελβετία με 1.56% (οι δύο τελευταίες, εκτός ΕΕ), το Βέλγιο και η Ολλανδία με ποσοστά 1.55% και 1.36% αντίστοιχα (Καρρά, 2021).

Εικόνα 14

Κατανομή κρουσμάτων Covid-19 ανά χώρα

Πηγή: Worldometer, 2020

Είναι σημαντικό στο σημείο αυτό να προσπαθήσουμε να δούμε ξεχωριστά τις εξελίξεις στις σημαντικότερες ευρωπαϊκές χώρες. Για παράδειγμα, η Ισπανία αποτελεί έναν από τους πιο δημοφιλείς ταξιδιωτικούς προορισμούς της Ευρώπης και τα τελευταία χρόνια παρουσιάζει μεγάλη αύξηση στη ζήτηση. Το 2019 τα έσοδα της Ισπανίας είχαν υπερβεί τα 92 δισεκατομμύρια ευρώ με τις αφίξεις τουριστών να φτάνουν τα 83,7 εκατομμύρια. Επίσης, ο τουριστικός κλάδος θεωρείται η σημαντικότερη δραστηριότητα στην οικονομία της Ισπανίας καθώς συμβάλλει περισσότερο από 11% του ΑΕΠ της χώρας. Η πανδημία COVID-19 επηρέασε δραματικά την Ισπανία, διότι κατέγραψε τους περισσότερους θανάτους στην Ευρώπη. Καταρχάς, για τον περιορισμό εξάπλωσης της πανδημίας εφάρμοσε διάφορα μέτρα, όπως τον κατ' οίκον περιορισμό, την εφαρμογή οδηγιών τήρησης πρωτοκόλλου για τον COVID-19 στις τουριστικές επιχειρήσεις, καθώς και οικονομικά μέτρα όπως αναστολή των τόκων και των πληρωμών δανείων των πολιτών για την αντιμετώπιση της υγειονομικής κρίσης (Καρρά, 2021) .

Η Ιταλία είναι ένας ακόμα μείζων τουριστικός προορισμός παγκοσμίως, όπου ο τουρισμός αντιστοιχεί στο 6% του συνολικού ΑΕΠ της χώρας σύμφωνα με τον ΟΟΣΑ (2019). Υπήρξε η πρώτη ευρωπαϊκή χώρα όπου εμφανίστηκε και εξαπλώθηκε ραγδαία ο κορωνοϊός COVID-19, ενώ παρουσίασε ένα από τα μεγαλύτερα ποσοστά θνησιμότητας, ανά εκατομμύριο πληθυσμού, όντας δεύτερη μετά την Ισπανία. Το ξέσπασμα της πανδημίας προκάλεσε ύφεση στην οικονομία και βεβαίως τεράστιο πλήγμα στην τουριστική βιομηχανία της χώρας εξαιτίας της ταχύτατης μετάδοσης του ιού, με αποτέλεσμα το 2020 η χώρα να

καταγράψει πτώση στις διεθνείς τουριστικές αφίξεις περισσότερο από 40 εκατομμύρια σε σχέση με το 2019 (ΟΟΣΑ, 2020). Ο κορωνοϊός είχε ισχυρό αντίκτυπο σε πολλούς κλάδους της οικονομίας οδηγώντας σε σημαντική πτώση στην κατανάλωση με συρρίκνωση της τάξης του 80%. Οι μεγαλύτερες απώλειες το 2020 καταγράφηκαν στους κλάδους των ξενοδοχείων, εστίασης, δραστηριοτήτων αναψυχής, καθώς και στις μεταφορές (Statista, 2023). Τεράστια πτώση κατέγραψαν τόσο οι διεθνείς πτήσεις (-81%) όσο και οι εγχώριες (-78%). Η συνεισφορά του τουρισμού στο ΑΕΠ της χώρας έπεσε από 236 δισεκατομμύρια ευρώ το 2019 σε 121 δισεκατομμύρια ευρώ το 2020. Στην Ιταλία το ΑΕΠ μειώθηκε σημαντικά κατά 8,9% μέχρι το τέλος του 2020. Αποτέλεσμα όλων των ταξιδιωτικών περιορισμών ήταν να μειωθούν 337 χιλιάδες θέσεις εργασίας στις τουριστικές επιχειρήσεις. Έτσι, το 2020 ο αριθμός των απασχολούμενων στον τουρισμό μειώθηκε στα 3,2 εκατομμύρια από 3,5 το προηγούμενο έτος. Ο δείκτης PMI για την Ιταλία έπεσε στις 20,2 μονάδες, το χαμηλότερο σημείο -εικόνα 15- (WTTC, 2021).

Η Ιταλική Κυβέρνηση τον Μάρτιο του 2020 ανακοίνωσε περιοριστικά μέτρα, απαγόρευσε τις συγκεντρώσεις, όπως την κυκλοφορία των πολιτών, προχώρησε σε κλείσιμο των σχολείων και πανεπιστημίων καθώς και των περισσότερων δραστηριοτήτων πλην των απαραίτητων, επιβάλλοντας ουσιαστικά πρώτη ένα πολύ αυστηρό lockdown. Το σύστημα υγείας της Ιταλίας τέθηκε σε κατάσταση εκτάκτου ανάγκης, γι' αυτό η κυβέρνηση εξέδωσε διάφορα διατάγματα. Το "Cura Italia" ήταν το πιο σημαντικό διότι μέσω αυτού προέκυψαν μέτρα στήριξης για την υγεία, την πολιτική προστασία, την οικονομία και τις επιχειρήσεις που επλήγησαν και τους εργαζόμενους. Θέσπισε μέτρα για την ανακούφιση των εργαζομένων στον τουριστικό τομέα, καθώς και του εποχιακού προσωπικού. Επιπλέον μέτρα ανακούφισης δόθηκαν στους πολίτες με την αναστολή πληρωμής των εισφορών, κοινωνικής ασφάλισης και φόρων. Επιπρόσθετα, καταρτίστηκε η ευρωπαϊκή ψηφιακή φόρμα εντοπισμού επιβατών-Passenger Locator Form (EU dPLF)², η οποία συμπληρωνόταν πριν

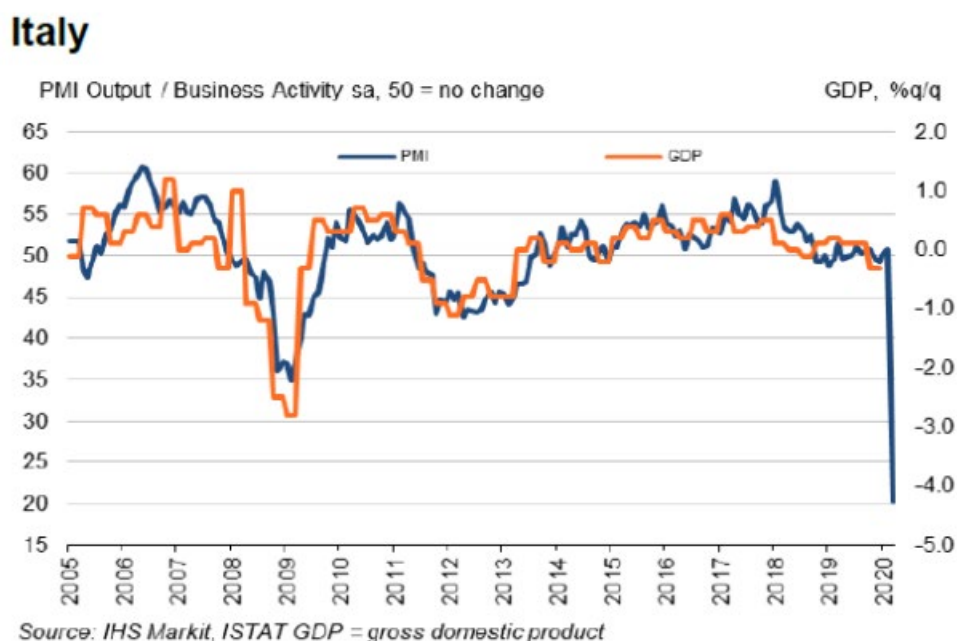
2 <https://www.euplf.eu/web/index-3.html>.

από την είσοδο στην Ιταλία από οποιαδήποτε χώρα προέλευσης και για οποιονδήποτε ταξιδιωτικό λόγο (Ciotti et al. 2020).

Το ΑΕΠ της Ιταλίας, όσον αφορά το 2021, ανέκαμψε εντυπωσιακά κατά 6,91%. Ειδικότερα, η αύξηση αυτή προσδιορίστηκε από την ιδιωτική και δημόσια κατανάλωση, τις επενδύσεις και τις εξαγωγές. Το 2022 το ιταλικό ΑΕΠ αυξήθηκε κατά 3,7% σε σχέση με το 2021. Οι προοπτικές ανάπτυξης της οικονομίας της Ιταλίας προσδιορίζονται από την εμπιστοσύνη των καταναλωτών (ΔΕΚ), τις ευνοϊκές εξελίξεις στο οικονομικό κλίμα (δείκτης ESI) και από τις επιχειρηματικές προσδοκίες στη βιομηχανία (ΕΠΒ). Προσδιορίζονται επίσης από την ομαλή διαδικασία προσαρμογής της πολιτικής της ΕΚΤ και των άλλων Κεντρικών Τραπεζών. Τέλος για το 2023, προβλέπεται αύξηση του ΑΕΠ της Ιταλίας κατά 3,1% (INSETE, 2022).

Εικόνα 15

Δείκτης PMI & ΑΕΠ, Ιταλία

Πηγή: INSETE, 2020

Σε ό,τι αφορά τη Γαλλία, η χώρα αυτή ήταν ο πρώτος τουριστικός προορισμός παγκοσμίως για το 2019, με συνολικά έσοδα τότε από τον τουρισμό κοντά στα 170 δισεκατομμύρια ευρώ. Γίνεται σαφές ότι ο τουρισμός είναι ένας κλάδος που παίζει πολύ σημαντικό ρόλο για την οικονομία της Γαλλίας και την απασχόληση, αφού υπό κανονικές συνθήκες συμβάλλει στο ΑΕΠ της χώρας περίπου κατά 8%, ενώ 1,3 εκατομμύρια εργαζόμενοι απασχολούνται σε αυτόν τον τομέα. Η πανδημία επηρέασε έντονα την Γαλλία και αυτό είναι εμφανές από τον αυξημένο δείκτη θνησιμότητας ανά 100 χιλιάδες κατοίκους. Η Κυβέρνηση ανακοίνωσε κάποια περιοριστικά μέτρα, όπως lockdown, καθώς και μέτρα στήριξης για τις επιχειρήσεις που δέχθηκαν τεράστιο πλήγμα. Τον Μάρτιο του 2020, ο Πρωθυπουργός της Γαλλίας δήλωσε ότι ως προς τα αεροπορικά ταξίδια, τα οποία ακυρώθηκαν λόγω της πανδημίας, θα δινόταν παράταση και δυνατότητα επαναπρογραμματισμού, με κουπόνι πίστωσης για διάστημα 18 μηνών. Στόχος ήταν να αποφευχθεί η επιστροφή χρημάτων, ώστε να αποτραπεί η εκροή μετρητών και η προοπτική πτωχεύσεων των τουριστικών επιχειρήσεων. Έτσι τον Μάιο του 2020, η γαλλική κυβέρνηση δεσμεύτηκε να χορηγήσει 18 δισεκατομμύρια ευρώ στον τουριστικό κλάδο για την ανακούφιση και ανάκαμψή του. Το αρχικό πλάνο ήταν να χορηγηθούν 6,2 δισεκατομμύρια ευρώ σε 50 χιλιάδες εταιρίες.

Όσον αφορά τους ταξιδιωτικούς περιορισμούς, από τις 6/4/2020 απαιτούνταν η συμπλήρωση ψηφιακού εγγράφου πιστοποιητικού ταξιδιού για είσοδο στην χώρα και για οποιονδήποτε λόγο. Οι ταξιδιώτες από κράτη μέλη εκτός Σένγκεν, δεν επιτρεπόταν να εισέλθουν στη Γαλλία. Από το ανωτέρω μέτρο εξαιρούνταν μόνο οι υπήκοοι Γαλλίας, των κρατών μελών του ΕΟΧ³, της Ελβετίας, καθώς και ταξιδιώτες με άδεια παραμονής από αυτά τα κράτη. Επιπλέον, εξαιρούνται και οι υπήκοοι του Ηνωμένου Βασιλείου κατά την επιστροφή τους. Τα

3 <https://www.eesc.europa.eu/el/tags/eyropaikos-oikonomikos-horos>.

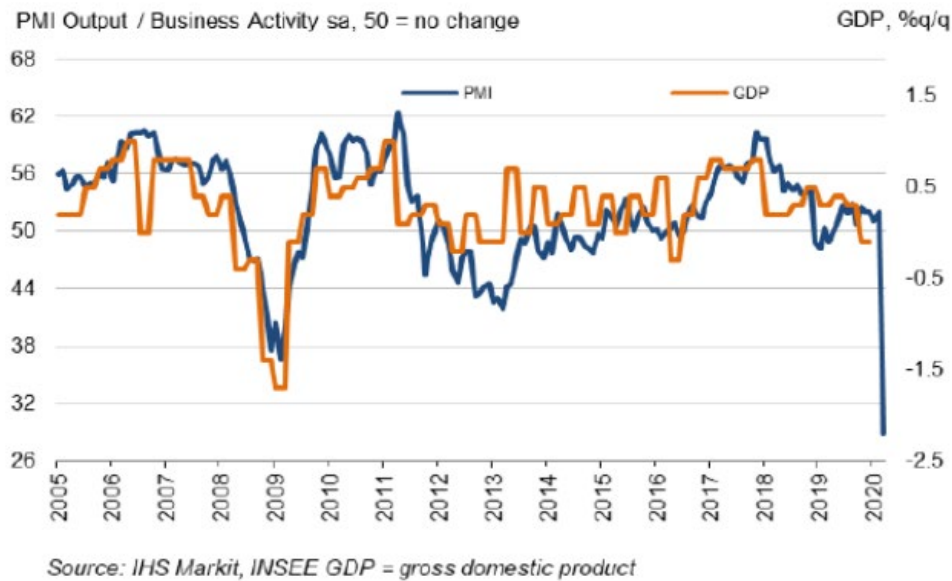
περιοριστικά αυτά μέτρα δεν ίσχυαν για τους ερευνητές και τους επαγγελματίες του τομέα υγείας με αντικείμενο σχετικό με τον COVID-19.

Επιπλέον, ο δείκτης PMI (2020) για τη Γαλλία -εικόνα 16-, παρουσίασε κατακόρυφη πτώση και έφτασε σε ιστορικό χαμηλό, στις 28,9 μονάδες, ενώ η πτώση στο ΑΕΠ της Γαλλίας ανήλθε στο -7,86% το 2020. Αναμφίβολα, μέσα σε αυτό το ασταθές περιβάλλον, αναμενόταν μεγάλη μείωση των δαπανών των τουριστικών δραστηριοτήτων. Οι μειώσεις αφορούν σε δαπάνες τόσο για τις διεθνείς πτήσεις (-57%) όσο και για τις εγχώριες πτήσεις (-54%). Οι μεγαλύτερες ζημίες αναμενόταν στην κρουαζιέρα και τη μετακίνηση με αυτοκίνητο, δηλαδή -58% και -71% αντίστοιχα. Σχετικά με τη διαμονή σε ξενοδοχεία και καταλύματα βραχυχρόνιας μίσθωσης αναμενόταν μείωση της δαπάνης σε -63% και -64% αντίστοιχα. Οι εκδρομές, επίσης, αναμενόταν να παρουσιάσουν και αυτές μείωση -65% στη δαπάνη. Η επιβεβαίωση των προβλέψεων αυτών αποτυπώνεται ανάγλυφα στους συνολικούς αριθμούς των αφίξεων. Ενώ από το 2010 και μετά ο μέσος όρος τουριστικών αφίξεων στη χώρα αυξανόταν κάθε χρόνο σταδιακά από 77,6 έως 90,9 εκατομμύρια (το 2019), το 2020 σημειώθηκε κάθετη πτώση στις 41,7 εκατομμύρια αφίξεις (Radical Storage.com, 2023).

Εικόνα 16

Δείκτης PMI & ΑΕΠ, Γαλλία

France

Πηγή: INSETE, 2020

Όσον αφορά το 2021 (Ιανουάριο-Σεπτέμβριο), το ΑΕΠ της Γαλλίας ανέκαμψε εντυπωσιακά κατά 7,56%. Ειδικότερα η αύξηση αυτή προσδιορίστηκε από την ιδιωτική και δημόσια κατανάλωση και την αύξηση των εξαγωγών. Στο πεδίο του τουρισμού σημειώθηκε μια μικρή ανάκαμψη στις αφίξεις σε σύγκριση με το 2020, καθώς αυτές ανήλθαν στις 48,4 εκατομμύρια, πολύ μακριά ακόμα, ωστόσο, από τα σχετικά νούμερα προ της πανδημίας (Radical Storage.com, 2023).

Αναφορικά με τη Γερμανία, η χώρα επέβαλε lockdown και ταξιδιωτικούς περιορισμούς από την 1/4/2020. Το Υπουργείο Υγείας εξέδωσε μέτρα, όπως την υποχρεωτική καραντίνα 14 ημερών σε όσους εισέρχονταν στη χώρα. Οι περιορισμοί αφορούσαν και σε ταξιδιώτες που έρχονταν από κράτη μέλη εκτός Σένγκεν, για τους οποίους απαγορεύτηκε η είσοδος στην Γερμανία. Εξαιρέθηκαν οι υπήκοοι των κρατών μελών του ΕΟΧ και της Ελβετίας, οι οποίοι επέστρεφαν στην πατρίδα τους, οι ταξιδιώτες με βρετανικό διαβατήριο με υπηκοότητα “Βρετανός Πολίτης”, και οι έχοντες δικαίωμα διαμονής που είχε εκδοθεί από το Ηνωμένο Βασίλειο ή με μακροχρόνιο δικαίωμα διαμονής σε

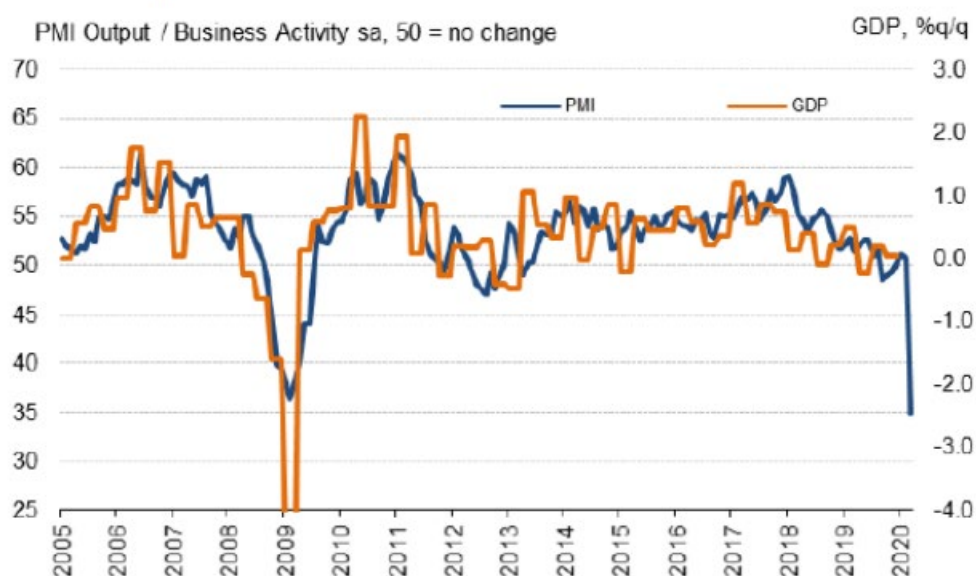
κράτη μέλη του ΕΟΧ, την Ελβετία και το Ηνωμένο Βασίλειο που επέστρεφαν στην μόνιμη κατοικία τους. Όσοι εισέρχονταν στην Γερμανία, κατά την άφιξή τους, ήταν υποχρεωμένοι να συμπληρώνουν το έντυπο εντοπισμού επιβατών δημόσιας υγείας.

Επιπλέον, ο Γερμανικός Ταξιδιωτικός Σύνδεσμος RDV, κάλεσε την κυβέρνηση να προωθήσει το σύστημα των vouchers για τον επαναπρογραμματισμό των ταξιδιών, διότι πολλά ταξιδιωτικά πρακτορεία δεν ήταν διατεθειμένα να επιστρέψουν στους πελάτες το τίμημα του ταξιδιού. Όσον αφορά το 2020, η πανδημία επέφερε στη γερμανική οικονομία απώλεια 28 δισεκατομμυρίων δολαρίων και 400 χιλιάδων θέσεων απασχόλησης στον τουριστικό κλάδο. Το γερμανικό βαρόμετρο απασχόλησης IFO, τον Μάρτιο του 2020 έπεσε στο χαμηλότερο επίπεδο από το 2005, καθώς οι επιχειρήσεις σχεδίαζαν να κάνουν απολύσεις. Σύμφωνα με έρευνα του WTTC, η Γερμανία υπήρξε η χώρα της Ευρώπης η οποία επλήγη περισσότερο εργασιακά, καθώς 1,6 εκατομμύρια θέσεις απασχόλησης στον τουριστικό κλάδο περιήλθαν σε κίνδυνο. Επιπρόσθετα ο δείκτης PMI, ο οποίος χρησιμοποιείται για να προβλέψει τις μεταβαλλόμενες οικονομικές τάσεις, κινήθηκε πτωτικά, φτάνοντας στο χαμηλότερο σημείο, τις 35 μονάδες -εικόνα 17-. Επίσης το 2020, η πτώση του ΑΕΠ της Γερμανίας κυμάνθηκε στο -4,56% (INSETE, 2022).

Εικόνα 17

Δείκτης PMI & ποσοστιαία μεταβολή ΑΕΠ, Γερμανία

Germany

Source: IHS Markit, FSO. GDP = gross domestic product

Πηγή: INSETE, 2020

Μέσα σε αυτό το κλίμα αστάθειας, αναμενόμενη ήταν η πτώση των δαπανών των ταξιδιωτικών δραστηριοτήτων. Ιδιαίτερα μεγάλη υπήρξε η πτώση της δαπάνης για τις διεθνείς πτήσεις (-71%), για τις εγχώριες πτήσεις (-65%), για μεταφορά με αυτοκίνητο (-61%) και για την κρουαζιέρα (-46%). Αναμενόμενη υπήρξε και η μείωση της δαπάνης για διαμονή σε ξενοδοχείο και καταλύματα βραχυχρόνιας μίσθωσης (-73% και -59% αντίστοιχα). Παρόμοια, οι εκδρομές παρουσίασαν μείωση -61% στη δαπάνη (INSETE, 2020). Με βάση τα συνολικά στοιχεία του Παγκοσμίου Οργανισμού Τουρισμού (UNWTO, 2022), η Γερμανία υπέστη βαρύ πλήγμα στις τουριστικές αφίξεις και στην τουριστική δαπάνη τόσο για το 2020 όσο και για το 2021. Τις 39,6 εκατομμύρια αφίξεις το 2019 διαδέχτηκαν μόλις 12,4 εκατομμύρια το 2020 και 11,7 εκατομμύρια το 2021. Αντιστοίχως, ενώ το 2019 η διεθνής τουριστική δαπάνη ανερχόταν σε 37,3 δισεκατομμύρια δολάρια, το 2020 έπεσε στα 19,3 και το 2021 στα 18,8 δισεκατομμύρια δολάρια.

Σε ό,τι αφορά τις συλλογικές προσπάθειες αντιμετώπισης της πανδημίας και των κοινωνικοοικονομικών επιπτώσεών της σε ευρωπαϊκό επίπεδο, από την πρώτη στιγμή αναλήφθηκαν πολιτικές και οικονομικές πρωτοβουλίες από την

Ευρωπαϊκή Ένωση και τα κράτη-μέλη της (ΕΥΡΩΠΑΙΚΟ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟ ΕΥΡΩΠΑΙΚΗΣ ΕΝΩΣΗΣ, 2022). Η ΕΕ, υποστήριξε τα εθνικά συστήματα υγειονομικής περίθαλψης με την εξασφάλιση της παροχής ιατρικού εξοπλισμού. Ενίσχυσε την έρευνα για θεραπείες και για την ανάπτυξη αποτελεσματικών εμβολίων κατά της νόσου COVID-19 (ΕΥΡΩΠΑΙΚΟ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟ ΕΥΡΩΠΑΙΚΗΣ ΕΝΩΣΗΣ, 2022). Επίσης, οι ευρωπαϊκοί θεσμοί (Ευρωπαϊκό Συμβούλιο, Ευρωπαϊκός Μηχανισμός Σταθερότητας, Ευρωπαϊκή Επιτροπή) ανταποκρίθηκαν θετικά και στήριξαν οικονομικά τα κράτη-μέλη, με την ενίσχυση της απασχόλησης, των επιχειρήσεων και της οικονομίας (Λιαργκόβας, 2020, σ. 276).

Επιπλέον, οι χώρες της ΕΕ έκαναν από την πρώτη στιγμή προσπάθειες συντονισμού, ώστε να διευκολυνθούν οι μετακινήσεις στην ΕΕ, εν μέσω πανδημίας. Προχώρησαν στην έκδοση κοινών συστάσεων για ταξιδιωτικά μέτρα, οι οποίες επικαιροποιούνταν τακτικά και αναπροσαρμόζονταν, περιλαμβάνοντας υποδείξεις για μέτρα, όπως π.χ. η διασυννοριακή ιχνηλάτηση των επαφών, ρυθμίσεις για την καραντίνα, τα ψηφιακά πιστοποιητικά εμβολιασμού, κλπ. Ιδίως το Ευρωπαϊκό Ψηφιακό Πιστοποιητικό COVID-19, υπήρξε ένα εργαλείο διευκόλυνσης της ελεύθερης και ασφαλούς κυκλοφορίας των πολιτών στην ΕΕ κατά την περίοδο της πανδημίας, καθώς πιστοποιούσε ότι ο κάτοχος του έχει εμβολιαστεί κατά του COVID-19 ή έχει λάβει αρνητικό αποτέλεσμα από ιατρική εξέταση (PCR test) ή έχει νοσήσει και έχει αναρρώσει από τη νόσο. Στις 28/6/2022 το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο εξέδωσε τον κανονισμό για παράταση ισχύος των πιστοποιητικών κατά ένα έτος, έως και τις 30/6/2023. Στις 13/12/2022 το Συμβούλιο εξέδωσε τις επικαιροποιημένες συστάσεις για τα ταξιδιωτικά μέτρα, σύμφωνα με τις οποίες τα κράτη-μέλη δεν θα έπρεπε να επιβάλλουν πλέον περιορισμούς στα ταξίδια (ΕΣΕΕ, 2022).

Όσον αφορά το σχέδιο ανάκαμψης των κρατών-μελών (“Next Generation EU”), οι ηγέτες της ΕΕ δεσμεύτηκαν ήδη σε μια πρώιμη φάση της κρίσης να συστήσουν έκτακτο ταμείο ανάκαμψης της ΕΕ, με σκοπό να μετριαστούν οι επιπτώσεις της κρίσης και να στηριχθούν οι πολίτες και οι επιχειρήσεις. Έτσι

στις 21/7/2020 οι ηγέτες της ΕΕ συμφώνησαν σε συνολικό προϋπολογισμό ύψους 1.824 δισεκατομμύρια ευρώ για το διάστημα 2021-2027. Η δέσμη των οικονομικών μέτρων είχε σκοπό να ενισχύει τις χώρες της ΕΕ στην προσπάθειά τους να αναδιοργανωθούν την περίοδο μετά την πανδημία, να τονώσει τις επενδύσεις στην πράσινη και ψηφιακή μετάβαση, να βοηθήσει τις βιομηχανίες να καταστούν ανταγωνιστικότερες και αυτόνομες, καθώς και να συμβάλει στην επιτάχυνση του ψηφιακού μετασχηματισμού. Επιπλέον, λήφθηκαν μέτρα για στήριξη στους τομείς της αλιείας και της γεωργίας, οι οποίοι επίσης υπέστησαν μεγάλες απώλειες εξαιτίας της πανδημίας, προκειμένου να προστατευθεί η αλυσίδα εφοδιασμού τροφίμων και να αποφευχθεί η έλλειψή τους στις χώρες της ΕΕ (ΕΣΕΕ, 2022).

Στις 13/7/2021 οι χώρες της ΕΕ που έλαβαν πρώτες την έγκριση να χρησιμοποιήσουν τα κονδύλια για την ανάκαμψη και την ανθεκτικότητα, με σκοπό να ενισχυθούν οι οικονομίες τους, ήταν 12, μεταξύ των οποίων και η Ελλάδα (Αυστρία, Βέλγιο, Γαλλία, Γερμανία, Δανία, Ελλάδα, Ισπανία, Ιταλία, Λετονία, Λουξεμβούργο, Πορτογαλία και Σλοβακία). Σε ό,τι αφορά την απασχόληση και την προστασία των θέσεων εργασίας, η ΕΕ θέσπισε ένα μέσο προσωρινής στήριξης των εργαζομένων για τη μείωση των κινδύνων ανεργίας και απολύσεων σε κατάσταση έκτακτης ανάγκης (SURE). Αυτό το πρόγραμμα οικονομικής βοήθειας αποσκοπούσε στην παροχή χρηματοδότησης ύψους έως 100 δισεκατομμύρια ευρώ σε δάνεια με ευνοϊκούς όρους προς τα κράτη-μέλη της ΕΕ, προκειμένου να δοθεί η δυνατότητα στις εταιρίες να κρατήσουν τους υπαλλήλους τους και να μειώσουν το ωράριο εργασίας (ΕΥΡΩΠΑΙΚΟ ΚΟΙΝΟΒΟΥΛΙΟ, 2022). Το φθινόπωρο του 2020 δόθηκε η έγκριση για τις πρώτες εκταμιεύσεις των δόσεων σε χώρες της ΕΕ. 19 κράτη-μέλη έλαβαν τη χρηματοδοτική στήριξη από το πρόγραμμα SURE, η οποία ανερχόταν σε 94,3 δισεκατομμύρια ευρώ (ΕΣΕΕ, 2022).

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5: ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ ΚΑΙ ΠΑΝΔΗΜΙΑ COVID-19 ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ – Η ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΗ ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΑ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΑΣ

Τις τελευταίες δεκαετίες ο τουριστικός τομέας παρουσίασε μεγάλη ανάπτυξη και στην Ελλάδα, η οποία έχει καταστεί ένας από τους πιο ελκυστικούς διεθνείς τουριστικούς προορισμούς. Ο τουριστικός τομέας συνεισφέρει στην οικονομική δραστηριότητα της Ελλάδας πάνω από το 20% στο ΑΕΠ, ενώ απασχολεί περισσότερο από το 25% του εργατικού δυναμικού, συμβάλλοντας δυναμικά στην πρόοδο της χώρας, αφού αποτελεί έναν από τους βασικότερους μοχλούς ανάπτυξής της. Ο τουρισμός, ενώ αναπτύσσεται με τριπλάσιο ρυθμό σε σχέση με άλλους κλάδους, όπως είναι οι μεταφορές, οι κατασκευές, το λιανεμπόριο και οι υπηρεσίες, συμπαρασύρει και αυτούς στην ανάπτυξη, συμβάλλοντας στη δημιουργία ενός περιβάλλοντος έντονου επενδυτικού ενδιαφέροντος (Βίβλος Ψηφιακού Μετασχηματισμού 2020-2025).

5.1. Η ΠΑΝΔΗΜΙΑ ΤΟΥ COVID-19 ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ ΚΑΙ ΤΑ ΜΕΤΡΑ ΑΝΤΙΜΕΤΩΠΙΣΗΣ ΤΗΣ

Το πρώτο κρούσμα της πανδημίας Covid-19 έφτασε στην Ελλάδα από την Ιταλία στις 26/2/2020. Έτσι λοιπόν η εφαρμογή μέτρων για την αντιμετώπιση της πανδημίας ήταν επιτακτική. Στις αρχές Μαρτίου 2020 η Κυβέρνηση εφάρμοσε περιοριστικά μέτρα που αφορούσαν την κοινωνική αποστασιοποίηση και τον αναγκαστικό εγκλεισμό των πολιτών στα σπίτια τους (lockdown). Το αποτέλεσμα ήταν ο έλεγχος του πρώτου κύματος της πανδημίας με χαμηλά επίπεδα κρουσμάτων και θανάτων σε σχέση με άλλες ευρωπαϊκές χώρες. Στις 4/5/2020, εν όψει τουριστικής περιόδου, ανακοινώθηκε η άρση του lockdown, το άνοιγμα των συνόρων και ακολούθησε η πλήρης αποκατάσταση της κινητικότητας των πολιτών εντός της χώρας αλλά και μεταξύ των χωρών για ταξίδια από την 1/7/2020. Ωστόσο, με την αύξηση του τουρισμού τους καλοκαιρινούς μήνες, το δεύτερο κύμα της πανδημίας έκανε την εμφάνισή του, άρχισε να κλιμακώνεται και ταυτόχρονα άρχισαν να αυξάνονται τα κρούσματα στις μονάδες εντατικής θεραπείας (ΜΕΘ), καθώς και οι αριθμοί των θανάτων τους επόμενους μήνες. Η κυβέρνηση, βλέποντας το δεύτερο κύμα της πανδημίας να γίνεται ανεξέλεγκτο, με τον αριθμό των κρουσμάτων να αυξάνει, οδηγήθηκε στην επιβολή νέου αυστηρού lockdown στις 7/11/2020. Το εθνικό σύστημα υγείας και όλοι οι φορείς υγειονομικής

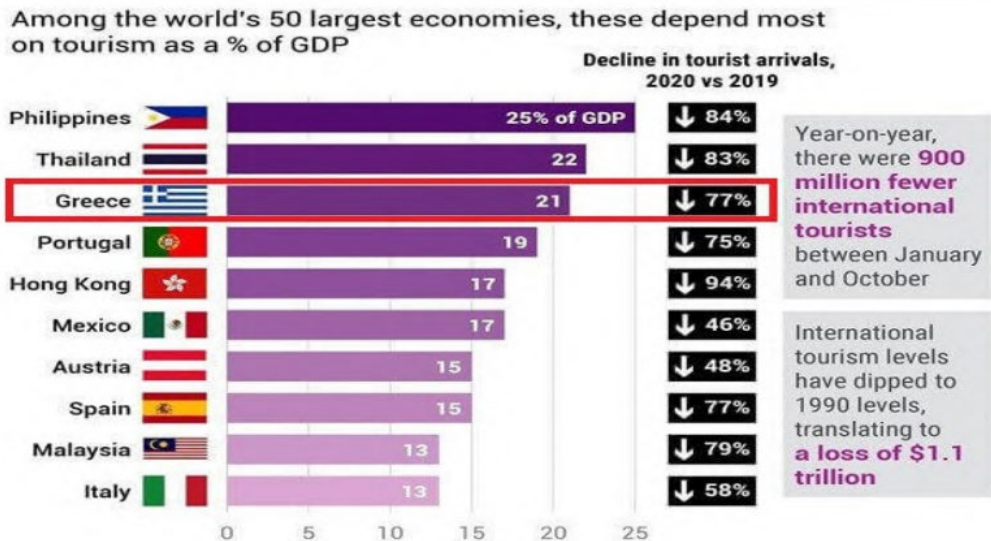
περίθαλψης, χωρίς να είναι προετοιμασμένοι πλήρως για αυτή την πρωτόγνωρη πανδημική κρίση, κατάφεραν να ανταποκριθούν ικανοποιητικά, αφού κάποια νοσοκομεία μετατράπηκαν σε ειδικούς χώρους για νοσηλεία αποκλειστικά περιστατικών COVID-19 (Kondilis, Tarantilis & Benos, 2021).

5.2. Η ΜΕΓΑΛΗ ΚΡΙΣΗ ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ ΚΑΤΑ ΤΗΝ ΟΞΕΙΑ ΠΕΡΙΟΔΟ ΤΗΣ ΠΑΝΔΗΜΙΑΣ (2020-2021)

Με το ξέσπασμα της πανδημίας εμφανίστηκαν πρωτόγνωρες προκλήσεις, καθώς υπήρχε αστάθεια και αβεβαιότητα στην ελληνική κοινωνία και οικονομία. Η Ελλάδα δοκιμάστηκε περισσότερο από άλλες ευρωπαϊκές χώρες, διότι προσφέρει κυρίως υπηρεσίες, οι οποίες εξαρτώνται άμεσα από τη διεθνή ζήτηση και επικεντρώνονται στον τουρισμό. Μεγάλο μέρος των υπηρεσιών παρέχεται από μικρές ή πολύ μικρές επιχειρήσεις που δύσκολα επιβιώνουν σε εκτεταμένη πίεση ρευστότητας και ταχύτατες αλλαγές στρατηγικής. Η εξαγωγική διαδικασία της χώρας είναι μικρή, αφού η παραγωγή είναι ισχυρή και έχει αποδυναμωθεί περισσότερο, λόγω της αποεπένδυσης από την περίοδο της κρίσης, των μνημονίων και της υπερφορολόγησης. Έτσι λοιπόν, ο τουρισμός υπέστη μεγάλη κάμψη εξαιτίας του COVID-19 (Χριστοδουλάκης, 2020). Στην παρακάτω -εικόνα 18- μπορούμε να δούμε την εξάρτηση της Ελλάδας από τον τουρισμό, όπου καταλαμβάνει την τρίτη θέση στη λίστα, με τη συμβολή του τουρισμού στο ΑΕΠ να είναι 21%.

Εικόνα 18

Εξάρτηση των χωρών από τον τουρισμό και η συμβολή του στο ΑΕΠ

Πηγή: World Tourism Organization, World Bank

Χωρίς αμφιβολία ο ελληνικός τουρισμός δέχθηκε μεγάλο πλήγμα από την πανδημία, γεγονός που αποτυπώθηκε στην εισερχόμενη ταξιδιωτική κίνηση στην Ελλάδα. Έτσι λοιπόν, ραγδαία υπήρξε η πτώση των διεθνών αεροπορικών αφίξεων το 2020, καθώς έπεσε στα 6,4 εκατομμύρια, παρουσιάζοντας μείωση της τάξης του 73,3%, με δεδομένο ότι το 2019 είχαν καταγραφεί 24 εκατομμύρια επιβάτες (Καρρά, 2021).

Συγκεκριμένα τον Ιανουάριο και τον Φεβρουάριο σημειώθηκε αύξηση στις αφίξεις κατά 11% και 8% αντίστοιχα γεγονός που δημιούργησε θετικές προοπτικές για το 2020, ωστόσο η πανδημία ανέτρεψε αυτή την προοπτική. Πιο συγκεκριμένα από τον Απρίλιο έως και τον Ιούνιο όλα τα αεροδρόμια παρέμειναν κλειστά λόγω του καθολικού lockdown που επιβλήθηκε στη χώρα, για τον περιορισμό της εξάπλωσης του Covid-19. Μειωμένες ήταν οι αφίξεις και το διάστημα Ιουλίου-Οκτωβρίου, ειδικά μεταξύ Ιουλίου και Αυγούστου έφτασε στα -72% και -58% αντίστοιχα. Μεγαλύτερη όμως επιδείνωση σημειώθηκε τους μήνες Νοέμβριο και Δεκέμβριο με -89% και -88% αντίστοιχα, μετά την εφαρμογή του δεύτερου lockdown (Ίκκος & Λάμπρου, 2021).

Στον παρακάτω πίνακα -εικόνα 19- αποτυπώνονται οι διεθνείς αεροπορικές αφίξεις επιβατών με τα μεγαλύτερα ποσοστά και οι αντίστοιχες μεταβολές τους,

από τις 15 πρώτες χώρες προέλευσης, για τα έτη 2019-2020 και για το σύνολο των ελληνικών αεροδρομίων (Ίκκος & Λάμπρου, 2021).

Εικόνα 19

Top-15 χωρών προέλευσης στην Ελλάδα, 2019-2020

Θέση Κατάταξης 2020	Μεταβολή Θέσης Κατάταξης 2019-2020	Χώρες	Επιβάτες 2019	Επιβάτες 2020	Διαφορά 2019-2020	% Διαφορά 2018-2019
1	—	Γερμανία	4.059.241	1.657.134	-2.402.107	-59,2%
2	—	Ην. Βασίλειο	4.026.432	1.166.844	-2.859.588	-71,0%
3	▲	Γαλλία	1.385.437	452.613	-932.824	-67,3%
4	▼	Ιταλία	1.890.931	351.251	-1.539.680	-81,4%
5	—	Ολλανδία	1.148.212	328.532	-819.680	-71,4%
6	—	Πολωνία	969.203	312.105	-657.098	-67,8%
7	—	Κύπρος	837.287	284.759	-552.528	-66,0%
8	▲	Ελβετία	703.436	282.878	-420.558	-59,8%
9	▲	Αυστρία	606.945	228.335	-378.610	-62,4%
10	▲	Βέλγιο	575.531	160.289	-415.242	-72,1%
11	▲	Τσεχία	449.792	110.309	-339.483	-75,5%
12	▲	Δανία	507.457	107.863	-399.594	-78,7%
13	▼	Ισραήλ	714.786	93.964	-620.822	-86,9%
14	▲	Ρουμανία	281.875	86.878	-194.997	-69,2%
15	▲	Ισπανία	449.174	80.422	-368.752	-82,1%
Top-15 χωρών			18.605.739	5.704.176	-12.901.563	-69,3%
Σύνολο			23.995.165	6.404.898	-17.590.267	-73,3%

Πηγή: ΥΠΙΑ, ΔΑΑ και Fraport Greece-Επεξεργασία: INSETI Intelligence

Πηγή: INSETI

Όπως φαίνεται και στον ανωτέρω πίνακα στις δύο πρώτες θέσεις επιβατών προέλευσης, διατηρήθηκαν οι αγορές της Γερμανίας και του Ηνωμένου Βασιλείου. Έτσι έχουμε για την πρώτη, 1,7 εκατομμύρια επιβάτες (2020) δηλαδή μείωση 59,2% και για την δεύτερη, 1,2 εκατομμύρια αφίξεις (2020) παρουσιάζοντας μεγάλη πτώση της τάξης του -71%. Ακολούθως, στην τρίτη θέση βρίσκεται η Γαλλία (αφού ανέβηκε από την τέταρτη θέση) με 453 χιλιάδες επιβάτες, ενώ η Ιταλία έπεσε στην τέταρτη θέση (λόγω της μεγαλύτερης πτώσης που κατέγραψε) με 351 χιλιάδες αφίξεις, σημειώνοντας κάμψη που άγγιξε το -67,3% και -81,4% αντίστοιχα. Στην πέμπτη θέση βρίσκεται η Ολλανδία, η οποία διατηρεί τη θέση της, με 329 χιλιάδες αφίξεις καταγράφοντας μείωση -71,4%. Ακολουθεί η Πολωνία με 312 χιλιάδες επιβάτες καταγράφοντας μείωση -67,8%, στην έβδομη θέση είναι η Κύπρος με 285 χιλιάδες αφίξεις σημειώνοντας μείωση -66%. Σχετικά με τις υπόλοιπες θέσεις, η Ελβετία,

Αυστρία, Βέλγιο, Τσεχία, Δανία ανέβηκαν μία θέση στη λίστα κατάταξης αφού εμφάνισαν μικρότερες μειώσεις στις αφίξεις επιβατών συγκριτικά με το Ισραήλ που είχε σημαντική πτώση (-86,9%). Στις δύο τελευταίες θέσεις βρίσκονται η Ρουμανία και η Ισπανία, οι οποίες ανέβηκαν στον πίνακα κατάταξης, σημειώνοντας μείωση στις αφίξεις -69,2% και -82,1% αντίστοιχα (Ίκκος & Λάμπρου, 2021).

Όσον αφορά την κίνηση ανά αεροδρόμιο, αδιαμφισβήτητα η διεθνής κίνηση επισκεπτών ήταν μειωμένη το 2020. Στον παρακάτω πίνακα -εικόνα 20- αποτυπώνεται η διεθνής κίνηση αφίξεων ανά αεροδρόμιο για τα έτη 2019-2020. Ειδικότερα, το αεροδρόμιο της Αθήνας παρέμεινε στην πρώτη θέση κατάταξης και τα δύο έτη σύγκρισης (2019-2020) με 2,5 εκατομμύρια επισκέπτες το 2020, καταγράφοντας μείωση της τάξης του -72,1% σε σχέση με το 2019. Στη δεύτερη θέση διατηρήθηκε το αεροδρόμιο Ηρακλείου με 893 χιλιάδες επιβάτες το 2020, σημειώνοντας μείωση -72,6%. Στην τρίτη θέση ανέβηκε το αεροδρόμιο της Θεσσαλονίκης με 711 χιλιάδες αφίξεις επιβατών παρουσιάζοντας μείωση -69,2%. Στην τέταρτη θέση έπεσε το αεροδρόμιο της Ρόδου με 600 χιλιάδες επισκέπτες καταγράφοντας μείωση της τάξης του -74,7%. Ενώ στην πέμπτη θέση παρέμεινε σταθερή η Κέρκυρα με 410 χιλιάδες επιβάτες το 2020, εμφανίζοντας μείωση -72%. Ακολουθεί το αεροδρόμιο της Κω, το οποίο παραμένει στην έκτη θέση της λίστας με 333 χιλιάδες επιβάτες το 2020, παρουσιάζοντας μείωση -72,1% ενώ στην έβδομη θέση διατηρήθηκε το αεροδρόμιο των Χανίων με 205 χιλιάδες αφίξεις το 2020, καταγράφοντας μείωση της τάξης του -82,3%. Ακολουθεί στην όγδοη θέση η Ζάκυνθος με 200 χιλιάδες επιβάτες και μείωση -76,7%, στην ένατη θέση το αεροδρόμιο της Σαντορίνης με 145 χιλιάδες επιβάτες και μείωση -72,7% και στη δέκατη θέση βρίσκεται το αεροδρόμιο της Μυκόνου με 139 χιλιάδες επισκέπτες, καταγράφοντας μείωση -71,9%. Τα υπόλοιπα περιφερειακά αεροδρόμια της χώρας δέχτηκαν λιγότερους από 100 χιλιάδες επισκέπτες (Ίκκος & Λάμπρου, 2021).

Εικόνα 20

Διεθνείς αφίξεις ανά αεροδρόμιο, 2019-2020

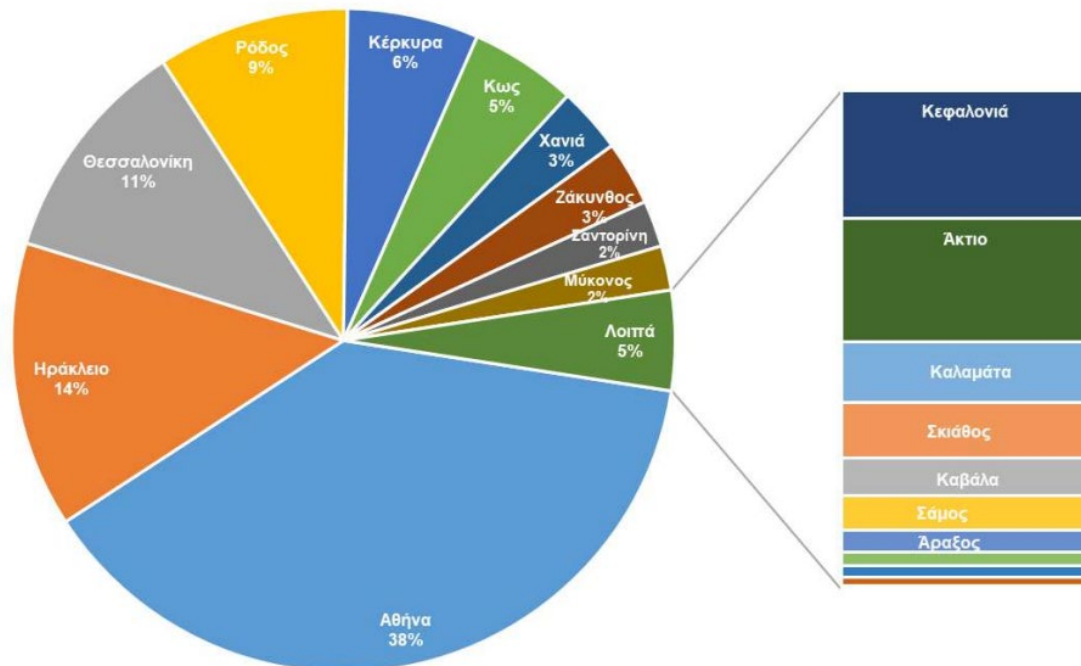
Θέση Κατάταξης 2020	Μεταβολή Θέσης Κατάταξης 2019-2020	Αεροδρόμια	Επιβάτες 2019	Επιβάτες 2020	Διαφορά 2019-2020	% Διαφορά 2019-2020
1	▬	Αθήνα	8.810.593	2.457.743	-6.352.850	-72,1%
2	▬	Ηράκλειο	3.256.490	892.777	-2.363.713	-72,6%
3	▲	Θεσσαλονίκη	2.307.587	711.061	-1.596.526	-69,2%
4	▼	Ρόδος	2.365.520	599.606	-1.765.914	-74,7%
5	▬	Κέρκυρα	1.463.288	409.981	-1.053.307	-72,0%
6	▬	Κως	1.196.217	333.387	-862.830	-72,1%
7	▬	Χανιά	1.156.644	205.148	-951.496	-82,3%
8	▬	Ζάκυνθος	858.059	200.356	-657.703	-76,7%
9	▬	Σαντορίνη	529.658	144.741	-384.917	-72,7%
10	▬	Μύκονος	493.209	138.706	-354.503	-71,9%
11	▬	Κεφαλονιά	334.336	79.226	-255.110	-76,3%
12	▬	Άκτιο	303.641	77.185	-226.456	-74,6%
13	▲	Καλαμάτα	151.807	38.045	-113.762	-74,9%
14	▼	Σκιάθος	192.791	35.046	-157.745	-81,8%
15	▲	Καβάλα	128.247	23.263	-104.984	-81,9%
16	▼	Σάμος	147.591	21.611	-125.980	-85,4%
17	▲	Άραξος	83.180	13.993	-69.187	-83,2%
18	▼	Κάρπαθος	97.805	8.270	-89.535	-91,5%
19	▬	Μυτιλήνη	66.563	7.112	-59.451	-89,3%
20	▬	Αγχίαλος	23.742	5.134	-18.608	-78,4%
21	▲	Λήμνος	9.587	1.501	-8.086	-84,3%
22	▲	Σκύρος	3.075	948	-2.127	-69,2%
23	▲	Αλεξανδρούπολη	39	39	0	0,0%
24	▬	Χίος	797	15	-782	-98,1%
25	▼	Ιωάννινα	14.699	4	-14.695	-100,0%
Σύνολο			23.995.165	6.404.898	-17.590.267	-73,3%

Πηγή: ΥΠΑ, ΔΑΑ και Fraport Greece-Επεξεργασία: INSETTE Intelligence

Πηγή: INSETTE

Εικόνα 21

Μερίδιο Αγοράς Αεροδρομίων το 2020

Πηγή: ΥΠΑ, ΔΑΑ και Fraport Greece-Επεξεργασία: INSETE Intelligence

Πηγή: INSETE

Σύμφωνα με την παραπάνω -εικόνα 21- για το 2020, η Αθήνα δέχτηκε το 38% των εισερχόμενων διεθνών αφίξεων, ακολουθεί δεύτερο το Ηράκλειο με 14%, στην τρίτη θέση η Θεσσαλονίκη με 11%, η Ρόδος με 9% στην τέταρτη θέση και ακολουθεί η Κέρκυρα με 6%. Συνολικά οι διεθνείς αφίξεις για τα πέντε πρώτα αεροδρόμια αντιπροσωπεύουν το 78% (Ίκκος & Λάμπρου, 2021).

Ο αντίκτυπος της πανδημίας ήταν μεγάλος και στον ξενοδοχειακό κλάδο, όπου σύμφωνα με έρευνα του ΙΤΕΠ το 2021 (Ινστιτούτο Τουριστικών Ερευνών και Προβλέψεων) -εικόνα 22-, σημειώθηκε μείωση του τζίρου των ξενοδοχείων για το 2020 κατά -78%, δηλαδή 1,8 δισεκατομμύρια ευρώ, ενώ για το 2019 ήταν 8,36 δισεκατομμύρια. Επίσης, €278 εκατομμύρια δεν εισπράχθηκαν, ενώ και οι προκαταβολές για το 2021 συρρικνώθηκαν κατά €744 εκατομμύρια, επιβαρύνοντας τα ταμεία και συνεπώς την αγορά. Το σύνολο των ξενοδοχείων που λειτούργησαν το 2019 ήταν 9.971, από αυτά τα 3.965 συνεχούς λειτουργίας και τα 6.006 εποχικής λειτουργίας. Παράλληλα, το 2020 το 60% των ξενοδοχείων κατάφεραν να λειτουργήσουν, καθώς η πληρότητα των ξενοδοχείων ήταν κατά πολύ μειωμένη συγκριτικά με το 2019. Να σημειωθεί ότι

τα κατειλημμένα δωμάτια του τριμήνου Ιουλίου-Σεπτεμβρίου 2020 ήταν λιγότερα από τα αντίστοιχα του Σεπτεμβρίου του 2019. Επίσης, η μέση περίοδος λειτουργίας των εποχιακών ξενοδοχείων μειώθηκε στους 3,2 μήνες, ενώ των συνεχούς λειτουργίας στους 7 μήνες. Συνέπεια των ανωτέρω επιπτώσεων ήταν να μειωθούν και οι θέσεις απασχόλησης, οι οποίες από 186.575 χιλιάδες το 2019 έφτασαν τις 107.260 το 2020. Ωστόσο, με την αρωγή των προγραμμάτων στήριξης διατηρήθηκαν κατ' αναλογία οι θέσεις εργασίας στα ξενοδοχεία που λειτούργησαν (ΙΤΕΠ, 2021).

Εικόνα 22

Τζίρος Ελληνικών Ξενοδοχείων 2020

Κατηγορία	2019	2020	Δ% 2020/2019
5*	3.007.494.439	719.325.978	-76,1%
4*	2.830.655.326	637.844.486	-77,5%
3*	1.344.389.350	240.625.973	-82,1%
2*	1.038.334.014	176.388.840	-83,0%
1*	136.793.970	57.168.669	-58,2%
Σύνολο	8.357.667.099	1.831.353.945	-78,1%

Πηγή: ΙΤΕΠ

Σύμφωνα με τα στοιχεία της Τράπεζας της Ελλάδος, το 2020 η εισερχόμενη ταξιδιωτική κίνηση στην Ελλάδα μειώθηκε κατά -76,5% και διαμορφώθηκε σε 7.374,5 εκατομμύρια, έναντι 31.348,4 εκατομμυρίων ταξιδιωτών το 2019. Σε ό,τι αφορά τις ταξιδιωτικές εισπράξεις για το 12μηνο Ιανουαρίου-Δεκεμβρίου 2020 μειώθηκαν κατά -76,2% και διαμορφώθηκαν στα 4,3 εκατομμύρια ευρώ σε σύγκριση με το αντίστοιχο διάστημα του 2019, όπου οι ταξιδιωτικές εισπράξεις διαμορφώθηκαν στα 18,2 εκατομμύρια ευρώ (ΤτΕ, 2021).

Αναφορικά με την κίνηση στην ακτοπλοΐα στην αγορά της Αδριατικής, σύμφωνα με έρευνα του ΙΝΣΕΤΕ -εικόνα 23-, η μείωση άγγιξε το 70% το 2020, δηλαδή ο αριθμός των επιβατών που ταξίδεψαν ακτοπλοϊκώς διαμορφώθηκε στους 450

χιλιάδες έναντι 1,5 εκατομμύριο επιβατών το 2019. Πιο αναλυτικά, το α' τρίμηνο η μείωση των επιβατών άγγιξε το -47% και καταγράφηκαν 72 χιλιάδες επιβάτες. Το β' τρίμηνο η πτώση ήταν ραγδαία, αφού επιβλήθηκε το πρώτο lockdown, έφτασε στο -99% και καταγράφηκαν μόλις 3 χιλιάδες επιβάτες έναντι 324 χιλιάδων το 2019. Το γ' τρίμηνο σημειώθηκε μείωση -63% ενώ καταγράφηκαν 308 χιλιάδες επιβάτες. Τέλος, το δ' τρίμηνο η μείωση ήταν της τάξης του -67% και οι επιβάτες εκτιμήθηκαν σε 68 χιλιάδες σε σχέση με το 2019 που καταγράφηκαν 202 χιλιάδες. Επιπλέον, η κίνηση των οχημάτων εμφάνισε πτώση -56% με 140 χιλιάδες αυτοκίνητα το 2020 ενώ η κίνηση των φορτηγών κατέγραψε μείωση -9% με 340 χιλιάδες (INSETE, 2021).

Εικόνα 23

Κίνηση Ακτοπλοΐας από την Αδριατική

Τρίμηνα	2020			2019			% Μεταβολές		
	Επιβάτες	Οχήματα	Φορτηγά	Επιβάτες	Οχήματα	Φορτηγά	Επιβάτες	Οχήματα	Φορτηγά
Α'	72.000	23.000	96.000	135.852	30.634	92.874	-47%	-25%	3%
Β'	3.000	3.500	75.000	323.384	64.129	93.774	-99%	-95%	-20%
Γ'	307.500	88.000	83.000	840.728	173.995	90.844	-63%	-49%	-9%
Δ'	67.500	25.000	86.000	202.260	48.401	96.336	-67%	-48%	-11%
Σύνολο	450.000	139.500	340.000	1.502.224	317.159	373.828	-70%	-56%	-9%

Πηγή: ΣΕΕΝ- Επεξεργασία: INSETE Intelligence

Πηγή: INSETE

Χωρίς αμφιβολία, τα μέτρα που ελήφθησαν για τον περιορισμό της πανδημίας παγκοσμίως έχουν οικονομικές και κοινωνικές επιπτώσεις σε όλους τους τομείς των δραστηριοτήτων, μεταξύ αυτών επηρεάστηκε έντονα και ο κλάδος της κρουαζιέρας. Συγκεκριμένα, όπως φαίνεται στον παρακάτω πίνακα -εικόνα 24- για το 2020 στην Ελλάδα καταγράφηκαν μόλις 204 αφίξεις κρουαζιερόπλοιων, έναντι 3.899 το 2019, μείωση -95%. Ο αριθμός επιβατών που καταγράφηκε ήταν για το 2020 67 χιλιάδες και 5,5 εκατομμύρια για το 2019, μείωση της τάξης -99% (INSETE, 2021).

Εικόνα 24

Top-10 λιμάνια κρουαζιέρας βάσει αφίξεων επιβατών, 2020

Λιμάνια/Αφίξεις	2020		2019		% Μεταβολές	
	Επιβάτες	Κρουαζιερόπλοια	Επιβάτες	Κρουαζιερόπλοια	Επιβάτες	Κρουαζιερόπλοια
Ηράκλειο	19.998	24	307.043	204	-93%	-88%
Πειραιάς	16.640	76	1.098.091	622	-98%	-88%
Κέρκυρα	10.448	13	767.673	420	-99%	-97%
Ρόδος	8.334	14	308.194	258	-97%	-95%
Κατάκολο	7.589	10	413.716	199	-98%	-95%
Μύκονος	914	17	787.490	550	-100%	-97%
Κεφαλονιά-Ιθάκη	617	1	259.261	133	-100%	-99%
Πάτμος	468	6	112.721	156	-100%	-96%
Σύρος	323	8	26.748	82	-99%	-90%
Λοιπά	1.543	35	1.456.563	1.275	-100%	-97%
Σύνολο	66.874	204	5.537.500	3.899	-99%	-95%

Πηγή: ΕΝΩΣΗ ΛΙΜΕΝΩΝ ΕΛΛΑΔΟΣ– Επεξεργασία: INSETE Intelligence

Πηγή: INSETE

Ειδικότερα οι αφίξεις κρουαζιερόπλοιων στο λιμάνι του Πειραιά για το 2020, ήταν μόλις 76 με 16,6 χιλιάδες επιβάτες, έναντι 622 κρουαζιερόπλοιων με 1,1 εκατομμύριο επιβάτες το 2019, ενώ αξιοσημείωτο είναι ότι για πρώτη φορά το λιμάνι του Πειραιά υποχώρησε στη δεύτερη θέση μετά το Ηράκλειο. Το λιμάνι του Ηρακλείου δέχθηκε 24 κρουαζιερόπλοια με 20 χιλιάδες επιβάτες το 2020 συγκριτικά με 204 κρουαζιερόπλοιων και 307 χιλιάδες ταξιδιώτες το 2019. Ακολουθεί στην τρίτη θέση η Κέρκυρα με 13 κρουαζιερόπλοια και 10,5 χιλιάδες επιβάτες το 2020 σε σχέση με το 2019 με 420 κρουαζιερόπλοια και 768 χιλιάδες επιβάτες το 2020 (INSETE, 2021).

Στα υπόλοιπα λιμάνια οι επιβάτες δεν ξεπέρασαν τις 10 χιλιάδες ενώ η μείωση τους σε κάποια λιμάνια άγγιξε το 100%. Αξιοπρόσεκτο είναι, ότι για πρώτη φορά το λιμάνι της Σαντορίνης δεν περιλαμβάνεται στα 10 κορυφαία λιμάνια της χώρας, διότι το 2020 αφίχθησαν μόλις 3 κρουαζιερόπλοια με 131 επιβάτες έναντι 592 κρουαζιερόπλοιων το 2019 και καταγράφηκαν 981 χιλιάδες επιβάτες (INSETE, 2021).

5.3. Η ΑΝΑΚΑΜΨΗ ΚΑΙ ΟΙ ΠΡΟΟΠΤΙΚΕΣ ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ (2021-2023)

Μετά την προαναφερθείσα δραματική πτώση που καταγράφηκε το 2020 σε όλα τα βασικά μεγέθη (αφίξεις -76%, διανυκτερεύσεις -72%, εισπράξεις -76% σε

σύγκριση με το 2019) του εισερχόμενου τουρισμού, το έτος 2021 ήταν ευτυχώς έτος ανάκαμψης (αφίξεις +99%, διανυκτερεύσεις +105%, εισπράξεις +140% σε σύγκριση με το 2020). Σε σύγκριση με τα προ-πανδημίας επίπεδα, η Ελλάδα βρέθηκε χαμηλότερα κατά -53% σε όρους αφίξεων (από 31,3 εκατ. το 2019 σε 14,7 εκατ. το 2021), -43% σε όρους διανυκτερεύσεων (από 232,5 εκατ. το 2019 σε 131,4 εκατ. το 2021) και -42% σε όρους εισπράξεων (από € 17,7 δισ. το 2019 σε € 10,3 δισ. το 2021). Οι επιδόσεις αυτές είναι σημαντικά καλύτερες από τις προαναφερθείσες για τον παγκόσμιο τουρισμό (Ίκκος & Κουτσός 2022).

Συνοπτικά, και με βάση την προαναφερθείσα μελέτη (Ίκκος & Κουτσός 2022), ο ελληνικός τουρισμός το 2021 παρουσίασε σημαντική ανάκαμψη των εισπράξεων από το εξωτερικό στα €11.641 εκατ. (περιλαμβάνονται τα έξοδα μετάβασης και οι εισπράξεις από κρουαζιέρες), έναντι €4.852 εκατομμύρια το 2020. Παράλληλα, η συνολική αύξηση της άμεσης συνεισφοράς του τουρισμού, εισερχόμενου και εγχώριου, στην οικονομία της χώρας εκτιμάται σε €6.826 εκατ. (ή κατά 107,3%, από €6.361 εκατ. άμεσης συνεισφοράς στην οικονομία το 2020 σε €13.186 εκατ. το 2021). Η τουριστική δραστηριότητα παρέμεινε κατά κύριο λόγο εξαγωγική με το 88,3% των εισπράξεων του τουρισμού να προέρχονται από τον εισερχόμενο τουρισμό. Επιπλέον, η οικονομική συνεισφορά του τουρισμού υπολογίστηκε να αντιστοιχεί στο 7,2% του ΑΕΠ της χώρας, ενώ αν συνυπολογιστεί και η έμμεση συνεισφορά του, μεταξύ 15,9% έως 19,1%. Περαιτέρω, ο τουρισμός συνέβαλε άμεσα στο 17,1% της απασχόλησης και συνολικά (άμεσα και έμμεσα) μεταξύ 37,6% και 45,2%, ενώ αποτέλεσε, όπως και συνεχίζει να αποτελεί, βασικό μοχλό μείωσης της ανεργίας.

Το 2022 υπήρξε έτος ακόμα μεγαλύτερης ανάκαμψης του τουρισμού, τόσο παγκοσμίως όσο και στην Ελλάδα, καθώς η πρόοδος της διεθνούς εκστρατείας εμβολιασμού, η δημιουργία ανοσίας λόγω φυσικής νόσησης (ή και εμβολιασμού) σε ένα μεγάλο τμήμα του πληθυσμού, καθώς και η σταδιακή επικράτηση ηπιότερων παραλλαγών της νόσου (όπως π.χ. της όμικρον)

οδήγησαν στο τέλος της οξείας περιόδου της πανδημίας. Σε αυτό το κλίμα, δημιουργήθηκαν προσδοκίες ότι οι επιδόσεις του ελληνικού τουρισμού θα μπορούσαν να επανέλθουν στα επίπεδα προ της πανδημίας. Εντούτοις, σύμφωνα με τα επίσημα στοιχεία της Τράπεζας της Ελλάδος (Στεργίου, 2023, βλ. πιο αναλυτικά και το επόμενο Κεφάλαιο 6) φαίνεται ότι δεν επιτεύχθηκε τελικά ο στόχος να ξεπεραστεί το ρεκόρ του 2019. Οι αφίξεις μη κατοίκων ταξιδιωτών αυξήθηκαν κατά 89,3% και οι σχετικές εισπράξεις κατά 67,9% σε σχέση με το 2021, αντιπροσωπεύοντας το 88,8% και το 97% των αντίστοιχων επιπέδων τους το 2019. Παράλληλα, τον Δεκέμβριο του 2022 το έλλειμμα του ισοζυγίου τρεχουσών συναλλαγών σημείωσε αύξηση κατά 385,9 εκατ. ευρώ σε σχέση με το Δεκέμβριο του 2021 και διαμορφώθηκε σε 2,7 δισ. ευρώ. Το 2022, οι εισπράξεις στο ταξιδιωτικό ισοζύγιο αυξήθηκαν σε 17,6 δισ. ευρώ, σε σχέση με τα 10,5 δισ. ευρώ του έτους 2021. Σύμφωνα με την Τράπεζα της Ελλάδος, οι μήνες Οκτώβριος, Νοέμβριος και Δεκέμβριος κατέγραψαν έσοδα για την ελληνική οικονομία ύψους 2.071 δισ. ευρώ.

Το 2023 ξεκίνησε με ευοίωνες προοπτικές για τον ελληνικό τουρισμό, καθώς φαίνεται ότι παρήλθε πλέον οριστικά η οξεία φάση της πανδημίας και μαζί με αυτήν και η οποιαδήποτε ανάγκη για περιοριστικά μέτρα στις μετακινήσεις. Τις ευοίωνες αυτές προοπτικές εξέθεσε στις 10.2.2023 ο Υπουργός Τουρισμού κ. Β. Κικίλιας σε συνέντευξή του στον ιστότοπο Χρήμα & Τουρισμός (Χρήμα & Τουρισμός, 2023). Σύμφωνα με τον Υπουργό, το 2023 αναμένεται να αποτελέσει μια πολύ καλή χρονιά για τον ελληνικό Τουρισμό παρά την παγκόσμια αβεβαιότητα και τις προκλήσεις που δημιουργεί ο πόλεμος Ρωσίας-Ουκρανίας, η ενεργειακή κρίση, ο υψηλός πληθωρισμός κλπ. Στην ευοίωνη αυτή προοπτική συνέβαλε και η καλή εικόνα της τουριστικής κίνησης κατά το 2022. Όπως δήλωσε σχετικά ο Υπουργός, «...τα εξαιρετικά αποτελέσματα του 2022 είναι αποτέλεσμα σκληρής δουλειάς, στοχευμένης στρατηγικής και γρήγορων αντανεκλαστικών που έπρεπε να επιδείξουμε, προκειμένου να ανταπεξέλθουμε στις διαδοχικές αντιξοότητες. Η επιτυχία δεν ήρθε αυτόματα» (Χρήμα & Τουρισμός, 2023).

Ο στόχος που έθεσε ο Υπουργός είναι η επέκταση της τουριστικής περιόδου, ακόμη και τους χειμερινούς μήνες, ώστε η Ελλάδα να εξελιχθεί σε προορισμό για όλο τον χρόνο, καθώς και η προβολή και άλλων προορισμών για εναλλακτικό τουρισμό. Αυτό επιτυγχάνεται και με την ενίσχυση του εσωτερικού τουρισμού, όπως με το πρόγραμμα “Τουρισμός για Όλους”⁴, το οποίο θα συνεχιστεί έως το 2025. Επίσης, σημαντικές, σύμφωνα με τον κ. Κικίλια είναι και οι συμφωνίες με αεροπορικές εταιρίες και tour operators προκειμένου να προσελκυστούν τουρίστες και από άλλες αγορές. Στόχος είναι η αναβάθμιση και περαιτέρω εξέλιξη του τουριστικού προϊόντος της Ελλάδας, με βασικό στοίχημα για το 2023 την βιωσιμότητα και την συνεργασία όλων των εμπλεκόμενων παραγόντων (Πολιτείας, επιχειρηματιών που σχετίζονται με τον τουρισμό, ξενοδόχων, τουριστικών πρακτόρων κ.ά.) για την επίτευξη του εθνικού στόχου. Ένα ακόμα σημείο που τόνισε ο Υπουργός στη συνέντευξή του είναι η επιτακτική ανάγκη για στροφή στη βιώσιμη ανάπτυξη και την αειφορία, διότι το ελληνικό τουριστικό προϊόν στηρίζεται στον πολιτισμό, στην κληρονομιά και τις φυσικές ομορφιές της χώρας. Συνεπώς, ο συνδυασμός αυτών των παραγόντων προσφέρει στους ταξιδιώτες μοναδικές εμπειρίες που, σύμφωνα με τον Υπουργό, μόνο στην Ελλάδα μπορούν να βιώσουν (Χρήμα & Τουρισμός, 2023).

Άλλος ένας στόχος, κατά τον κ. Κικίλια, είναι το άνοιγμα σε αγορές με high spenders τουρίστες, δηλαδή η προσέλκυση ταξιδιωτών, οι οποίοι παραμένουν αρκετές ημέρες στην Ελλάδα και δαπανούν μεγάλα ποσά. Έτσι, από την άνοιξη του 2023 θα υπάρξουν νέες απευθείας πτήσεις από τις ΗΠΑ, τον Καναδά και την Σ. Αραβία. Ωστόσο, επιθυμητοί είναι, σύμφωνα με τον Υπουργό, και οι τουρίστες χαμηλότερων εισοδημάτων, διότι η Ελλάδα έχει πολλούς πανέμορφους προορισμούς, οπότε με τη σωστή προβολή και ενίσχυση θα

4 Με το συγκεκριμένο πρόγραμμα, δίνεται στους δικαιούχους επιδότηση ύψους €150, το οποίο καλύπτει τη διαμονή σε κάθε προορισμό της χώρας και καθ' όλη τη διάρκεια του έτους. Συνεπώς, συμβάλλει στην παράταση της τουριστικής σεζόν, ενώ τα χρήματα πιστώνονται άμεσα στα καταλύματα (Χρήμα & Τουρισμός).

επιτευχθεί μια καλύτερη διάχυση των τουριστικών ροών και έτσι θα αποσυμφορηθούν άλλοι δημοφιλείς προορισμοί.

Επιπρόσθετα, ο Υπουργός εξήγγειλε την ενίσχυση και την αναβάθμιση της τουριστικής εκπαίδευσης σε επίπεδο σχολών (IEK, Σχολές Ξεναγών, Ανώτατες Σχολές Τουριστικής Εκπαίδευσης) με νέα προγράμματα σπουδών, νέες ειδικότητες, εισαγωγή ψηφιακής τεχνολογίας, καθώς και εφαρμογή επιδοτούμενου προγράμματος επιμόρφωσης εργαζόμενων στον τουρισμό αλλά και ανέργων, από το Ταμείο Ανάκαμψης ύψους 46 εκατομμυρίων ευρώ. Όπως τόνισε ο κ. Κικίλιας, έχουν ληφθεί μέτρα στήριξης για τους νέους εργαζόμενους (αύξηση κατώτατου μισθού, μείωση των ασφαλιστικών εισφορών κ.ά.) με κύρια προτεραιότητα τους καλύτερους μισθούς (Χρήμα & Τουρισμός, 2023).

Ως ιδιαίτερα θετικές αποτιμά τις προοπτικές του ελληνικού τουρισμού για το 2023 και σχετική μελέτη της Διεύθυνσης Οικονομικής Ανάλυσης της Εθνικής Τράπεζας (Μπέλλος, 2023). Στη μελέτη αυτή λαμβάνονται υπόψη στοιχεία, όπως π.χ. η εικόνα από τις προκρατήσεις για την τρέχουσα περίοδο (υψηλότερες κατά 70% σε σχέση με το 2022), αλλά και πρόδρομοι δείκτες, όπως π.χ. η σταδιακή βελτίωση της καταναλωτικής εμπιστοσύνης και αυξημένη διάθεση για ταξίδια διεθνώς. Η μελέτη τονίζει επίσης και την καλή εικόνα του ελληνικού τουρισμού κατά το 2022, το αποτύπωμα του οποίου υπήρξε οριακά μόνον χαμηλότερο του 2019, καθώς και τον πρωταγωνιστικό ρόλο των ελληνικών νησιών στην γενικότερη τουριστική ανάπτυξη της χώρας. Ιδιαίτερα σημαντική είναι η επισήμανση της μελέτης ότι η Ελλάδα εντός του 2022 διατήρησε την πρώτη θέση στη Μεσόγειο όσον αφορά την επαναφορά της τουριστικής κίνησης μετά την πανδημία.

Τις πολύ θετικές επιδόσεις του ελληνικού τουρισμού το 2022 ως εφελτήριο για την περαιτέρω ανάκαμψη το 2023 τονίζει σε δημόσια παρέμβασή της και η κ. Ολυμπία Κ. Αναστασοπούλου, Γενική Γραμματέας Τουριστικής Πολιτικής και Ανάπτυξης (Αναστασοπούλου, 2023). Σύμφωνα με την κ. Αναστασοπούλου, οι

θετικές προοπτικές που διανοίγονται απαιτούν από την πλευρά της Ελλάδας την διαρκή προσπάθεια επίτευξης μιας σειράς στόχων. Σε αυτούς ανήκουν τόσο η βελτίωση στον τομέα των υποδομών (π.χ. των τουριστικών λιμένων) όσο και η κατάλληλη ανταπόκριση της Ελλάδας σε ορισμένες σημαντικές διεθνείς τουριστικές τάσεις, όπως είναι π.χ. ο τουρισμός τρίτης ηλικίας, ο ιατρικός τουρισμός και το φαινόμενο των ψηφιακών νομάδων. Η ενεργός προσέλκυση και αυτού του είδους των επισκεπτών μπορεί να ενισχύει περαιτέρω την τουριστική κίνηση στην Ελλάδα όχι μόνο κατά τις παραδοσιακές περιόδους αιχμής, αλλά και καθ' όλη τη διάρκεια του έτους.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 6: ΑΝΑΛΥΣΗ ΔΕΔΟΜΕΝΩΝ

Προς τον σκοπό μιας περαιτέρω και πιο αναλυτικής τεκμηρίωσης όσων αναφέρθηκαν στο προηγούμενο κεφάλαιο, στο παρόν 6ο Κεφάλαιο θα παραθέσουμε συγκεντρωτικά τα ποσοτικά δεδομένα της Τράπεζας της Ελλάδος, μέσα από τα οποία αναδεικνύεται η εξέλιξη του ελληνικού τουρισμού την περίοδο της πανδημίας. Κατ' αρχάς, θα παραθέσουμε τις εξελίξεις στο ταξιδιωτικό ισοζύγιο πληρωμών του Αυγούστου 2020 και την περίοδο Ιανουαρίου-Αυγούστου 2020, του Αυγούστου 2022 και την περίοδο Ιανουαρίου-Αυγούστου 2022, ενώ τέλος θα σχολιάσουμε την περίοδο Ιανουαρίου-Δεκεμβρίου 2022.

Ως πρώτο γενικό σχόλιο, μέσα από τα στοιχεία των Δελτίων Τύπου στο ταξιδιωτικό ισοζύγιο και των πινάκων των ισοζυγίων ταξιδιωτικών υπηρεσιών, ταξιδιωτικών εισπράξεων και της εισερχόμενης ταξιδιωτικής κίνησης ανά προέλευση ταξιδιωτών, της Τράπεζας της Ελλάδος, αναδεικνύεται η μεγάλη κρίση στον τουρισμό για το 2020 όπου μετά το άνοιγμα των συνόρων η ζήτηση ήταν πολύ μικρή, η πτώση των αεροπορικών αφίξεων τεράστια, λόγω των υγειονομικών πρωτοκόλλων, της αβεβαιότητας και της μειωμένης εμπιστοσύνης των ταξιδιωτών. Ωστόσο, ο εμβολιασμός των πολιτών, η άρση των περιοριστικών μέτρων, καθώς και η επιθυμία για διακοπές μετά τον εγκλεισμό δύο ετών (lockdown κλπ), ο τουρισμός ανέκαμψε δυναμικά το 2022 τείνοντας να αγγίξει τα επίπεδα του 2019. Τα στοιχεία της ΤτΕ είναι ενθαρρυντικά για τον εγχώριο τουρισμό το 2023, ο οποίος προβλέπεται να ανακάμψει στα επίπεδα του 2019, έτος προ πανδημίας.

Σύμφωνα με το Δελτίο Τύπου “Εξελίξεις στο ταξιδιωτικό ισοζύγιο πληρωμών: Αύγουστος 2020” της Τράπεζας της Ελλάδος (ΤτΕ, 2020) -εικόνα 25- έχουμε τα εξής στοιχεία:

Εικόνα 25

Εξελίξεις στο ταξιδιωτικό ισοζύγιο πληρωμών: Αύγουστος 2020

ΠΙΝΑΚΑΣ 1: Ισοζύγιο ταξιδιωτικών υπηρεσιών (σε εκατ. ευρώ) και βασικά ταξιδιωτικά μεγέθη

	Ιανουάριος-Αύγουστος					Αύγουστος				
	2018	2019	Μεταβολή (%)	2020 ^(H.Π.)	Μεταβολή (%)	2018	2019	Μεταβολή (%)	2020 ^(H.)	Μεταβολή (%)
Εισπράξεις ^(H)	11.658,4	13.220,9	13,4	2.684,0	-79,7	3.601,3	4.104,4	14,0	1.373,2	-66,5
Πληρωμές	1.433,8	1.798,6	25,4	592,2	-67,1	169,5	231,5	36,5	54,1	-76,6
Ισοζύγιο ταξιδιωτικών υπηρεσιών	10.224,6	11.422,3	11,7	2.091,8	-81,7	3.431,7	3.872,9	12,9	1.319,1	-65,9
Καθαρές εισπράξεις από ταξιδιωτικές υπηρεσίες:										
- Ποσοστό συμμετοχής ως προς το ισοζύγιο αγαθών (%)	-70,5	-73,8		-16,9		-177,3	-207,3		-94,2	
- Ποσοστό συμμετοχής ως προς το ισοζύγιο υπηρεσιών (%)	75,3	74,8		45,6		86,5	86,9		81,7	
Δαπάνη ανά ταξιδιώτη μη κατοίκων στην Ελλάδα (σε ευρώ) ^(H)	539,1	590,8	9,6	557,2	-5,7	580,1	595,5	2,7	759,9	27,8

ΠΙΝΑΚΑΣ 2: Ταξιδιωτικές εισπράξεις ανά προέλευση ταξιδιωτών^(H) (σε εκατ. ευρώ)

Προέλευση	Ιανουάριος-Αύγουστος					Αύγουστος				
	2018	2019	Μεταβολή (%)	2020 ^(H.Π.)	Μεταβολή (%)	2018	2019	Μεταβολή (%)	2020 ^(H.)	Μεταβολή (%)
Χώρες ΕΕ-27	6.658,8	7.148,9	7,4	1.749,2	-75,3	2.182,1	2.351,6	7,8	978,8	-88,4
Χώρες ζώνης ευρώ	5.209,8	5.662,8	8,7	1.409,8	-75,1	1.754,3	1.812,1	3,3	827,3	-54,3
εκ των οποίων:										
Γαλλία	726,8	827,5	13,9	232,6	-71,9	265,5	271,6	2,3	170,1	-37,4
Γερμανία	2.059,9	2.032,8	-1,3	529,9	-73,9	598,8	577,0	-3,6	307,5	-46,7
Χώρες ΕΕ-27 εκτός ζώνης ευρώ	1.448,9	1.486,1	2,6	339,4	-77,2	427,8	539,8	26,1	151,5	-71,9
Χώρες εκτός της ΕΕ-27	4.710,8	5.755,7	22,2	932,2	-83,8	1.352,5	1.675,2	23,9	394,4	-76,9
εκ των οποίων:										
Ηνωμένο Βασίλειο	1.458,6	1.912,8	31,1	427,1	-77,7	411,9	620,4	50,8	320,0	-48,4
ΗΠΑ	873,5	811,2	-20,5	69,2	-91,5	166,0	202,5	22,0	6,0	-97,0
Ρωσία	260,0	312,6	20,2	11,1	-96,4	60,3	104,0	72,5	0,1	-99,9
Ευνάλο Έρτυνας Σύνταγμα	11.389,6	12.904,6	13,5	2.681,5	-79,2	3.534,7	4.026,8	13,9	1.373,2	-65,9
Κρουαζιέρες ^(H)	288,8	316,2	9,5	2,5	-99,2	66,6	77,6	16,4	0,0	-100,0
ΣΥΝΟΛΟ	11.658,4	13.220,9	13,4	2.683,9	-79,7	3.601,3	4.104,4	14,0	1.373,2	-66,5

ΠΙΝΑΚΑΣ 3: Εισερχόμενη ταξιδιωτική κίνηση ανά προέλευση ταξιδιωτών^(H) (σε χιλ. ταξιδιώτες)^(H)

Προέλευση	Ιανουάριος-Αύγουστος					Αύγουστος				
	2018	2019	Μεταβολή (%)	2020 ^(H.Π.)	Μεταβολή (%)	2018	2019	Μεταβολή (%)	2020 ^(H.)	Μεταβολή (%)
Χώρες ΕΕ-27	12.913,9	12.915,7	0,0	3.142,0	-75,7	3.887,1	4.264,5	9,7	1.349,4	-68,4
Χώρες ζώνης ευρώ	8.040,6	7.783,1	-3,2	2.013,7	-74,1	2.526,1	2.310,4	-8,5	1.087,0	-53,0
εκ των οποίων:										
Γαλλία	1.109,7	1.150,9	3,7	272,0	-76,4	353,7	337,6	-4,6	184,4	-45,4
Γερμανία	2.906,1	2.659,1	-8,5	726,4	-72,7	773,3	718,2	-7,1	413,9	-42,4
Χώρες ΕΕ-27 εκτός ζώνης ευρώ	4.873,3	5.132,7	5,3	1.128,4	-78,0	1.361,1	1.954,1	43,6	262,5	-86,6
Χώρες εκτός της ΕΕ-27	8.174,4	8.926,6	9,2	1.670,5	-81,3	2.295,9	2.497,0	13,2	457,5	-91,7
εκ των οποίων:										
Ηνωμένο Βασίλειο	2.084,5	2.486,1	19,3	527,9	-78,8	529,1	740,8	40,0	349,3	-52,8
ΗΠΑ	708,7	787,2	11,1	92,7	-88,2	148,4	192,3	29,6	4,4	-97,7
Ρωσία	373,3	488,3	31,8	27,3	-94,3	49,2	129,4	33,8	0,2	-99,8
ΣΥΝΟΛΟ	21.088,3	21.842,2	3,6	4.812,6	-78,0	6.093,1	6.762,0	11,0	1.806,9	-73,3

Πηγή: ΤΤΕ

Με βάση τα στοιχεία της ΤΤΕ, το ισοζύγιο ταξιδιωτικών υπηρεσιών τον Αυγούστου 2020, εμφάνισε πλεόνασμα 1.319 εκατομμύρια ευρώ συγκριτικά με τον αντίστοιχο μήνα του 2019, με πλεόνασμα 3.873 εκατομμύρια ευρώ. Συγκεκριμένα, τον Αύγουστο του 2020 καταγράφηκε μείωση των ταξιδιωτικών εισπράξεων της τάξης του 66,5% και διαμορφώθηκαν στα 1.373 εκατομμύρια ευρώ, έναντι 4.104 εκατομμύρια ευρώ τον αντίστοιχο μήνα του προηγούμενου έτους. Επίσης, παρατηρήθηκε μείωση κατά 76,6% στις ταξιδιωτικές πληρωμές, οι οποίες διαμορφώθηκαν στα 54 εκατομμύρια ευρώ τον Αύγουστο του 2020, ενώ τον αντίστοιχο μήνα του 2019 ήταν 232 εκατομμύρια ευρώ. Αυτή η μείωση των ταξιδιωτικών εισπράξεων είναι αποτέλεσμα της πτώσης της εισερχόμενης ταξιδιωτικής κίνησης κατά 73,3%, καθώς η μέση δαπάνη ανά ταξιδιώτη στην Ελλάδα αυξήθηκε κατά 27,6% και διαμορφώθηκε στα 760 εκατομμύρια ευρώ ενώ το 2019 στα 596 εκατομμύρια ευρώ. Οι καθαρές εισπράξεις από ταξιδιωτικές υπηρεσίες αντιστάθμισαν κατά 94,2% το έλλειμμα του ισοζυγίου

αγαθών ενώ η συμμετοχή τους στις καθарές εισπράξεις από υπηρεσίες ήταν 81,7% (ΤΤΕ, 2020).

Το διάστημα Ιανουαρίου-Αυγούστου 2020, το ισοζύγιο ταξιδιωτικών υπηρεσιών σημείωσε πλεόνασμα 2.092 εκατομμύρια ευρώ, έναντι πλεονάσματος 11.422 εκατομμύρια ευρώ την ίδια περίοδο του προηγούμενου έτους. Μείωση παρουσίασαν οι ταξιδιωτικές εισπράξεις, της τάξης του -79,7% και διαμορφώθηκαν στα 2.684 εκατομμύρια ευρώ το 2020, από 13.221 εκατομμύρια ευρώ το 2019. Επίσης, μείωση κατέγραψαν και οι ταξιδιωτικές πληρωμές (-67,1%) οι οποίες διαμορφώθηκαν στα 592 εκατομμύρια ευρώ το 2020, από 1.799 εκατομμύρια ευρώ το 2019. Ειδικότερα, η μείωση των ταξιδιωτικών εισπράξεων είναι αποτέλεσμα της πτώσης της μέσης δαπάνης ανά ταξίδι στην Ελλάδα κατά -5,7% καθώς επίσης και της εισερχόμενης ταξιδιωτικής κίνησης κατά 78%. Οι καθарές εισπράξεις από τις ταξιδιωτικές υπηρεσίες αντιστάθμισαν κατά 16,9% το έλλειμμα του ισοζυγίου αγαθών, ενώ η συμμετοχή τους στις καθарές εισπράξεις από υπηρεσίες ήταν 45,6% (ΤΤΕ, 2020).

Αναφορικά με τις ταξιδιωτικές εισπράξεις του Αυγούστου 2020, μειώσεις καταγράφηκαν και στις σημαντικότερες χώρες προέλευσης ταξιδιωτών στην Ελλάδα, όπως οι εισπράξεις από τη Γαλλία -37,4% έφτασαν στα 170 εκατομμύρια ευρώ, από τη Γερμανία -46,7% οι οποίες διαμορφώθηκαν στα 308 εκατομμύρια ευρώ. Επιπλέον, πτώση καταγράφηκε και στις χώρες εκτός ΕΕ-27, όπως οι εισπράξεις από το Ην. Βασίλειο -48,4% στα 320 εκατομμύρια ευρώ. Οι ΗΠΑ κατέγραψαν μείωση -97% στα 6 εκατομμύρια ευρώ καθώς και οι εισπράξεις από τη Ρωσία κατά 99,9% στα 0,1 εκατομμύρια ευρώ (ΤΤΕ, 2020).

Σχετικά με την εισερχόμενη ταξιδιωτική κίνηση τον Αύγουστο 2020, ήταν μειωμένη κατά 73,3% καταγράφοντας 1.807 χιλιάδες επισκέπτες έναντι 6.762 χιλιάδες τον Αύγουστο του 2019. Πιο συγκεκριμένα, η κίνηση μέσω αεροδρομίων μειώθηκε κατά 58,9% ενώ μέσω οδικών σταθμών κατά 96,3%. Η πτώση της εισερχόμενης ταξιδιωτικής κίνησης ήταν συνέπεια της μείωσης της ταξιδιωτικής κίνησης των χωρών της ΕΕ-27 κατά 68,4%, των χωρών εκτός ΕΕ-

27 κατά 81,7% καθώς και από τις κύριες αγορές οι οποίες τροφοδοτούν τον ελληνικό τουρισμό: η Γερμανία (-42,4%), Γαλλία (-45,4%), το Ην. Βασίλειο (-52,8%), οι ΗΠΑ (-97,7%) και η Ρωσία (-99,9%) (ΤΤΕ, 2020).

Σύμφωνα με το Δελτίο Τύπου “Εξελίξεις στο ταξιδιωτικό ισοζύγιο πληρωμών: Αύγουστος 2022” της Τράπεζας της Ελλάδος (ΤΤΕ, 2022) έχουμε τα εξής στοιχεία:

Εικόνα 26

Εξελίξεις στο ταξιδιωτικό ισοζύγιο πληρωμών: Αύγουστος 2022

ΠΙΝΑΚΑΣ 1: Ισοζύγιο ταξιδιωτικών υπηρεσιών (σε εκατ. ευρώ) και βασικά ταξιδιωτικά μεγέθη

	Ιανουάριος-Αύγουστος					Αύγουστος						
	2019	2020 ^(α)	2021	Μεταβολή 2021/2020	(%) Μεταβολή 2022/2021	2019	2020 ^(α)	2021	Μεταβολή 2021/2020	(%) Μεταβολή 2022/2021		
Εισπράξεις ^(β)	13.220,9	2.792,5	6.638,2	137,7	12.749,0	26,1	4.104,4	1.380,8	3.156,2	138,6	4.042,9	28,1
Πληρωμές	1.788,6	607,1	582,1	-2,5	1.280,3	-17,9	231,8	62,0	137,6	121,9	214,6	56,0
Ισοζύγιο ταξιδιωτικών υπηρεσιών	11.432,3	2.185,4	6.056,1	170,2	11.468,7	44,0	3.872,6	1.318,8	3.018,6	128,0	3.828,3	29,8
Καθαρές εισπράξεις από ταξιδιωτικές υπηρεσίες	-	-73,8	-17,3	-38,5	-46,9	-207,3	-80,8	-124,7	-127,3	-127,3	-	-
-Ποσοστό συμμετοχής ως προς το σύνολο εισπράξεων (%)	-	74,8	46,8	75,9	80,6	86,6	82,4	91,4	91,0	91,0	-	-
-Ποσοστό συμμετοχής ως προς το ισοζύγιο υπηρεσιών (%)	-	590,8	579,7	780,7	31,2	653,6	-14,1	10,6	595,6	764,2	764,3	0,0
Μέση δαπάνη ανά ταξιδιώτη που κατοικούν στην Ελλάδα (σε ευρώ) ^(γ)	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-

ΠΙΝΑΚΑΣ 2: Ταξιδιωτικές εισπράξεις ανά προέλευση ταξιδιωτών^(δ) (σε εκατ. ευρώ)

	Ιανουάριος-Αύγουστος					Αύγουστος							
	2019	2020 ^(α)	2021	Μεταβολή 2021/2020	(%) Μεταβολή 2022/2021	2019	2020 ^(α)	2021	Μεταβολή 2021/2020	(%) Μεταβολή 2022/2021			
Προέλευση													
Χώρας ΕΕ-27	7.148,0	1.814,1	4.519,9	149,1	7.446,0	64,8	2.391,6	977,0	2.154,7	128,5	2.457,0	14,0	
Χώρας λοιπών χωρών εκ των οποίων:	5.462,8	1.483,9	3.997,6	142,1	5.074,3	-33,3	1.932,1	838,6	1.253,0	111,9	1.987,7	5,8	
Γαλλία	827,5	237,5	720,7	297,3	1.001,0	37,2	271,6	160,5	378,1	135,6	388,3	-2,3	
Γερμανία	2.032,8	568,7	1.330,3	126,0	2.230,0	87,8	97,7	577,0	328,3	610,5	86,0	644,6	5,6
Χώρας ΕΕ-27 εκτός λοιπών χωρών	1.486,1	328,2	921,3	140,8	1.571,7	70,6	530,9	146,4	493,7	174,4	549,3	36,8	
Χώρας εκτός της ΕΕ-27 εκ των οποίων:	2.750,7	925,9	2.841,0	189,1	2.995,1	147,7	1.079,2	493,8	993,1	137,5	1.523,8	59,9	
Ηνωμένο Βασίλειο	1.917,8	444,1	835,7	88,1	2.281,8	173,1	19,3	620,4	324,4	501,8	54,3	800,3	59,5
ΗΠΑ	811,2	72,0	331,7	360,4	723,3	118,1	-10,8	202,5	7,5	132,1	1.696,4	154,8	
Ρωσία	932,9	2,3	56,2	385,9	20,9	-83,0	104,8	0,3	20,9	7.222,4	3,5	-81,4	
Λοιπά Ευρωπαϊκά Κράτη	12.944,6	2.789,0	6.538,9	135,1	12.581,1	36,6	4.006,8	1.388,6	3.113,8	125,2	3.388,9	27,8	
Κρουαζιέρες ^(ε)	316,2	2,5	78,2	3.003,9	248,0	217,0	-21,6	77,6	0,0	42,4	254.786,2	62,0	
ΣΥΝΟΛΟ	13.220,9	2.792,5	6.638,2	137,7	12.749,0	44,1	4.104,4	1.380,8	3.156,2	128,6	4.042,9	28,1	

ΠΙΝΑΚΑΣ 3: Εξαμερηνή ταξιδιωτική κίνηση ανά προέλευση ταξιδιωτών^(δ) (σε χιλ. ταξιδιωτές^(ζ))

	Ιανουάριος-Αύγουστος					Αύγουστος							
	2019	2020 ^(α)	2021	Μεταβολή 2021/2020	(%) Μεταβολή 2022/2021	2019	2020 ^(α)	2021	Μεταβολή 2021/2020	(%) Μεταβολή 2022/2021			
Προέλευση													
Χώρας ΕΕ-27	12.915,2	3.142,0	6.291,2	97,4	11.928,7	92,4	7,8	4.261,0	1.349,4	2.956,6	116,3	3.864,1	30,7
Χώρας λοιπών χωρών εκ των οποίων:	7.183,1	2.019,7	4.270,4	112,1	8.086,5	36,6	3,9	2.319,4	1.097,0	2.099,9	92,7	2.458,9	17,1
Γαλλία	1.190,9	272,0	774,2	184,8	1.314,3	89,7	14,2	337,6	184,4	388,1	199,3	413,4	7,1
Γερμανία	2.659,1	726,4	1.533,8	111,1	2.892,7	88,8	8,8	718,2	413,9	732,5	77,0	827,1	12,9
Χώρας ΕΕ-27 εκτός λοιπών χωρών	5.132,7	1.128,4	1.931,8	71,1	3.862,2	100,9	-24,9	1.394,1	262,5	856,7	226,4	1.495,1	64,9
Χώρας εκτός της ΕΕ-27 εκ των οποίων:	8.165,6	1.628,6	2.622,8	45,0	7.192,8	197,1	16,4	2.497,0	452,6	1.512,5	144,3	2.081,8	79,1
Ηνωμένο Βασίλειο	2.485,1	527,8	723,8	37,0	3.007,7	316,0	21,0	740,8	349,3	455,3	30,3	978,0	114,4
ΗΠΑ	787,2	92,7	110,5	127,2	567,2	207,5	-17,8	182,3	6,6	75,2	1.820,6	153,3	
Ρωσία	983,9	72,3	54,0	142,6	26,9	-50,3	1.729,4	0,2	23,0	12.145,3	6,9	-70,6	
Λοιπά Ευρωπαϊκά Κράτη	21.842,2	4.812,6	8.624,1	79,2	19.136,4	121,8	-12,4	6.162,0	1.896,9	4.074,2	125,3	5.865,6	44,0
ΣΥΝΟΛΟ	21.842,2	4.812,6	8.624,1	79,2	19.136,4	121,8	-12,4	6.162,0	1.896,9	4.074,2	125,3	5.865,6	44,0

(α) Προσωρινά στοιχεία.
 (β) Έως 15/3/2020 η εκτίμηση των στοιχείων έγινε με βάση την Έκθεση Στόχων. Για την περίοδο 15/3/2020-30/6/2020 τα στοιχεία εκτιμήθηκαν με βάση διοικητικά και ιστορικά στοιχεία.
 (γ) Στις εκτιμήσεις έχουν υπομεταβληθεί στατιστικά στοιχεία από κρουαζιέρες, που συλλέγονται πλέον της Έκθεσης Στόχων.
 (δ) Ο Δείκτης καταρτήσεων εξαιρώντας στατιστικά στοιχεία από κρουαζιέρες, που συλλέγονται πλέον της Έκθεσης Στόχων.
 (ε) Οι Δες προέλευση ταξιδιωτών ναυπηγεία χωρίς μήνητες καταστάσεις.
 (ζ) Η διάκριση ανά θνητότητα δεν έχει δοθεί για τα στατιστικά στοιχεία από κρουαζιέρες, που συλλέγονται πλέον της Έκθεσης Στόχων.
 (η) Η ανακρίβεια ταξιδιωτικής κίνησης ανά προέλευση δεν περιλαμβάνει στατιστικά στοιχεία από κρουαζιέρες, που συλλέγονται πλέον της Έκθεσης Στόχων.

Πηγή: ΤΤΕ

Με βάση τα στοιχεία της ΤΤΕ, το ισοζύγιο ταξιδιωτικών υπηρεσιών τον Αύγουστο 2022 -εικόνα 26-, παρουσίασε πλεόνασμα 3.828,3 εκατομμύρια ευρώ, συγκριτικά με τον αντίστοιχο μήνα του 2021 με πλεόνασμα 3.019 εκατομμύρια ευρώ. Συγκεκριμένα, τον Αύγουστο του 2022 καταγράφηκε αύξηση των ταξιδιωτικών εισπράξεων της τάξης του 28,1% και διαμορφώθηκαν στα 4.043 εκατομμύρια ευρώ, έναντι 3.156 εκατομμύρια ευρώ τον αντίστοιχο μήνα του προηγούμενου έτους. Επίσης, παρατηρήθηκε αύξηση κατά 56% στις ταξιδιωτικές πληρωμές, οι οποίες διαμορφώθηκαν στα 214,6 εκατομμύρια ευρώ τον Αύγουστο του 2022, ενώ τον αντίστοιχο μήνα του 2021 ήταν 137,6 εκατομμύρια ευρώ. Αυτή η αύξηση των ταξιδιωτικών εισπράξεων οφείλεται

στην άνοδο της εισερχόμενης ταξιδιωτικής κίνησης κατά 44%, καθώς η μέση δαπάνη ανά ταξίδι στην Ελλάδα μειώθηκε κατά 11,2% και διαμορφώθηκε στα 678,7 εκατομμύρια ευρώ ενώ το 2021 στα 764,3 εκατομμύρια ευρώ. Οι καθαρές εισπράξεις από ταξιδιωτικές υπηρεσίες συμμετείχαν κατά 91% στο σύνολο και αντιστάθμισαν το έλλειμμα του ισοζυγίου αγαθών -127,3% (ΤτΕ, 2022).

Το διάστημα Ιανουαρίου-Αυγούστου 2022, το ισοζύγιο ταξιδιωτικών υπηρεσιών σημείωσε πλεόνασμα 11.458,7 εκατομμύρια ευρώ, έναντι πλεονάσματος 6.046,1 εκατομμύρια ευρώ την ίδια περίοδο του προηγούμενου έτους. Αύξηση παρουσίασαν οι ταξιδιωτικές εισπράξεις, της τάξης του 92,1% και διαμορφώθηκαν στα 12.749 εκατομμύρια ευρώ το 2022, από 6.638,2 εκατομμύρια ευρώ το 2021. Επίσης, αύξηση κατέγραψαν και οι ταξιδιωτικές πληρωμές κατά 117,9%, οι οποίες διαμορφώθηκαν στα 1.290,3 εκατομμύρια ευρώ το 2022, από 592,1 εκατομμύρια ευρώ το 2021. Ειδικότερα, η αύξηση των ταξιδιωτικών εισπράξεων οφείλεται στην άνοδο εισερχόμενης ταξιδιωτικής κίνησης κατά 121,8% ενώ η μέση δαπάνη ανά ταξίδι μειώθηκε κατά -14,1%. Οι καθαρές εισπράξεις από τις ταξιδιωτικές υπηρεσίες αντιστάθμισαν κατά 46,9% το έλλειμμα του ισοζυγίου αγαθών ενώ η συμμετοχή τους στις καθαρές εισπράξεις από υπηρεσίες ήταν 80,6% (ΤτΕ, 2022).

Αναφορικά με τις ταξιδιωτικές εισπράξεις του Αυγούστου 2022, αυξήσεις καταγράφηκαν και στις σημαντικότερες χώρες προέλευσης ταξιδιωτών στην Ελλάδα, όπως οι εισπράξεις από τη Γερμανία 5,6% οι οποίες διαμορφώθηκαν στα 644,6 εκατομμύρια ευρώ, ενώ από τη Γαλλία μειώθηκαν κατά -2,3% στα 369,3 εκατομμύρια ευρώ. Επιπλέον, αύξηση καταγράφηκε και στις χώρες εκτός ΕΕ-27, όπως οι εισπράξεις από το Ην. Βασίλειο (59,5%) και διαμορφώθηκαν στα 800,3 εκατομμύρια ευρώ. Οι ΗΠΑ κατέγραψαν αύξηση της τάξης του 17,2% έφτασαν στα 154,8 εκατομμύρια ευρώ ενώ οι εισπράξεις από τη Ρωσία κατέγραψαν μείωση κατά -83,4% και διαμορφώθηκαν στα 3,5 εκατομμύρια ευρώ (ΤτΕ, 2022).

Σχετικά με την εισερχόμενη ταξιδιωτική κίνηση τον Αύγουστο 2022, ήταν αυξημένη κατά 44% και διαμορφώθηκε σε 5.865,8 χιλιάδες επισκέπτες έναντι 4.074,2 χιλιάδες τον Αύγουστο του 2021. Πιο συγκεκριμένα, η κίνηση μέσω αεροδρομίων αυξήθηκε κατά 32,2% ενώ μέσω οδικών συνοριακών σταθμών κατά 95,6%. Η άνοδος της εισερχόμενης ταξιδιωτικής κίνησης ήταν αποτέλεσμα της αύξησης της ταξιδιωτικής κίνησης των χωρών της ΕΕ-27 κατά 30,7%, των χωρών εκτός ΕΕ-27 κατά 79,1%. Οι βασικές αγορές εισερχόμενου τουρισμού στην Ελλάδα παραμένουν σταθερά οι τέσσερις παρακάτω: η Γερμανία (12,9%), Γαλλία (7,1%), το Ην. Βασίλειο (114,4%) και οι ΗΠΑ (77,2%). Τέλος, μεγάλη μείωση παρουσίασε η Ρωσία (-70,6%) (ΤΤΕ, 2022).⁵

Τέλος, σύμφωνα με το Δελτίο Τύπου “Εξελίξεις στο ταξιδιωτικό ισοζύγιο πληρωμών: Δεκέμβριος 2022” της Τράπεζας της Ελλάδος (ΤΤΕ, 2023) -εικόνα 27-, έχουμε τα εξής στοιχεία:

Εικόνα 27

5 Σύμφωνα με τα στοιχεία της ΤΤΕ παρατηρούμε κατακόρυφη πτώση στην εισερχόμενη ταξιδιωτική κίνηση από τη Ρωσία, ενώ επίσης καταγράφηκε μείωση και στις ταξιδιωτικές εισπράξεις. Αιτία των ανωτέρω είναι η κρίση στις σχέσεις μεταξύ Δύσης-Ρωσίας, την οποία πυροδότησε η ρωσική εισβολή στην Ουκρανία τον Φεβρουάριο του 2022.

Εξελίξεις στο ταξιδιωτικό ισοζύγιο πληρωμών: Δεκέμβριος 2022

ΠΙΝΑΚΑΣ 1: Ισοζύγιο ταξιδιωτικών υπηρεσιών (σε εκατ. ευρώ) και βασικά ταξιδιωτικά μεγέθη

	Ιανουάριος-Δεκέμβριος						Δεκέμβριος							
	2019	2020 ^(α)	2021	(%) Μεταβολή 2021/2020	(%) Μεταβολή 2022/2021	(%) Μεταβολή 2022/2019	2019	2020 ^(α)	2021	(%) Μεταβολή 2021/2020	(%) Μεταβολή 2022/2021	(%) Μεταβολή 2022/2019		
Εισπράξεις ^(β)	18.178,8	4.318,8	10.502,7	143,2	17.633,3	67,9	-3,0	294,4	34,8	186,1	434,3	247,1	30,8	-16,1
Πληρωμές	2.142,9	782,9	1.174,2	-40,2	1.536,1	72,9	-28,5	205,8	32,7	112,7	244,8	185,7	58,9	-33,8
Ισοζύγιο ταξιδιωτικών υπηρεσιών	15.435,0	3.525,9	9.328,5	186,3	15.696,1	67,2	28,6	92,2	73,4	331,2	31,4	161,4	-2,7	149,5
Καθαρές εισπράξεις από ταξιδιωτικές υπηρεσίες														
- Ποσοστό συμμετοχής ως προς το ααζύγιο αγαθών (%)	-47,6	-19,0	-35,1		-40,2			-1,8	-0,1	-2,2		-2,4		
- Ποσοστό συμμετοχής ως προς το ααζύγιο υπηρεσιών (%)	73,1	48,4	73,1		80,9			5,8	1,0	17,9		20,0		
Μέση δαπάνη ανά ταξιδι μη κατοίκου στην Ελλάδα (σε ευρώ) ^(γ)	564,0	584,4	702,4	20,2	618,8	-11,9	0,7	413,6	360,7	484,4	34,3	415,5	-14,2	0,5

ΠΙΝΑΚΑΣ 2: Ταξιδιωτικές εισπράξεις ανά προέλευση ταξιδιωτών^(δ) (σε εκατ. ευρώ)

	Ιανουάριος-Δεκέμβριος						Δεκέμβριος							
	2019	2020 ^(α)	2021	(%) Μεταβολή 2021/2020	(%) Μεταβολή 2022/2021	(%) Μεταβολή 2022/2019	2019	2020 ^(α)	2021	(%) Μεταβολή 2021/2020	(%) Μεταβολή 2022/2021	(%) Μεταβολή 2022/2019		
Προέλευση														
Χώρας ΕΕ-27	9.730,5	2.858,0	6.787,7	137,8	9.877,7	46,8	-2,5	121,5	19,2	88,7	349,3	88,2	4,6	-23,6
Χώρας ζώνης ευρώ	7.731,9	2.405,3	5.536,2	130,2	8.819,6	44,9	-3,7	105,8	15,5	73,2	370,8	73,7	0,8	-30,2
Εξ των οποίων:														
Γαλλία	1.089,7	367,4	991,7	169,9	1.268,0	77,9	16,4	5,0	1,4	9,9	580,8	6,9	-30,6	37,7
Γερμανία	2.958,5	1.134,4	2.315,9	104,1	3.255,2	40,6	10,0	29,9	6,3	26,1	313,3	21,8	-16,4	-18,9
Χώρας ΕΕ-27 εκτός ζώνης ευρώ	1.989,6	452,7	1.261,5	119,7	1.938,1	55,2	-2,0	17,0	4,2	15,6	270,5	16,5	-7,1	-19,1
Χώρας εκτός της ΕΕ-27	7.341,4	1.651,9	3.530,8	143,2	7.245,9	105,2	-0,8	162,9	15,1	95,6	533,8	152,9	59,9	-6,1
Εξ των οποίων:														
Ηνωμένο Βασίλειο	2.564,2	755,8	1.465,9	93,9	3.123,4	113,1	21,8	26,6	4,3	29,3	587,0	22,1	-24,8	-17,2
ΗΠΑ	1.188,6	86,1	596,2	582,7	1.195,7	100,6	0,0	25,9	1,1	8,7	789,2	40,7	368,6	55,6
Ρωσία	431,4	14,3	114,5	703,5	41,3	-63,9	-36,3	6,4	0,4	6,0	1.312,4	0,8	-85,8	-61,7
Υπόλοιπα Έκτανα	17.879,9	4.309,9	10.328,4	139,8	17.222,7	68,8	-2,8	286,3	34,8	184,3	429,2	241,9	30,8	-15,8
Κρουαζιέρες ^(ε)	488,9	9,9	174,3	1.885,9	407,0	133,9	-18,3	8,1	0,0	1,9		6,1	238,5	-25,6
ΣΥΝΟΛΟ	18.178,8	4.318,8	10.502,7	143,2	17.633,3	67,9	-3,0	294,4	34,8	186,1	434,3	247,1	30,8	-16,1

ΠΙΝΑΚΑΣ 3: Εισερχόμενη ταξιδιωτική κίνηση ανά προέλευση ταξιδιωτών^(δ) (σε χιλ. ταξιδιώτες)^(σ)

	Ιανουάριος-Δεκέμβριος						Δεκέμβριος							
	2019	2020 ^(α)	2021	(%) Μεταβολή 2021/2020	(%) Μεταβολή 2022/2021	(%) Μεταβολή 2022/2019	2019	2020 ^(α)	2021	(%) Μεταβολή 2021/2020	(%) Μεταβολή 2022/2021	(%) Μεταβολή 2022/2019		
Προέλευση														
Χώρας ΕΕ-27	16.553,8	4.889,4	10.123,0	107,9	16.894,9	64,9	-3,4	308,6	49,9	159,5	419,7	230,8	44,6	-25,3
Χώρας ζώνης ευρώ	11.871,4	3.447,1	7.359,2	113,5	11.587,0	57,2	-4,5	195,8	33,8	127,8	277,7	163,8	27,8	-16,8
Εξ των οποίων:														
Γαλλία	1.541,8	468,8	1.174,5	150,5	1.757,6	48,6	11,0	12,6	2,5	15,1	583,4	17,8	18,1	47,2
Γερμανία	4.029,2	1.520,4	3.001,2	96,8	4.352,3	45,0	0,1	47,0	10,9	43,2	297,0	44,7	3,3	-4,9
Χώρας ΕΕ-27 εκτός ζώνης ευρώ	7.462,4	1.442,3	2.763,3	91,6	5.927,9	56,4	-2,5	112,8	16,0	31,7	39,6	61,6	113,2	-40,0
Χώρας εκτός της ΕΕ-27	12.784,6	2.485,1	4.581,9	84,4	10.840,7	136,6	-16,3	383,8	46,7	221,0	373,4	349,4	58,1	-8,9
Εξ των οποίων:														
Ηνωμένο Βασίλειο	3.499,3	1.068,6	1.591,2	48,9	4.485,3	181,9	28,2	25,4	7,2	42,9	497,5	68,9	60,5	170,8
ΗΠΑ	1.179,0	106,6	396,0	271,6	1.088,7	174,9	-37,7	29,3	2,3	14,4	522,8	65,5	216,2	55,1
Ρωσία	932,9	29,7	119,5	363,3	96,1	-88,8	-9,9	12,4	0,9	8,0	178,5	0,8	-29,4	-13,9
ΣΥΝΟΛΟ	31.348,4	7.374,5	14.734,8	99,4	27.835,6	89,3	-11,2	692,2	96,6	380,5	294,0	589,1	52,5	-16,2

Σημειώσεις: (α) Τυχόν διαφορές στις ποσοστιαίες μεταβολές οφείλονται σε τριγωνοποίηση.

- (β) Προσδιόρισμένα στοιχεία.
 (γ) Έτος 15/3/2020 η εκτίμηση των στοιχείων έγινε βάσει των Έκτανα Σύντομων. Για την περίοδο 15/3/2020-30/9/2020 τα στοιχεία εκτιμήθηκαν με βάση δοκιμαστικά και ιστορικά στοιχεία.
 (δ) Εξ εισπράξεων έχουν ενσωματωθεί στατιστικά στοιχεία από κρουαζιέρες, που συλλέγονται πέραν της Έκτανα Σύντομων.
 (ε) Ο δείκτης καταργήθηκε εξαιτίας στατιστικών στοιχείων από κρουαζιέρες, που συλλέγονται πέραν της Έκτανα Σύντομων.
 (σ) Εξ εισπράξεων ταξιδιωτικών υπηρεσιών αφαιρέθηκε η αξία της μόνιμης κατοικίας τους.
 (στ) Η διάκριση ανά επωνύμιο δεν είναι διαθέσιμη για τα στατιστικά στοιχεία από κρουαζιέρες, που συλλέγονται πέραν της Έκτανα Σύντομων.
 (ζ) Η εισερχόμενη ταξιδιωτική κίνηση ανά προέλευση δεν περιλαμβάνει στατιστικά στοιχεία από κρουαζιέρες, που συλλέγονται πέραν της Έκτανα Σύντομων.

Πηγή: ΤΤΕ

Με βάση τα στοιχεία της ΤΤΕ, το ταξιδιωτικό ισοζύγιο παρουσίασε πλεόνασμα 71,4 εκατ. ευρώ το Δεκέμβριο του 2022 και 15.696,1 εκατ. ευρώ το έτος 2022. Κατά το τελευταίο προ της πανδημίας έτος, το ταξιδιωτικό ισοζύγιο παρουσίασε πλεόνασμα 28,6 εκατ. ευρώ το Δεκέμβριο του 2019 και 15.435 εκατ. ευρώ το έτος 2019. Οι ταξιδιωτικές εισπράξεις αυξήθηκαν κατά 32,8% το Δεκέμβριο του 2022 και κατά 67,9% το έτος 2022 σε σχέση με τις αντίστοιχες περιόδους του 2021. Έναντι των αντίστοιχων περιόδων του 2019, οι ταξιδιωτικές εισπράξεις μειώθηκαν κατά 16,1% το Δεκέμβριο του 2022 και κατά 3% το έτος 2022. Η εισερχόμενη ταξιδιωτική κίνηση αυξήθηκε κατά 52,5% το Δεκέμβριο του 2022 και κατά 89,3% το έτος 2022 σε σχέση με τις αντίστοιχες περιόδους του 2021. Έναντι των αντίστοιχων περιόδων του 2019, η εισερχόμενη ταξιδιωτική κίνηση μειώθηκε κατά 16,2% το Δεκέμβριο του 2022 και κατά 11,2% το έτος 2022 (ΤΤΕ, 2023).

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ – ΠΡΟΟΠΤΙΚΕΣ

Στην παρούσα εργασία προσπαθήσαμε να αποτυπώσουμε την εικόνα της διεθνούς οικονομίας και κυρίως του τουρισμού κατά τα τρία χρόνια που μεσολάβησαν από το ξέσπασμα της πανδημίας COVID-19 έως σήμερα. Είδαμε ότι ο τουρισμός, ως ένας βασικός πυλώνας της παγκόσμιας οικονομίας, αλλά και ειδικότερα της οικονομίας συγκεκριμένων χωρών, όπως η Ελλάδα, δέχθηκε τα πιο ισχυρά πλήγματα λόγω των περιοριστικών μέτρων στις μετακινήσεις που ελήφθησαν σε παγκόσμια κλίμακα.

Πιο συγκεκριμένα, διαπιστώσαμε ότι η τουριστική βιομηχανία αποτελεί τον πιο σημαντικό κλάδο της παγκόσμιας οικονομίας, διότι υπό κανονικές συνθήκες (με τα δεδομένα δηλαδή προ της πανδημίας) συμβάλλει στο 10% του παγκόσμιου ΑΕΠ. Λόγω της εξάρτησής του από τη δυνατότητα μετακίνησης των ανθρώπων, ήταν επόμενο ότι ο τουρισμός θα πληττόταν άμεσα από τα περιοριστικά μέτρα, με αποτέλεσμα μεγάλες απώλειες εσόδων και θέσεων εργασίας σε όλο το φάσμα των απασχολουμένων στην τουριστική βιομηχανία, αλλά και στον τομέα των μεταφορών (π.χ. στις αερομεταφορές). Από τις μελέτες που έγιναν διαπιστώσαμε ότι η πτώση στην τουριστική κίνηση υπήρξε κατακόρυφη, με τις διεθνείς τουριστικές αφίξεις να μειώνονται από 1,5 δισεκατομμύριο το 2019 σε 381 εκατομμύρια το 2020. Το 2021 ο διεθνής τουρισμός εμφάνισε μικρή αύξηση της τάξης του 5%, ενώ μεγαλύτερη ήταν η ανάκαμψη το 2022, σε ποσοστό 63% έναντι του 2019. Το έτος 2023 είναι αυτό, στο οποίο, σύμφωνα με εκτιμήσεις του UNWTO, οι διεθνείς αφίξεις αναμένεται να προσεγγίσουν τα νούμερα του 2019. Η δραματική αυτή κάμψη της τουριστικής κίνησης κατά τα έτη 2020 και 2021 είδαμε ότι επηρέασε πολλές χώρες της Ευρώπης, οι οποίες συγκαταλέγονται στους δημοφιλέστερους τουριστικούς προορισμούς παγκοσμίως.

Σε αυτές ανήκει και η Ελλάδα, η οποία είχε απώλειες στο ΑΕΠ της τάξης του 4%, απόρροια του ισχυρού πλήγματος που δέχθηκε η ελληνική τουριστική βιομηχανία. Η οξεία περίοδος της πανδημίας ήταν τα έτη 2020-2021, με ελάχιστες αφίξεις τουριστών και αρκετά καταλύματα σε αναστολή λειτουργίας.

Μέσα από τα Δελτία Τύπου της Τράπεζας της Ελλάδος σχετικά με τις εξελίξεις στο Ταξιδιωτικό Ισοζύγιο Πληρωμών Αυγούστου 2020 αναδεικνύεται η μεγάλη κρίση στον τουρισμό, με το ισοζύγιο ταξιδιωτικών υπηρεσιών να εμφανίζει πλεόνασμα 1.319 εκατομμύρια ευρώ έναντι 3.873 εκατομμυρίων ευρώ το 2019. Μειωμένες ήταν και οι ταξιδιωτικές εισπράξεις (-66,5%), οι οποίες διαμορφώθηκαν στα €1.373 εκατομμύρια έναντι €4.104 εκατομμυρίων τον Αύγουστο του 2019. Η κατάσταση βελτιώθηκε αισθητά το 2022, χρονιά κατά την οποία σημειώθηκαν οι πιο ουσιαστικές πρόοδοι στην αντιμετώπιση της πανδημίας (λόγω εμβολιασμών και φυσικής νόσησης μεγάλου μέρους του παγκόσμιου πληθυσμού, αλλά και επικράτησης ηπιότερων παραλλαγών της νόσου), οι οποίες οδήγησαν σε σταδιακή άρση των ταξιδιωτικών περιορισμών. Σύμφωνα με τα στοιχεία της Τράπεζας της Ελλάδος, τον Αύγουστο του 2022 καταγράφηκε μεγάλη αύξηση, σχεδόν στα επίπεδα του 2019, δηλαδή το ισοζύγιο ταξιδιωτικών υπηρεσιών παρουσίασε πλεόνασμα €3.828 εκατομμύρια (έναντι €3.019 εκατομμυρίων κατά το 2021). Μεγάλη αύξηση κατέγραψαν και οι εισπράξεις κατά την ίδια περίοδο, οι οποίες ανήλθαν στα €4.043 εκατομμύρια (έναντι €3.156 εκατομμυρίων το 2021). Συνολικά για το διάστημα Ιανουαρίου-Αυγούστου 2022 οι ταξιδιωτικές εισπράξεις ανήλθαν στα €12.749 εκατομμύρια (ενώ το αντίστοιχο διάστημα του 2021 ήταν στα €6.638,2 εκατομμύρια).

Όσον αφορά το 2023, από την πλευρά της ελληνικής κυβέρνησης και του Υπουργείου Τουρισμού εκφράζεται ιδιαίτερη αισιοδοξία ότι θα είναι μια ισχυρή χρονιά για τον τουρισμό, στα επίπεδα του 2019. Εδραία είναι επίσης η πεποίθηση ότι η βιώσιμη τουριστική ανάπτυξη (βασισόμενη στην πολιτιστική κληρονομιά της χώρας, στις φυσικές ομορφιές της και στις παραδόσεις των τοπικών κοινωνιών της), όπως και ο ψηφιακός μετασχηματισμός, συνιστούν δύο από τους βασικούς αναπτυξιακούς πυλώνες που μπορούν να συμβάλλουν γενικότερα σε ένα πιο ευοίωνο μέλλον για τη χώρα.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Αναστασοπούλου, Ο. (2023) Το Μεγάλο Στοιχίμα του Ελληνικού Τουρισμού: Ευκαιρίες και Προοπτικές. *Οικονομικός Ταχυδρόμος*.
<https://www.ot.gr/2023/04/04/apopseis/experts/to-megalo-stoixima-tou-ellinikou-tourismou-eykairies-kai-prooptikes/#> [Πρόσβαση: 20.4.2023]
- Ανδρικήκη, Μ. (2020) Όταν άλλαξε ο κόσμος: Το χρονικό της πανδημίας του κορονοϊού. *Έθνος*.
<https://www.ethnos.gr/World/article/137514/otanallaxeokosmostoxronikothspandhmiastoykoronoioy#> [Πρόσβαση: 20.1.2023]
- Attinasi, M., Balatti, M., Mancini, M. & Metelli, L. (2021) Supply chain disruptions and the effects on the global economy. *ECB, Economic Bulletin*, Issue 8/2021. https://www.ecb.europa.eu/pub/economic-bulletin/focus/2022/html/ecb.ebbox202108_01~e8ceebe51f.en.html# [Πρόσβαση: 30.4.2023]
- Βαρβαρέσος, Σ. (2013) *Οικονομική του Τουρισμού, Εννοιολογικές, Θεωρητικές και Μεθοδολογικές Προσεγγίσεις*. Αθήνα: Εκδόσεις Προπομπός.
- Benos, A., Kondilis, E. & Tarantilis, F. (2021) Essential public healthcare services utilization and excess non-COVID-19 mortality in Greece. *Public Health*, V.198, pp. 85–88.
<https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0033350621002596?via%3Dihub#> [Πρόσβαση: 30.4.2023]
- Ciotti , M., et al. (2019) COVID-19 Outbreak: An Overview. *National Library of Medicine, USA* 64, σσ. 215- 223.
<https://doi.org/10.1159/000507423#> [Πρόσβαση: 20/4/2023]

- Connor, P. (2020) More Than Nine-in-Ten People Worldwide Live in Countries With Travel Restrictions Amid COVID-19. *Pew Research Center*. <https://www.pewresearch.org/fact-tank/2020/04/01/more-than-nine-in-ten-people-worldwide-live-in-countries-with-travel-restrictions-amid-covid-19/#> [Πρόσβαση: 30.4.2023]
- ΔΑΑ. (2022) *Διεθνής Αερολιμένας Αθηνών*, <https://www.aia.gr/traveler/#> [Πρόσβαση: 20.4.2023]
- Daniel, A., Darlak, J., Eluri, K. & Lund, T. (2020) Airlines suspend flights due to coronavirus outbreak. *Reuters*, <https://www.reuters.com/article/us-china-health-airlines-factbox-idCAKBN20Q2XA#> [Πρόσβαση: 20/4/2023]
- Δεριζιώτης, Κ., (2023). Ισχυρή χρονιά το 2023 για τον ελληνικό Τουρισμό | Οι εξελίξεις σε ειδικό χωροταξικό, τουριστική εκπαίδευση, εσωτερικό Τουρισμό. *Χρήμα και Τουρισμός*, Τεύχος 1/2023. <https://money-tourism.gr/apokleistiki-synenteychi-vasilis-kikilias-ischyri-chronia-to-2023-ton-elliniko-toyris-o-oi-exelixeis-se-eidiko-chorotaxiko-toyristiki-ekpaideysi-esoteriko-toyrismo/#> [Πρόσβαση: 30.4.2023]
- ECDC. (2021) *Ενημερώσεις κατάστασης Covid-19*. European Center for Disease Prevention and Control, Sweden. *ECDC*. <https://www.ecdc.europa.eu/en/covid-19/situation-updates#> [Πρόσβαση: 30.4.2023]
- ΕΣΕΕ. (2023) Η Αντίδραση της ΕΕ στην πανδημία Covid-19. *Ευρωπαϊκό Συμβούλιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης*. <https://www.consilium.europa.eu/el/policies/coronavirus/#> [Πρόσβαση: 20.4.2023]

- ESTA. (2021) How the Coronavirus Affected Tourism around the World. <https://usa-esta.com/information/reports/how-the-coronavirus-affected-tourism-worldwide>
- Eurocontrol. (2020) Covid-19 Impact on European Air Traffic. <https://www.eurocontrol.int/sites/default/files/2020-12/covid19-eurocontrol-comprehensive-air-traffic-assessment-17122020.pdf#>
[Πρόσβαση: 20/4/2023]
- ΕΥΡΩΠΑΙΚΟ ΚΟΙΝΟΒΟΥΛΙΟ, (2022). Κορονοϊός: το χρονοδιάγραμμα δράσης της ΕΕ για το 2020, 2021, 2022. <https://www.europarl.europa.eu/news/el/headlines/society/20200424STO77802/koronoios-to-chronodiagramma-drasis-tis-ee-gia-to-2020#>
[Πρόσβαση: 20.4.2023]
- Fernandes, N.. (2020) Economic Effects of Coronavirus Outbreak (COVID-19) on the World Economy (March 22, 2020). *IESE Business School Working Paper No. WP-1240-E*. https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=3557504#
[Πρόσβαση: 30.4.2023]
- FG. (2022) *Fraport Greece*. <https://www.fraport-greece.com/ell/#>
[Πρόσβαση: 20.4.2023]
- Gagliardi, J. (2023) Coronavirus (COVID-19) in Italy - Statistics & Facts. *Statista*. <https://www.statista.com/topics/6061/coronavirus-covid-19-in-italy/#topicOverview#> [Πρόσβαση: 20/4/2023]
- Gov.gr. (2020) Πρόγραμμα “ΣΥΝ-ΕΡΓΑΣΙΑ”-SURE. *Υπουργείο Εργασίας και Κοινωνικών Υποθέσεων*,

<https://covid19.gov.gr/programma-syn-ergasia-sure/#> [Πρόσβαση: 20.4.2023]

- Gov.gr. (2013) ΕΙΔΙΚΕΣ-ΕΝΑΛΛΑΚΤΙΚΕΣ ΜΟΡΦΕΣ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ. Υπουργείο Περιβάλλοντος και Ενέργειας, <http://www.opengov.gr/minenv/?p=5145#> [Πρόσβαση: 20.4.2023]
- Jackson, J., Rebecca, N., Schwarzenberg, A., Sutherland, M., Sutter, K. & Weiss, M. (2021) Global Economic Effects of Covid-19. *Congressional Research Service*. <https://crsreports.congress.gov/product/pdf/R/R46270/67#> [Πρόσβαση: 30.4.2023]
- IATA. (2020) Deep Losses Continue Into 2021. IATA. Press Release No: 95. <https://www.iata.org/en/pressroom/pressroom-archive/2020-press-releases/2020-11-24-01/#> [Πρόσβαση: 20/4/2023]
- Ίκκος, Α., Κικίλιας, Η. & Μαρούλης, Δ. (2022) Οι εξελίξεις στην Παγκόσμια Οικονομία και στις Χώρες προέλευσης των Εισερχόμενων Τουριστών στην Ελλάδα. *INSETE.GR*. Τ.5. <https://insete.gr/wp-content/uploads/2022/02/Ellinikos-Tourismos-Tefxos-5.pdf#> [Πρόσβαση: 30.4.2023]
- Ίκκος, Α. & Κουτσός, Σ. (2022) Η συμβολή του τουρισμού στην ελληνική οικονομία το 2021. *INSETE.GR*. https://insete.gr/wp-content/uploads/2022/06/22_06_Tourism_and_Greek_Economy_2020-2021.pdf# [Πρόσβαση: 20.4.2023]
- Ίκκος, Α. & Κουτσός, Σ. (2020) Η συμβολή του Τουρισμού στην ελληνική οικονομία το 2019. *INSETE.GR*. https://insete.gr/wp-content/uploads2020/09/20_09_Tourism_and_Greek_Economy_2018-2019.pdf# [Πρόσβαση: 20.4.2023]

- Ίκκος, Α. & Λάμπρου, Ε. (2021) Διεθνείς Αεροπορικές Αφίξεις: 2019-2020. Α' Μέρος – Απολογισμός. *INSETE.GR*. https://insete.gr/wp-content/uploads/2021/04/21_03_Diethneis_Aeroporikes_Afixeis_2019-2020_a.pdf# [Πρόσβαση: 20/4/2023]
 - Ίκκος, Α. & Λάμπρου, Ε. (2021) Στατιστικό δελτίο – Φεβρουάριος 2021, Ειδική έκδοση-Απολογισμός 2020. *INSETE.GR*, No 66. https://insete.gr/wp-content/uploads/2021/02/Bulletin_2102.pdf# [Πρόσβαση: 20.4.2023]
 - Ίκκος, Α. & Ρασούλη, Γ. (2020) Η πανδημία του Covid-19 και ο ελληνικός τουρισμός. *INSETE.GR*. https://insete.gr/wp-content/uploads/2020/04/2004_COVID-19_Greek_Tourism.pdf# [Πρόσβαση: 30.4.2023]
- IMF. (2021) World Economic Outlook. Recovery During a Pandemic. <https://www.imf.org/en/Publications/WEO/Issues/2021/10/12/world-economic-outlook-october-2021#> [Πρόσβαση: 20.4.2023]
- ΙΤΕΠ. (2021) Επιπτώσεις της πανδημίας του Covid-19 στον ξενοδοχειακό κλάδο 2020. *Ινστιτούτο Τουριστικών Ερευνών και Προβλέψεων*. <https://www.hhf.gr/wp-content/uploads/2021/06/itep-annual-survey-2020-presentation-short-2.pdf#> [Πρόσβαση: 30.4.2023]
 - Ιωσηφίδης, Τ. (2022). Δυναμική ανάκαμψη για τον ελληνικό τουρισμό το 2022. Θετικές προοπτικές, αλλά και προκλήσεις για το αύριο. ΕΥ. https://www.ey.com/el_gr/real-estate-hospitality-construction/dynamiki-anakampsi-gia-ton-elliniko-tourismo-to-2022# [Πρόσβαση: 20.4.2023]
 - Καρρά, Β. (2021) *Οι προκλήσεις της πανδημίας Covid-19 στον Ευρωπαϊκό τουρισμό και η διαχείρισή τους*. Μελέτη περίπτωσης:

Ελλάδα. Μεταπτυχιακή Διπλωματική Εργασία, Πανεπιστήμιο Πελοποννήσου, Κόρινθος.
https://amitos.library.uop.gr/xmlui/bitstream/handle/123456789/6469/Karra_3033202001013.pdf?sequence=1&isAllowed=y# [Πρόσβαση: 20.4.2023]

- Khalid, U., Okafor, L. & Burzynska, K. (2021) Does the size of the tourism sector influence the economic policy response to the COVID-19 pandemic?
<https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/13683500.2021.1874311#> [Πρόσβαση: 30.4.2023]
- Κολτσιδόπουλος, Γ. (2005) *Τουρισμός:θεωρητική προσέγγιση*. Αθήνα: Ελλην
- Λιαργκόβας, Π. (2020) *Δέκα χρόνια κρίση, τρία μνημόνια και μια πανδημία. Η Ελλάδα αναζητώντας διέξοδο*. Αθήνα: Εκδόσεις Πατάκη (σ. 276).
- Macchiarelli, C. (2021) How is Covid-19 affecting international travel and tourism? *Economics Observatory*.
<https://www.economicsobservatory.com/how-is-covid-19-affecting-international-travel-and-tourism#> [Πρόσβαση: 30.4.2023]
- Maliszewska, M., Mattoo, A., D & Mensbrugghe, D. (2020) The Potential Impact of COVID-19 on GDP and Trade. World Bank Group.
<https://documents1.worldbank.org/curated/en/295991586526445673/pdf/The-Potential-Impact-of-COVID-19-on-GDP-and-Trade-A-Preliminary-Assessment.pdf#> [Πρόσβαση : 30.4.2023]

- Μαραγκάκη, Α. (2022) Οι επιπτώσεις της πανδημίας στην ελληνική οικονομία. [<https://apothesis.eap.gr/archive/item/171673#>] [Πρόσβαση: 20.4.2023]
- Mc Carthy, N. (2020) The Status of Global COVID-19 Border Closures. *Statista*. <https://www.statista.com/chart/21326/coronavirus-border-closures/#> [Πρόσβαση: 30.4.2023]
- Money-tourism.gr. (2022) UNWTO: Στο 4% η ανάκαμψη του διεθνούς Τουρισμού το 2021 | Παραμένει σε χαμηλά επίπεδα σε σχέση με πριν την πανδημία | Από το 2024 και μετά το πλήρες comeback. [money-tourism.gr, 2022#](https://www.money-tourism.gr/2022#) [Πρόσβαση: 20.4.2023]
- Moore, S. (2021) History of Covid-19. *News Medical Life Sciences*. <https://www.news-medical.net/health/History-of-COVID-19.aspx#> [Πρόσβαση: 20.4.2023]
- Μπέλλος, Ηλ. (2023) Θετικές οι προοπτικές του ελληνικού τουρισμού για το 2023. Αύξηση μεριδίων στη Μεσόγειο και μείωση εποχικότητας διαπιστώνει η Εθνική Τράπεζα. *Η ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ*. <https://www.kathimerini.gr/economy/562303933/thetikes-oi-prooptikes-toy-ellinikoy-toyris moy-gia-to-2023/#> [Πρόσβαση: 20.4.2023]
- OECD. (2022) International Trade during the Covid-19 pandemic: Big shifts and uncertainty. <https://www.oecd.org/coronavirus/policy-responses/international-trade-during-the-covid-19-pandemic-big-shifts-and-uncertainty-d1131663/#> [Πρόσβαση: 20.4.2023]
- OECD. (2022) Tourism Trends and Policies. *OECD*. <https://www.oecd.org/cfe/tourism/oecd-tourism-trends-and-policies-20767773.htm#> [Πρόσβαση: 20.4.2023]

- OECD. (2018) OECD Tourism Trends and Policies 2018. Highlights. *OECD*. <https://www.oecd.org/cfe/tourism/2018-Tourism-Trends-Policies-Highlights-ENG.pdf#> [Πρόσβαση: 30.4.2023]
- PAHO. (2020) COVID-19 Daily Update: 28 January 2020. PanAmerican Health Organization, USA. <https://iris.paho.org/handle/10665.2/54399#> [Πρόσβαση: 30.4.2023]
- Radical Storage.com. (2023) France Tourism Statistics and Analysis. <https://travel.radicalstorage.com/france-tourism-statistics/#> [Πρόσβαση: 20.4.2023]
- ΣΕΤΕ. (2021). Covid-19 Ενημέρωση: Ρυθμίσεις 2021 / Χρήσιμες πληροφορίες. https://sete.gr/press_release/ruthmiseis-2021-hrisimes-plirofories/# [Πρόσβαση: 20.4.2023]
- STATISTA. (2023) Incidence of coronavirus (COVID-19) deaths in Europe by country. <https://www.statista.com/statistics/1111779/coronavirus-death-rate-europe-by-country/#> [Πρόσβαση: 20.4.2023]
- Στεργίου, Ε. (2023) Ελληνικός τουρισμός: Έσοδα Κάτω Από το Ρεκόρ του 2019. Αισιοδοξία για το 2023. Οι Προβλέψεις για το 2023 και Πως «Κινείται» ο Ιανουάριος. *Οικονομικός Ταχυδρόμος*. <https://www.ot.gr/2023/02/20/tourismos/ellinikos-tourismos-esoda-kato-aro-to-rekor-tou-2019-aisiodoksia-gia-to-2023/#> [Πρόσβαση: 20.4.2023]
- Τράπεζα της Ελλάδος. (2023) Εξελίξεις στο ταξιδιωτικό ισοζύγιο πληρωμών: Δεκέμβριος 2022. *Δελτία Τύπου, ΤτΕ*. <https://www.bankofgreece.gr/enimerosi/grafeio-typoy/anazhtshsh-ehmerwsewn/enhmerwseis?announcement=5bd1327d-560d-4718->

ae1d-64dda06fd827# [Πρόσβαση: 30.4.2023]

- Τράπεζα της Ελλάδος. (2022) Εξελίξεις στο ταξιδιωτικό ισοζύγιο πληρωμών: Αύγουστος 2022. *Δελτία Τύπου, ΤτΕ*.
<https://www.bankofgreece.gr/enimerosi/grafeio-typoy/anazhthsh-ehmerwsewn/enhmerwseis?announcement=53d9d7ce-f958-4498-a447-ffff2ee3d7ed#> [Πρόσβαση: 30.4.2023]
- Τράπεζα της Ελλάδος. (2020) Εξελίξεις στο ταξιδιωτικό ισοζύγιο πληρωμών: Αύγουστος 2020. *Δελτία Τύπου, ΤτΕ*.
<https://www.bankofgreece.gr/enimerosi/grafeio-typoy/anazhthsh-ehmerwsewn/enhmerwseis?announcement=5d2604c2-b2f2-4cfc-933e-0a98864ec5cb#> [Πρόσβαση: 30.4.2023]
- ΥΠΑ. (2022) Αερομεταφορές. *Υπηρεσία Πολιτικής Αεροπορίας*.
<http://www.yra.gr/#> [Πρόσβαση: 20.4.2023]
- Υπουργείο Ψηφιακής Διακυβέρνησης. (2021) *Βίβλος Ψηφιακού Μετασχηματισμού 2020-2025*.
https://digitalstrategy.gov.gr/vivlos_pdf?page=394# [Πρόσβαση: 30.4.2023]
- UNCTAD. (2020) Coronavirus will cost global tourism at least \$1.2 trillion. Changes in GDP: 15 most affected countries, moderate scenario. <https://unctad.org/news/coronavirus-will-cost-global-tourism-least-12-trillion#> [Πρόσβαση: 20.4.2023]
- UNCTAD. (2020) Covid-19 and Tourism. Assesing the Economic Consequences. *United Nations Conference on Trade and Development*. https://unctad.org/system/files/official-document/ditcinf2020d3_en.pdf # [Πρόσβαση: 30.4.2023]

- UNWTO. (2022) Impact Assessment Of The Covid-19 Outbreak on International Tourism / International Tourism Recovered 63% Of Pre-Pandemic Levels In 2022, With Europe And The Middle East In The Lead. *World Tourism Organization*. <https://www.unwto.org/impact-assessment-of-the-covid-19-outbreak-on-international-tourism#> [Πρόσβαση: 30.4.2023]
- UNWTO. (2022) Impact of the Covid-19 Pandemic on Trade and Development. Lessons Learned. p.6, p.1. *UNWTO*. https://unctad.org/system/files/official-document/osg2022d1_en.pdf# [Πρόσβαση: 20.4.2023]
- UNWTO. (2008) Glossary of tourism terms. *UNWTO*. <https://www.unwto.org/glossary-tourism-terms#> [Πρόσβαση: 30.4.2023]
- UNWTO. (2022) Tourism Data And Matching Priorities – Germany. *UNWTO*. <https://www.unwto.org/europe/germany#> [Πρόσβαση: 20.4.2023]
- Χριστοδουλάκης, Ν. (2020). Η επανεκκίνηση της οικονομίας μετά την πανδημία. Βαλεντής, Η., Γεωργακόπουλος, Θ., Δεμερτζής, Ν., Δρέττα, Ι. κ.ά. (Γεωργακόπουλος Θ.) *Οι ιδέες της πανδημίας: 15 κείμενα για το πώς ο κορωνοϊός αλλάζει την Ελλάδα και τον κόσμο*. Αθήνα: διαΝΕΟσις. <https://www.dianeosis.org/2020/12/i-epanekkinisi-meta-tin-pandimia/#> [Πρόσβαση: 30.4.2023]
- WHO. (2023) Coronavirus (COVID-19) Dashboard. *WHO*. <https://covid19.who.int/#> [Πρόσβαση: 20.4.2023]
- WHO. (2023) Covid-19 Greece situation. *WHO*. <https://covid19.who.int/region/euro/country/gr#> [Πρόσβαση: 20.4.2023]

- Worldometers. (2023) Covid-19 Coronavirus / Graphs. Countries cases distribution. <https://www.worldometers.info/coronavirus/worldwide-graphs/#case-distribution#> [Πρόσβαση: 30.4.2023]
- WTTC. (2022) Economic Impact Reports. <https://wtcc.org/research/economic-impact#> [Πρόσβαση: 20.4.2023]

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΕΙΚΟΝΩΝ

- Εικ. 1.: IMF. (2020) Gross Domestic Product, Percent Change
- Εικ. 2.: OECD. (2019) Tourism Statistics. Άμεση συμβολή του τουρισμού σε χώρες του ΟΟΣΑ.
- Εικ. 3.: OECD. (2019) Συμβολή τουρισμού στις εξαγωγές υπηρεσιών
- Εικ. 4.: (2020) Χώρες με κλειστά σύνορα στις 31/3/2020, λόγω Covid-19. PewResearch Center
- Εικ. 5.: (2021) Χώρες με τις μεγαλύτερες απώλειες τουριστικών εσόδων λόγω Covid-19. *ESTA*
- Εικ. 6.: (2021) Πρωτοφανείς επιπτώσεις από τον Covid-19. *UNWTO*
- Εικ. 7.: (2021) Διεθνείς αφίξεις τουριστών 2020-21. *UNWTO*
- Εικ. 8.: (2021) Διεθνείς Τουριστικές Αφίξεις 2020 Ιανουάριος – Δεκέμβριος. *INSETE*
- Εικ. 9.: (2021) Αναχωρήσεις/Αφίξεις 16/12/2020 (σε σύγκριση με το 2019). *Eurocontrol*
- Εικ. 10.: (2022) Διεθνείς αφίξεις τουριστών ανά περιοχή 2020-2022 (συγκριτικά με το 2019). *UNWTO*
- Εικ. 11.: (2022) Διεθνείς τουριστικές αφίξεις ανά περιοχή -ανάκαμψη το 2022- (συγκριτικά με το 2019). *UNWTO*
- Εικ. 12.: (2022) Διεθνείς τουριστικές αφίξεις, 2020-2022 και προοπτικές για 2023. *UNWTO*
- Εικ. 13.: (2020) Μεταβολές στο ΑΕΠ : 15 χώρες που επηρεάστηκαν περισσότερο. *UNCTAD*.
- Εικ. 14.: (2020) Κατανομή κρουσμάτων Covid-19 ανά χώρα. *Worldometer*.
- Εικ. 15.: (2020) Δείκτης PMI & ΑΕΠ, Ιταλία. *INSETE*
- Εικ. 16.: (2020) Δείκτης PMI & ΑΕΠ, Γαλλία. *INSETE*

- Εικ. 17.: (2020) Δείκτης PMI & ποσοστιαία μεταβολή ΑΕΠ, Γερμανία. *INSETE*
- Εικ. 18.: (2020) Εξάρτηση των χωρών από τον τουρισμό και η συμβολή του στο ΑΕΠ. *WTO*
- Εικ. 19.: (2021) Top-15 χωρών προέλευσης στην Ελλάδα, 2019-2020. *INSETE*
- Εικ. 20.: (2021) Διεθνείς αφίξεις ανά αεροδρόμιο, 2019-2020. *INSETE*
- Εικ. 21.: (2021) Μερίδιο Αγοράς Αεροδρομίων το 2020. *INSETE*
- Εικ. 22.: (2021) Τζίρος Ελληνικών Ξενοδοχείων 2020. *ΙΤΕΠ*
- Εικ. 23.: (2021) Κίνηση Ακτοπλοΐας από την Αδριατική. *INSETE*
- Εικ. 24.: (2021) Top-10 λιμάνια κρουαζιέρας βάσει αφίξεων επιβατών, 2020. *INSETE*
- Εικ. 25.: (2020) Εξελίξεις στο ταξιδιωτικό ισοζύγιο πληρωμών: Αύγουστος 2020. *ΤτΕ*
- Εικ. 26.: (2022) Εξελίξεις στο ταξιδιωτικό ισοζύγιο πληρωμών: Αύγουστος 2022. *ΤτΕ*
- Εικ. 27.: (2023) Εξελίξεις στο ταξιδιωτικό ισοζύγιο πληρωμών: Δεκέμβριος 2022. *ΤτΕ*

ΤΕΛΕΥΤΑΙΑ ΣΕΛΙΔΑ

Συνολικός Αριθμός Λέξεων : 14.967